

ҲИКОЯТ ВА РИВОЯТЛАР
ОЛАМИ

Рамзлар
Сийсиласи

ТОШКЕНТ
“O'ZBEKISTON”
2013

УЎК: 821.512.133-3

КБК 84(5Ў) - 935. арб.

Р-22

87.7 - Энгела

Тўпловчи:

Эргаш ОЧИЛОВ,
филология фанлари номзоди

N1 31836
191

2014/16	Ališer Alavoiy
A	номидж
1338	ISBN MK

ISBN 978-9943-01-946-1

© "O'ZBEKISTON" НМИУ, 2013

МАЖОЗ ВА ҲАҚИҚАТ

Бир киши қутурган түядан жонини қутқариш учун жар устига эгилган икки шохга осилиб, жар ёқасига оёқ қўяди. Лекин оёғи остидаги индан тўртта илон бош чиқариб турганини кўриб қолади. Жарнинг остига назар ташласа, у ерда улкан бир аждаҳо оғзини катта очганча унинг тушишини кутиб турганлигига, юқорига қараса, оқ ва қора сичқонлар у осилиб турган шохларни тўхтовсиз кемираётганликларига кўзи тушади. Бу ахволдан

қутулиш чорасини ўйлаб турганида шундай ёнгинасида асалари уясини кўради ва бармогини асалга ботириб ялай кетади. Асалнинг ширинлиги унинг бошини шу даражада айлантириб кўядики, натижада у ўзининг қандай аҳволдалигини унугади: оёқларини тўрт илоннинг бошига қўйганлиги ва бу илонлар уни ҳар лаҳзада чақиб олишлари мумкинлиги, сичқонлар шохларни кемириб битиришлари ва шох синса, у аждаҳо домига тушиши муқаррарлиги хаёлидан кўтарилади. Жаҳолат пардаси ақл нурини тўсиб кўяди ва оз фурсат ўтмай, у жарга қулаб ҳалок бўлади.

Бу даҳшатли ва чуқур жар ҳеч қачон ташвиши тугамайдиган ҳаёт, оқ ва қора сичқонлар – одамлар-

нинг умрини камайтириш учун тинимсиз алмашиб турган кеча ва кундуз, тўрт илон – борлиқнинг асосини ташкил қилувчи тўрт унсур: улардан бирортаси ўз мувозанатини йўқотса, инсон дархол маҳв бўлиб кетади, асал – азоби кўп, фойдаси кам бўлган, одамларни тўғри йўлдан оздириб, уларга нажот йўлинни беркитиб қўядиган ўткинчи дунё, аждаҳо – ҳеч ким қочиб қутула олмайдиган ўлим.

МАЙМУН ВА ДУРАДГОР

Бир маймун бир дурадгорнинг ёғоч устида ўтириб, пона билан уни ёраётганини кўрди. Дурадгор бир понани қоққандан кеъйин иккинчисини чиқариб олар,

уни бошқа ерга қоқар ва шундай қилиб ёғочни ёриб борарди. Буни күрган маймун дурадгор тушликка кетганида ўзига дахли бўлмаган ишга аралашиб, унинг ишини давом эттирмоқчи бўлди. У орқасини ёғочнинг ёриғига қилиб, юзини понага қаратиб, ёғоч устига миниб олди. Унинг думи ёғочнинг ёриғига тушиб турганди, у понани суғура бошлади. Маймун понани чиқарган ҳам эдики, думини ёғоч қисиб олди. Маймун ҳушидан кетди, то дурадгор етиб келгунча шу ахволда ётди. Дурадгор эса келиб, маймунни уриб ўлдирди.

ОЧКЎЗЛИКНИНГ ЖАЗОСИ

Бир овчи овга чикиб, оху овлади. Уни орқалаб, уйига равона бўлмоқчи бўлиб турганида тўсатдан унга ёввойи тўнфиз ҳужум қилиб қолди. Овчи унга ўқ узди. Тўнфиз жон талvasасида ўзини овчига отиб, унинг қорнини ёрди ва ўзи ҳам ҳалок бўлди. Шу пайт бир бўри келиб қолди. Қараса овчи, оху ва тўнфиз ўлиб ётибди. У ниҳоятда қувониб кетди. Лекин очкўзлиги тутиб, ўзига-ўзи деди: “Бу ўлжаларни эҳтиёт қилиб сақлаб қўйиш керак – оғир кунларимда ярайди. Бугунча камоннинг тиркиши билан кифояланай”. Шундай деб, бўри ҳарислик қилиб, камонни тортиб турган тиркишни ея

бошлади. Шу пайт камон очилиб кетиб, бир учи бўрининг бўғзига қадалди – у ўша лаҳзадаёқ жон таслим қилди.

ДУМСИЗ ЭШАК

Бир думи йўқ эшак бўлар эди. Думсизлигини ўйлаб, дарди кундан кунга зиёда бўлар эди. Дум ахтариб, дум талаб қилиб, биёбонмабиёбон кезар эди. Шундай сарсон-саргардон кунлардан бирида ўзи билмаган ҳолда бир экинзорнинг ўртасидан ўтиб қолди. Эшакни узокдан кузатиб турган дехқон уни тутиб олиб, икки қулоғини кесиб ташлади. Бечора эшак дум орзу қилиб, дум топиш ўрнига икки қулоғидан ҳам ажралди.

ЯХШИЛИККА ЁМОНЛИК

Карвонлар ёқиб кетган гулханнинг учқунини шамол учириб, даштга ўт тушиб кетган эди. Туя минган бир киши ўша ердан ўта туриб, оловлар ўртасида бир илоннинг тўлғаниб ётганини кўрди. У ўт балосидан қутула олмай, заҳарли кўзларидан қон ёш тўкиб, суворийга ялиниб деди:

— Марҳамат қилиб, мени бу дўзахдан қутқар — савоб бўлади.

Суворий раҳмдил киши эди. У илоннинг зорини эшитиб, бечорага юраги ачиdi, илон гарчи одамзодга душман бўлса ҳам, ҳозир қийин аҳволда қолибди, уни бу балодан қутқарсам, савоб бўлар, деб ўйлади. У тўрvasини найза учига

боғлаб, илон томонга узатди. Илон севиниб, тўрвага кирди. Суворий бир оздан кейин тўрвани очиб, илонга деди:

— Бор, эсон-омон кутулганингга шукур қилиб, уйингга кет, бундан буён ҳеч кимга озор берма.

Илон деди:

— Эй йигит, бу сўзларингни қўй. Мен сени ва туюнгни чақиб, заҳримни солмай кетолмайман.

Суворий деди:

— Ахир, сенга яхшилик қилиб, оловдан қутқардим, гуноҳим шуми?

Илон деди:

— Ҳа, сен яхшилик қилдинг, аммо ўринсиз яхшилик қилдинг. Биласанки, мен зарарли махлуклар тоифасиданман, бошқа нарсани

мендан кутиш мумкин эмас. Нима учун мени қутқардинг? Ўлдириш керак эди, сен эса одамзод душманига раҳм қилдинг. Яхшиликка ёмонлик менинг касбим. Ёмонларга яхшилик қилиш яхшиларга ёмонлик қилиш демакдир. Энди мен сени заҳарласам, бу ишим сенга жазо, ўзгаларга ибрат бўлади.

Суворий деди:

– Эй ноинсоф, яхшиликка ёмонлик қайси мазҳабда бор?

Илон деди:

– Одамзод мазҳабида бор. Мен сенинг ижозатинг билан ўз матоларингизни ўзларингизга сотмоқчи ва ўз косангизда ўзингизга заҳар ичирмоқчиман. Тезроқ жавоб қил, аввал ўзингни чақайми ё туяңгни?

Суворий деди:

— Мени ҳам чақма, туюни ҳам.

Илон деди:

— Нега энди! Ўзларингиз ҳам яхшиликка ёмонлик қиласизларку!

Суворий илоннинг бу гапини инкор қилди ва деди:

— Бу даъвога гувоҳ керак.

Шу орада сигир кўриниб қолди.

Илон деди:

— Эй сигир, яхшиликнинг жазоси нима?

Сигир деди:

— Одамзод мазхабида яхшиликнинг жазоси ёмонлик. Мен бир неча йилдан бери уларникида тураман. Ҳар йили бола туғар ва уйларини сут билан қаймоққа тўлатар эдим. Ҳозир боладан, сутдан қолдим, қарибдим, ўтлаб семирсин деб мени

далага ҳайдаб қўйдилар. Кеча эгам келиб, у ёқ-бу ёғимни ушлаб, бир оз семирганимни кўриб, қассобга сотди. Мана, бугун сўйишга олиб кетаётирлар. Яхшилигимнинг жазоси шу бўлди.

Илон деди:

— Эй йигит, эшитдингми?

Суворий деди:

— Эшитдим, аммо бир гувоҳнинг шоҳидлиги етишмайди. Яна бир гувоҳ керак.

Илон атрофга қараб, бир дарахтни кўриб, ёнига келди.

Илон сўради:

— Эй дарахт, яхшиликнинг мукофоти нима?

Дарахт деди:

— Одамзод мазҳабида яхшиликнинг мукофоти ёмонлик, фойданинг

жазоси зиён. Далил шуки, мен бу даштда кўкарган бирдан-бир дарахтман, одамлар иссикда ҳориб-чарчаб келиб, соямда дам олишади. Нафасларини ростлаб олгач, юкорига қараб, “Анави шохи аррага даста бўлади, буниси тешабоп экан”, деб шохларимни кесиб ёки арралаб оладилар. Мендан фойда кўрсалар ҳам менга азобни право кўрадилар.

Илон деди:

— Икки гувоҳ бўлди. Энди тан бер, сени чақай.

Суворий деди:

— Жон жуда ширин нарса. Яна бир киши гувоҳлик берса, узрга ўрин қолмайди.

Иттифоқо, ўша ердан бир тулки ўтиб қолди. Буларни кўриб

тўхтади-да, сўзларига кулок солди,
кейин саволни кутмасданоқ:

— Яхшиликнинг жазоси ёмонлик-
дир, — деди кейин суворийга
қараб. — Сен бу илонга нима ях-
шилик қилиб эдинг? — деб сўраб
колди.

Суворий бўлган гапни айтиб
берди.

Тулки деди:

— Сен ўзинг ақлли одамга ўх-
шайсан-у, лекин нега ёлғон гапи-
расан?

Илон деди:

— Ростини айтяпти, бу одам мени
тўрвага солиб, оловдан чиқарди.

Тулки ҳайрон бўлиб сўради:

— Бу сўзга қандай ишонса бў-
лади, ахир, шундай катта илон бу
кичик тўрвага сифиши мумкинми?

Илон деди:

— Агар ишонмасанг, тўрвага кириб кўрсатай, шубҳага ўрин қолмасин.

Суворий тўрва оғзини очди, илон тўрвага кириб, кулча бўлиб олди.

Тулки деди:

— Эй йигит, душманинг бандга тушди, пайтни қўлдан берма.

Суворий тўрва оғзини маҳкам боғлаб, ерга бир урди, илон мажак-мажак бўлиб кетди.

ҲОДИСАЛАР ЗАНЖИРИ

Ҳалаб вилоятида бир ўрмон бўлиб, унда бир баҳайбат она шер яшар, унинг қиласидиган иши ҳа-

миша қон тўкиш эди. Унинг Қоракулоқ деган мулозими шернинг ситамкорлиги ва қонхўрлиги оқибатидан жуда кўрқарди. Ўйлаб-ўйлаб унинг хизматидан кетишга қарор қилди.

Бир куни Қоракулоқ ўрмон четига чиқиб ўтирган эди, бир сичқоннинг жаҳду жадал билан дараҳт томирини кемираётганини кўриб қолди.

Дараҳт тилга кириб, унга деди:

— Эй дилозор ва ситамкор! Нима учун жоним ришталарини қирқяпсан?

Сичқон унинг нолаю зорига эътибор бермай, ўз ишини давом эттираворди. ~~Ноғоҳ~~ бир илон чиқиб, сичқонга ҳамла қилди ва унга ютиб юборди.

Коракулоқ бу воқеадан: “Дило-зорнинг жазоси озор экан”, деган хулоса чиқариб олди.

Шу вакт бошқа тарафдан типратикан келиб, илоннинг думидан тишлади-ю, бошини ичига тортиб, фужанак бўлиб олди. Илон жаҳл билан унга ўзини ура бошлаган эди, аъзойи баданини тиканлар пора-пора қилиб юборди. Илон ўша заҳоти ўлди.

Коракулоқ бундан ҳам сабоқ олди.

Илон ўлгач, типратикан бошини чиқариб, унинг яхши-яхши жойидан танлаб еди. Корни тўйгач, ётган эди, ногоҳ бир оч тулки келиб қолди. Типратиканнинг найзалиридан қўрқиб, уни хийла билан ўлдирмоқчи бўлди. У типратикан-

ни ағанатиб, қорнига ёзилди. Типратикан ёмғир ёғяпти шекилли деб ўйлаб, бошини чиқарган ҳам эдики, тулки бир ҳамла билан уни чўрт узди, бўшашиб, қорни очилиб қолган типратикани иштача билан еб олди. Шу вакт бўрига ўхшаган ваҳший бир ит келиб, тулкини турган ерида бўғиб, унинг гўшти билан очлигини қондирди.

Қорақулоқ бу ажойиботларни кўриб, ҳайрон бўлиб ётар эди.

Ит энди дам олишга ҳозирлик кўраётганда бир қоплон келиб, унинг сийнасидан олди. Қоплон ҳали итни еб тугатмаган ҳам эди, овчи келиб, бир ўқ билан уни ўлдирди. Қоплоннинг жони ҳали узилмай туриб, бир отлик ўтиб қолди. Унга қоплоннинг териси

ёқиб қолиб, овчи билан уруша бошлади. Кейин шартта қиличини суғурди-ю, овчининг бошини танидан жудо қилди ва қоплоннинг терисини олиб йўлга тушди. У юз қадам ҳам юрмаган эди, оти қоқилиб, ерга йиқилди ва бўйни синиб, жон таслим қилди.

ОЗ ВА КЎП

Оз кўпга тобедир.

- Каерга кетаяпсан? — деб сўрашди оздан.
- Кўпнинг олдига! — жавоб берди оз.

ИТ ВА ТУЛКИ

Бир шаҳарнинг атрофида дала-да қўйлар отари бўлиб, чўпон ўз қўйларини қўриқлаш мақсадида итини посбон қилиб тайинлади. Ит содиқлик билан қўйларни қўриқлар, ҳеч бир жонзотни қўйлар ёнига яқинлаштирмас эди.

Кунлардан бир кун далага яқин тоғда тулки ит билан тил топишиб қолди. Тулки итга иккиюзламачи-лик қиласар, итнинг кўнглида эса, у билан айшу ишрат қилиш тамаси жўш урар эди. Ит шу тама туфайли тулкига ҳар куни биттадан қўзи инъом қила бошлади. Қўйларнинг камайиб бораётганини сезган чўпон бир куни ўзича: “Садоқатли итим бўлса-ю, нега бундай ҳол юз бе-

раяпти?" деб ўйлади-да, пойлаш-
га тушди. Вокеадан огоҳ бўлгач:
“Ўзингдан чиқсан балога, қайга
борасан давога, тулки итни йўлдан
урибди”, – деди.

ТОШБАҚА

Тошбака судралиб бормоқда.

У бутунлай тупроқ рангида. Бў-
йинлари буришган, кўзлари ўлик.
Жони бор. Қимирлайди. Каёққа
бораётганини билармикин? Мун-
ча секин қимирлайди? Кони совук
бўлса керак-да. Бундай жонивордан
ўлик ернинг ўзи яхши эмасми?..

Тошбака бир замонлар тошбака
эмас экан. Уддабурон ва чаққон,
хушбичим махлуклардан бири
екан. Ўтлокларда майин барралар-

дан тамадди қилиб, япроқларда йилтиллаган шабнам томчилари-дан чанқофини қондириб, күм-күк осмонга тикка қараб, жониворлар орасида күркам ва мағур, ҳәётнинг завқини суриб, дориломон яшаб юрар экан.

Кунлардан бир кун Чангали Мозандарон томондан йиртқич ҳайвонлар мүр-малахдек бостириб келиб, жониворлар ўртасида жангу жадал, ҳарбу зарб бошланибди. Лак-лак лашкар кетидан лашкар келибди, аскар кетидан аскар; жониворлар босқинчи йирқичларни дам орқага суриб бориб, дам ўзлари чекиниб, кўп курбон беришибди, кирк йил қирон бўлиб, тоғ этакларидаги яшил ўтлоклар қизил қонга беланибди.

Кумурсқадан тортиб филгача, катта-кичик ҳар бир махлук урушнинг тақдирини ҳал қиласиган бир пайт келганда, ёнидаги шерикларининг ҳалок бўлаётганини кўриб, тошбақанинг кўнглига бир шумлик, бир гулув оралабди: «Менга навбат келяпти-ку, ўлиб кетавераманми?!»

Осмон жуда тиник, банорас экан. Яшил ўтлар, ранг-баранг гуллар майин шабадада аста тебраниб, ҳаётнинг нашъасини кўз-кўз қиласмиш.

«Йўқ, йўқ, мен ўлмайман!» – дебди тошбақа. Дебди-ю, яна жангга кирибди. Лекин яшин чақнаб, ер титраб, яна ёвнинг қўли баланд кела бошлаганда, унинг юрагига яна гулув тушибди. Шу бир зумлик таҳликада қалтираб кетган

тошбақа ўзини беихтиёр сафдан четга олиб, йўл ёқасидаги тошлар орасига яширинибди. Дўстлари буни пайқамай, ёвга қарши қонли жангга кириб кетаверишибди. Тошбақа эса тошлар орасидан бошини чиқариб жанг суронига қулок солиб ётибди. Аламли фарёдлар, йиртқичларнинг даҳшатли бўкиришлари, дўстларининг ўлим олдидаги ёлворишлари эшитилибди. У эса «Бўлар иш бўлди», деб титраб-қақшаб ётаверибди, энди қайтиб чиқса, дўстга ҳам, душманга ҳам эл бўлолмаслигини билибди.

Яна қирқ йил қирғин бўлиб, кўп дўстлари ўша майдонда ҳалок бўлиб кетибди. Ўз ери учун жонини тиккан жониворларни ёв енголмабди. Душман чала ўлик

лашкарларини судраб чекинибди. Булутлар тарқаб, чарақлаб офтоб чиқибди. Жанг суронлари тинган хушхаво ўтлоқларда яна қўзи-кулунлар ўйноклаб, кушлар сайрай бошлабди.

«Энди хавф ўтиб кетди, мен ҳам аста чиқай-чи», деб бизнинг тошбақа ҳам бир қимирлаган экан, ётган жойидан силжиёлмабди. Кўл-оёғи, боши қимирлармиш-у ўзи силжиёлмасмиш. Қараса, қирқ йилдан бери писиб ётаверганидан, тагидағи тош билан устидаги тош бир-бирига эт ўриб, туташиб кетибди. Боши билан қўл-оёғигина чиқиб ётганмиш.

Энди нима қилиш керак? Остустига қопланиб қолган тошларни ҳам судраб, икки қадам йўлни

бир неча кунда зўрға босиб, тўрт оёқлаб ёнидаги йўлга чиқиби. Чиқса, буни ҳеч ким танимасмиш, тош, деб ўтиб кетаверишибди. Бирор таниса нима деб тушунтиради? Ундан кўра, энди у ҳеч кимга индамагани, уни ҳеч ким танимагани маъқул. Шундай ёлғиз, кимсасиз, тош ичида яшашга тўғри келади. Бироқ яшаш учун овқат ейиш керак. Ўт ичига кирай деса, тўнкарилиб қолишдан кўрқади. Шунинг учун йўл юриб, «Ондасонда тиканларни ерман» деб, жонсиз сахроларга чиқиб кетибди.

Ўшандан бери унинг номи тошбақа экан.

Осмонни кўрмайди, офтобни кўрмайди, бир умр ёлғиз, тош косаларини тавқи лаънатдек судраб

оламдан ўтиб кетаркан. Болалари ҳам қалқон ичидә туғилиб, азоб билан тош судраб яшаб, тош ичидә азоб билан ўлиб кетар экан. Ўша бир зумлик қўрқоқлиги учун кўпроқ азоб тортсин деб, Худо ҳам унинг умрини ҳамманикидан узун қилганмиш. Бу азоблардан унинг юзлари доим буришган, жонсиз кўзлари ҳамма вақт ерда, ранги эса тупроқ билан teng, бир яшил барг дардида сахро кезиб, тўрт юз йилдан бери имиллагани-имиллаган...

Тошбақа ҳамон судралиб бормокда...

ЛОЧИН ВА ТОВУҚ

Бир куни лочин товуқка дебди:

— Эй товук, сен бевафо ва ахдингда турмайдиган бадфеъл паррандасан.

Товуқ сүради:

— Мендан қандай бевафолик со-
дир бўлди?

Лочин деди:

— Бевафолигинг аломати шуки,
одамлар сенга кўп яхшиликлар
қиласидилар. Уйларида дунёга ке-
либсан, сув ва донларини еб катта
бўлибсан, яна сени ит ва қушлардан
асрайдилар. Лекин қачонки сени
тутмоқчи бўлсалар, томдан-томга
кочасан ва нола қиласан, тузла-
рининг ҳақини оқламайсан, вали-
неъматингдан кўркасан. Мен эса

ваҳший жониворман. Лекин, агар бир-икки кун улар билан улфат бўлсам, қўлларидан таом есам, тузларини оқлайман. Уларга ов қилиб бераман. Узокқа кетган бўлсам, чақирсалар учеб келаман.

Товук деди:

— Гапинг рост. Сенинг учеб келишинг ва менинг қочишимнинг боиси бор, сен ҳеч қачон лочиннинг сихга тортилганини кўрганмисан? Мен эса анча товуқларнинг сихда кабоб бўлганларини кўрдим. Агар сен кўрган бўлсайдинг, уларнинг ёнига сира йўламас эдинг, мен томма-том қочсам, сен тоғма-тоғ кочардинг.

МАНФААТ ВА ЭХТИЁТКОРЛИК

Бир тулкидан:

— Нима учун арслон билан улфат бўлишни ихтиёр этдинг? — деб сўрадилар. Тулки жавоб берди:

— Ованинг ортгани билан тамадди қиласман ва ҳимояси соясида ўзимни ёвлардан саклайман.

— Ҳимоясида юриб, берган неъматларидан миннатдор эсанг, нима сабабдан арслонга яқинроқ бормайсан, токи у сени садоқатли маҳрамлари қаторига киритсин?

— Унинг қахру ғазабидан ҳам эмин эмасман.

ТҮТИ БИЛАН ҚАРҒА

Түтини қарға билан бир қафасга қамадилар. Түти қарғанинг ёқимсиз башарасини күришдан додга келиб, ўз-ўзига дерди: “Бу қандай жирканч қиёфа, қандай баднамо башара, нақадар ёқимсиз шаклу шамойил ва нақадар бесўнақай жасад? Кошки эди иккаламизнинг орамизда гарб билан шарқча масофа бўлса-ю, сенинг тасқара башарангни кўриб бунчалик азоб чекмасам!”

Кизифи шундаки, қарға ҳам түти билан бирга яшашдан қаттиқ азобланиб, афсус-надоматлар чекиб, тақдиридан шикваю шикоятлар қилиб дерди: “Нақадар баҳти қаролик бу, толеим паст, фа-

лак бевафо экан! Менга муносиб улки, бошқа бир қарға билан бирга боғнинг деворида савлат тўкиб юрсам!

Не гуноҳим бор эканки, такдир мени жазолаб, ўзига бино қўйган шундай аҳмок ва бемаъни, аглаҳ ва ножинс билан бирга бандибалога гирифтор қилиб қўйди?”

ИЛОННИНГ КАСБИ

Бир киши қўрққанидан ранги ўчиб, қони қочиб турган илонни қўриб:

— Ха, илон! Сенга нима бўлди? — деб сўраган экан, илон:

— Овчидан қочдим, у мени қидириб юрибди, мени бир нарса қилиб яшириб қол, агар мени ун-

дан қутқазиб қолсанг, бир умр яхшилик қилардим, — дебди.

У киши мукофот тама қилиб илонни қўйнига яширибди. Овчи кетиб, хавф йўқолгандан кейин ҳалиги киши илонга:

— Қани, мукофотни чўз, мен сени сиҳат-саломат сақлаб қолдим, — деган экан, илон унга:

— Қани, айтчи, қайси аъзойингни чақай? Захар солишдан бошқа мукофотим йўқлигини ўзинг ҳам биласан-ку, — дебдида, ўша киши ни чақиб ўлдирибди.

ТАҚЛИДЧИННИГ АҲВОЛИ

Бир чумчук қўйлар ўтлаётган жойдан учиб ўтиб кетаётган экан, бир бургутнинг қўзилардан бири-

га ташланиб, уни чангаллаб олиб
учиб кетганини кўриб қолибди.
Чумчук буни кўриб, ўзини ҳам
катта фаҳмлаб, катта қушга
ўхшатиб қанотини ёзибди-да, мен
ҳам бу ишнинг уддасидан чиқаман
деб, ўша ондаёқ учибди. Юнги на-
матта айланиб кетган, елим каби
ёпишқоқ бўлиб қолган семизроқ
бир қўчкорнинг устига қўниб,
қанотлари билан уни бир урган
экан, иккала оёғи юнгга ўралиб
қолибди. Учмоқчи бўлиб учолмабди.
Чўпон бу воқеаларни кўриб турган
экан, разабланиб келиб чумчуқни
тутиб олибди. Қанотларини юлиб,
оёғидан ип боғлаб, болаларига олиб
бориб берибди. Болаларидан бири:

— Бу нима? — деб сўраса, чў-
пон:

— Бу ўзидан кучлироқقا тақлид қилиб ҳалок бўлган қуш, — деб жавоб берибди.

ЧАЁН

Чаёндан сўрадилар:

— Нима учун қишда инингдан чиқмайсан?

Чаён жавоб берди:

— Ёзда чиқиб нима обрў кўрдимки, яна қишда чиқсам!

ДЎСТЛИК СИНОВИ

Бир қарға мушук билан жуда дўст бўлиб кетди. Улар ўрмондаги бир дараҳт тагида ҳар куни ширинширин сухбатлашиб ўтирадилар. Бир куни мана шундай сухбатлашиб

ўтирган пайтларида узокдан бир қоплоннинг булар томонга қараб келаётганини кўриб қолдилар. Қарға пир этиб учиб, дарахтнинг энг юқори шохига қўнди. Мушук нима қилишини билмай дарахтга тирмашди. Зўр-базўр дарахтнинг энг паст шохига чиқиб олиб, барглар орасига яширинди ва қарғага зорланиб:

— Дўстим, ҳалокат остидаман, сенинг ёрдамингга мухтожман, бир илож қилиб мени бу қўрқинчли аҳволдан қутқаз, — деди.

Ўша дарахтга яқин ерда чўпонлар юрган эдилар. Қарға учиб бориб чўпонларнинг итларидан бирининг бошига қаноти билан урди. Итлар қарғани тутиб олиш учун югурдилар. Қарға учиб бо-

риб яна бир ерга күнди, итлар яна қарғани қувиб кетдилар. Шундай қилиб, қарға уча-уча итларни ўша дарахтнинг ёнига келтирди. Қоплон дарахт тагида мушукни ейишни мўлжаллаб турган эди. Итлар қоплонни кўра солиб, бирдан унга ҳужум қилишди. Қоплон тумтарақай бўлиб кочди, итлар унинг орқасидан қувлаб кетди. Шундай қилиб, қарға ўз дўсти мушукни ҳалокатдан қутқазди.

ДЎСТ ҚАЧОН ДУШМАНГА АЙЛАНАДИ?

Бир тулки йўл устида чор атрофга қараб турарди. Шу вактда бир ит бир бўри билан дўстлик йўлига тушиб, бир-бирларига дахл

қилмасдан келиб қолдилар. Тулки ҳайратда қолиб, буларнинг бир-бирлари билан дўст бўлиб қолганларига нима сабаб эканини билмоқчи бўлди. Дархол ёnlарига келиб салом берди. Таъзим бажо келтириб айтди:

— Шукр, қадимий душманлигингиз дўстликка айланган, гинадоватни унутиб иттифокда яшай бошлагансиз, муборак бўлсин, мен жуда хурсанд бўлдим, лекин бу дўстликнинг сабаби нима? Буни билиш орзусидаман. Агар билдирсангиз, жуда хурсанд бўлардим.

Ит тулкига шундай жавоб берди:

— Чўпоннинг қилган бевафолиги бизнинг дўстлигимизга сабаб бўлди. Кеча бу бўри қўйларига

хамла қилиб бир қўйни олиб кетди. Мен одатим бўйича бўрининг орқасидан югурдим. Қўйни зўрға кутқариб олиб, чўпонга келтириб топширдим. У бадбаҳт миннатдор бўлиш ўрнида мени уриб, кўп хафа қилди. Шундан кейин қадимги дўстим чўпонга душман бўлиб, душманим бўрига дўст бўлдим. Бўри билан дўст бўлишимизнинг сабаби мана шудир.

ЁМОНГА ЯХШИЛИК ҲАЙФ

Бир тиканли дарахт боғонга:

— Агар мени боғнинг ўртасига ўтқазсанг, гул ва меваларим ҳаммага манзур ва мақбул бўлади, — деди.

Боғбон тиканли дарахтнинг сўзига ишониб, уни боғнинг ўртасига ўтқазди. Яхши тарбия қилди. Тиканли дарахт тез вақт ичида ўсиб, катта дарахт бўлди. Шохлари ҳар томонга қулоч отиб, ҳар бир шохидан найзадек тиканлар ўсиб чиқди, олдига ҳеч ким боролмади.

Боғбон яхши ҳидли гуллар ва мевали дарахтлар ўтқазган эди. Тиканли дарахт уларни ўраб олиб, ўсишларига, мева қилишларига ха-лақит берди. Боғбон тиканли дарахтни боғнинг ўртасига, гул ва мевали дарахтлар орасига ўтқизгани учун пушаймон қилиб, дарҳол уни кесиб ташлади.

БИРОВГА ЧОХ ҚАЗИСАНГ...

Бир бўри овқат талабида ҳар томонга югуради. Хас-хашак устида ухлаб ётган қуённи кўриб, севинганидан у томонга қадам ташлади. Куён унинг дамидан ва қадамининг товушидан уйғониб, қочишга ҳаракат қилди. Бўри унинг йўлини тўсиб, қочишга имкон бермади. Куён қўрқиб, титраб бўрига ялина бошлади:

— Биламан, ваҳший ҳайвонлар амири жуда очдирлар, лекин мен кичик ва кучсиз бадан бирла ҳазрат амирга бир луқмагина бўламан, мени ейишдан ҳеч мурод ҳосил бўлмайди. Шу яқин орада семиз бир тулки яшайди. Агар ҳазрат

амир рухсат берсалар, уни бир хийла билан бу ерга келтираман, ҳазрат амир унинг гўштини еб, мендан хурсанд бўладилар, — деди.

Бўри қуённинг сўзидан завқланиб, тулкига интизор бўлиб ўтирди.

Ўша ерга яқин жойда бир маккор тулки яшарди. Куён уни сира кўролмай, дилида унга гина-адоват сакларди. Бу кулай фурсатни ғанимат билиб, ундан ўч олмокчи бўлди. Бўрини яқинроқ бир ерга яшириб, ўзи тулкининг уйига кириб салом берди. Тулки ҳам таъзим бажо келтириб, ундан қадам ранжидага қилганининг сабабини сўради.

— Кўп вақтдан бери сиз билан сухбатлашиш орзусида бўлсанм ҳам

ишим кўплиги сабабли муродимга ета олмадим. Каромат эгаси бир эшон пиrimiz бордирлар. Сизнинг хилватда ўтириб, тоат-ибодат билан машғул бўлганингизни эшигганлар. Шунинг учун уйимга келиб мени сизни олиб келмоққа юбордилар. Агар ижозат берсангиз, ҳузурингизга киришга муштоқдирлар, — деди қуён.

Тулки қуённинг бу сўзларидан макр-хийла нақшини ўқиди ва кесак отганга тош отиш билан жазо берай, деб қуёнга хушомадлар килиб айтди:

— Шундай азиз зот менга меҳмон бўлсалар, оёқларининг чангтупроқларини кўзимга сурма қиласман, лекин ташқарига чиқиб,

бир оз кутинг, уйимни супуриб тозалай, кейин чақираман, азиз меҳмон билан бирга кулбамга ташриф этинг, — деди.

Күён ташқарига чиқиб, бўридан суюнчи олди. Тулки ҳар эҳтимолга қарши ўз уйида чуқур қудук қазиб, устини хашак билан ёпиб қўйганди, душман келганда, ундан қочиб қутулиш учун яширин бир йўл ҳам ҳозирлаган эди. Күён чиқиб кетгандан кейин қудуқнинг оғзини хашаклар билан беркитиб:

— Қани, азиз меҳмонлар, қадам ранжида қилинглар, — деб қичқирди.

Бўри билан қўён тулкининг қопкоронғи, уйига қадам қўйишлари биланоқ, қудуққа тушиб кетдилар.

Тулки аввал тайёрлаб қўйган яширин йўлидан қочиб кетди. Бўри: “Мени алдаб, қудуқقا туширди”, деб гумон қилиб, қуённи икки бўлак қилди.

БИРОВНИНГ УСТИДАН КУЛМА

Бир қуён ҳар кун бир ўтлоқ ерда маза қилиб ўтлаб юради. Кунлардан бир кун унинг ўтлаб юрганини бургут кўриб қолди. Яшиндек учиб келиб уни чангалига олди-ю, ҳавога кўтарилди. Шўрлик қуён бургут чангалида инграб нола қиласади. Бир чумчук қуённинг бу аянчли ҳолини кўргач, уни мазах қилиб:

— Эй чопафон қуёнчам, сен жуда чопиб юрардинг, бу чопафонлигинг фойда бермадими? Нега бургут чангалига илиндинг? — деб кичкирди.

Шу пайтда яна бир йиртқич күш чумчукнинг товушини эшилди, дархол ҳужум қилиб, уни чангалига олиб ҳавога күтарилди. Чумчукнинг тутилганини кўрган қуён ҳам:

— Чумчуқон, ҳолинг қалай? Сен жуда тез учар эдинг, қочиб қутулишга қанотларинг ёрдам бермадими? Нега тутилиб қолдинг? — деб кичкирди.

ЗУЛМ ОҚИБАТИ

Бир арслон икки кийик боласини даштда ўтлаб юрганини ва меҳрибон оналари уларни қўриқлаб турганини кўриб қолди. Дарҳол кийик болаларини овлаш қасдига тушиб югурди. Бечора она:

— Эй ҳайвонлар султони, бу икки норасида гўдакни овлаб ейишдан сенга нима манфаат бўлади? Нуридийдаларимнинг фироғи ўтида мени куйдирма, бағримни кабоб қилма, ахир сенинг ҳам фарзандларинг бор-ку, ўйла, мени фарзандларим доғида куйдирсанг, сенинг ҳам фарзандларингга бало етишади, — деб фарёд қила бошлади.

Арслон она кийикнинг ноласига эътибор бермай унинг икки бола-

сини ўлдирди. Мехрибон она фарзандларининг доғида ҳар томонга югуриб фарёд этарди. Шу вақт қора қулон етиб келди. Она кийикдан аламли воқеани англаб, у ҳам нола-фифон қила бошлади. Кейин она кийикка тасалли бериб: “Кўп кам ема, нобакор асрлон тез кун ичидаги жазосини тортади”, – деб айтди.

Арслон кийик болаларига қасд қилган фурсатда бир овчи унинг икки боласини овлашга киришган эди. Арслон кийик болаларини ўлдирган чоғда овчи унинг болаларини ўлдириб, териларини шилиб олди. Арслон уйга қайтиб, болаларини ўлган, терилари шилиниб, тупроққа буланиб ётган ҳолда кўрди, фарзандлари фамида

дод-фарёд қила бошлади. Шундай қилиб, қилган ёмонлигининг жазосини кўрди.

ИПАК ҚУРТИ ВА ЎРГИМЧАК

Кунлардан бир кун бир мутакаббир ўргимчак ипак қуртига:

— Мен сенга жуда ачинаман, бир озгина ипак учун шошмасдан ишлаб, кўп вақт сарф этасан. Мана, менга қара, тез-тез ишлаб, озгина вақт ичида бу деворнинг бошдан-оёғигача тўр ўраб битирдим. Менга ўхшаб шошиб-пишиб тўр ўрасанг бўлмайдими? — деди.

Ипак қурти унга:

— Тўғри, ишда суръат, тезлик керак, лекин сен сингари апил-

тапил ишлашдан фойда чиқмайди, шунинг учун тўринг ҳеч бир қимматга эга эмас, менинг тўрим эса жуда қимматли тўр, – деб жавоб берди.

АРИ БИЛАН ЧУМОЛИ

Бир ари кулфат ва машаққатлар билан бир донни ташиб кетаётган чумолини кўриб унга айтди:

– Эй чумоли, нега бунча ранжу аламни ўз устингга юкладинг, нега бунча машаққатни ихтиёр қилдинг? Кел, менинг ейиш-ичишимга бир қара, сен ҳам ундан баҳра ол. Мен хоҳлаган еримга қўнаман, хоҳлаган овқатимни ейман, сен бўлса, битта дон учун бунча машаққат чекасан, – деди-да, учиб бориб бир

қассобнинг сотиб турган гўшти устига қўнди. Қассоб пичоқ билан бир урган эди, икки нимта бўлиб ерга тушди, чумоли дарров келиб унинг оёғидан тишлаб, уясига олиб кета бошлади. Ари чумолидан:

— Мени қаерга олиб бораётибсан? — деб сўраган эди, чумоли:

— Ҳирс, очкўзлик балосига мубтало бўлиб, жойини билиб ўтирамаганинг холи мана шундай бўлади! — деб жавоб берди.

АҚЛ ВА САБР

Тулкига айтдилар:

— Нега оч юрибсан? Арслоннинг ёнига бор, ҳамма жониворлар унинг еб қолдирган овқатидан фойдаланади. Сен ҳам унинг ёнига

борсанг, овқатидан еб тўйиб юрасан.

Тулки уларга:

— Арслон — қўрс, жоҳил, бадфеъл бир ҳайвон. Бир куни мени ҳам еб, қолган этимни бошқа жониворларга бериши мумкин. Мана шундан қўрқиб, унинг ёнига яқинлашишни асло истамайман, — деди.

ТАМАГИРЛИК ОҚИБАТИ

Чўл-саҳродан ўтиб кетаётган бир овчи шўхлик қилиб югуриб ўйнаб юрган тулкини кўриб қолди. Тулкининг чиройли териси унга ёқиб қолди, ўз-ўзига: “Бу тулкини ўлдириб, терисини қимматбаҳога сотаман”, деб ўйлади. Тулки ўз

иниға кириб кетгач, овчи унинг иниға яқин жойда чуқур кавлади, устини чўп ва хас билан ёпди-да, бир парча гўшт ташлаб қўйди. Ўзи эса панарак жойга беркиниб, тулкининг чуқурга тушиб кетишини кутиб турди.

Тулки инидан чиқиб, чўп-хаслар билан беркитилиб, устига бир парча гўшт ташланган чуқурни кўриб ҳайрон бўлди ва ўз-ўзига: “Бу иш мени ўлдириб, теримни олмоқчи бўлган овчининг ҳийла-найранги бўлса керак. Нафсим гўштни олиб ейишни истайди, лекин бу гўштдан ўлимнинг ҳиди келиб турибди. Донишмандлар хатарли ишни қилишни буюрмайдилар. Оқил, донолар: “Сенга икки ишдан бирисини қилиш керак бўлиб қолса, улар-

дан қайсиси хавф-хатарсиз бўлса, ўша ишни қилишга қадам қўй”, деб бежиз айтмаганлар. Ҳар ҳолда, нафсимга бир уриб, гўштни олиб емаслигим керак”, деб қочиб, инига кириб кетди.

Шу вактда тоғ устида юрган бир оч қоплон гўштнинг ҳидини сезиб қолди. Тоғдан тушиб, чўп-хаслар билан беркитилган чуқур устидаги гўштни олмоқчи бўлган эди, бирдан чуқурга тушиб кетди. Овчи чуқур тубига тушиб кетган ҳайвонни тулки деб хаёл қиласди. Кўлга илингани ўлжани олмоқ пайида ютурганича келиб, ўзини чуқурга ташлади. Қоплон бу одам гўштни мендан олмоқчи деб ўйлаб ҳарис ва тамагир овчини пора-пора қилиб ҳалок этди. Шундай қилиб, хирс ва тана

туфайли овчи ҳалокатга учради.
Аммо тулкини қаноат шарофати
балодан күтқазди.

ГАДО ИТДАН БАТТАР

Итдан сўрабдилар:

— Нима учун сен бор уйга гадо
қадами етмайди, сен ётган остона-
дан тиланчи ҳатлаб ўтмайди?

— Мен тамадан йироқман, —
дебди ит, — тамасизликни суюман.
Менга bemиннат насиба — хизма-
тимга яраша бир бурда нон, ки-
чикдир-кattадир бир устухон ки-
фоя. Гадо-чи? У ҳамиша очман
деб тиланади. Кўли доимий чў-
зилган. Халтасида бир ҳафталик
нон-у, ўзи очман деб нолон. Тама-
дан йироқлигим туфайли тамагирга
ўртоқ бўлолмайман.

БАДНАФС ТУЛКИ

Йўлда икки қўчкор бир-бири билан урушар эди. Улар бир-бирларини ярадор қилган ва жа-роҳатларидан қон томар эди. Бир тулки келиб томган қонларни яларди. Икки қўчкор шохларини тўғрилаб, бир-бирларига ташлан-гандарида, тулки ўртада қолиб, мажақланиб кетди.

КУЧ ЕТМАСА, ҲИЙЛА ҚИЛ

Бир қарға тоғдаги дарахтга ин курибди. Унинг яқинида бир илон уяси бўлиб, қарға бола очиши билан илон унинг болаларини еб қўяверар экан. Бир куни қарға насиҳат қилмоқчи бўлиб, илоннинг ёнига келди:

— Ёдингда сақла, шундай масал бор: “Зулм қиличини ишлатган — худди шу қиличдан ўзи ҳалок бўлади!”

Қарғанинг бу насиҳати илонга таъсир қилмади. Шундан кейин қарға ўз дўсти шағолнинг ёнига келди:

— Бу золимнинг зулмидан бир илож қилиб қутулмоқчиман.

Шағол сўради:

— Қандай қилиб қутулмоқчисан?

Қарға деди:

— Илон ухлаган вақтда тумшуғим билан унинг кўзларини ўйиб оламан, зора шундан кейин жондан азиз болаларим унинг балосидан ҳалос бўлсалар.

Шағол деди:

— Бу түгри тадбир эмас, душманга қарши шундай бир тадбир күрки, ўзингта зарар етмасин. Сен ҳавога парвоз қилиб, уй ва кўчаларга назар сол. Агар кўзинг бирор қимматбаҳо нарсага тушса, уни олиб парвоз қил. Лекин шундай учгинки, одамлар сени кўриб турсинлар ва қимматбаҳо нарсани қайтариб олиш учун орқангдан эргашсинлар. Сен илон уясиға ҳалиги нарсани ташла. Шунда одамлар илонни ўлдириб, нарсани олиб кетадилар ва сенинг жонинг омон қолади.

Қарға учиб бориб, бир ҳовлига кўнди. Бир хотин марваридини ерга қўйиб, юз-қўлини ювар эди. Қарға марваридни олиб қочди ва шағол айтганидек, уни уяси олди-

да ётган илоннинг ёнига ташлади. Карғага эргашиб келган кишилар илонни ўлдирдилар ва марваридни олиб кетдилар.

ҚУЁННИНГ ҲИЙЛАСИ

Ёввойи ҳайвонлар суви мўл, ўти сероб бўлган бир ўрмонда роҳат-фароғатда яшашар, лекин ўша яқинда яшовчи бир шер уларнинг тинчлигини бузар, еганларини ҳаром қиласар эди. Бир кун ҳайвонлар иттифоқ бўлишиб, шер қошига бордилар:

— Биз учун қийналиб, биттамизни аранг тутиб ейсан. Сен ҳамиша бизни қидириб, роҳатингни бузасан, биз эса қўрқув ичидаги яшаймиз. Бугун маслаҳатлашиб, сени ҳам

захматдан қутқариш, ўзимизнинг
ҳам роҳатимизни таъминлаш
мақсадида шундай хулосага кел-
дик: агар сен хужум қилиб, биз-
ни қўркитмасанг, ўзимиз ҳар куни
ичимиздан овқат вақтида сенга бир
жонивор келтириб берамиз.

Шер рози бўлди. Бир неча муд-
дат аҳвол шу йўсинда давом этди.

Бир куни навбат қуёнга етди. У
дўстларига деди:

— Агар мени шоширмасан-
гиз, сизларнинг ҳаммангизни бу
қонхўр, ғаддор золимнинг дастидан
қутқараман.

Ҳайвонлар дедилар:

— Қаршилигимиз йўқ.

Қуён шошмасдан шер олди-
га равона бўлди. Шернинг ов-

қатланадиган вақтида етиб бормади. Шер очиқиб қолди, унинг кўзлари қонга тўлиб, тишларини фижирлатиб турар эди. Күённи кўргач, наъра тортиб деди:

— Каердан келдинг, ҳайвонлар нима қилмоқдалар?

Күён жавоб қилди:

— Подшоҳ омон бўлсинлар, ҳайвонлар менга қўшиб яна бир қуённи юборган эдилар. Йўлда ногоҳ бир шер учраб, шеригимни олиб қолди. “Бу подшоҳ ҳазратларига аталган тортиқ, қўйиб юборинг”, десам: “Бу ер менинг жойимдир, мен кучда ҳам, шону шавкатда ҳам ундан ортиқман, шунинг учун бу ердаги овлар аввал менга тегишли”, деб лоф урди. Мен сизга хабар қилиш учун қочиб қошингизга келдим.

Шер ғазаб билан ўрнидан сакраб туриб:

— Уни менга кўрсат! — деди.

Куён олдига ўтиб, йўлга тушди, шер эса унинг кетидан борарди. Куён уни бир чукур қудук лабига келтирди. Қудук суви нихоятда тиник эди, кимки унга қараса, ўз аксини аниқ кўрса бўлар эди.

Куён деди:

— Ўша шер шу қудукда, лекин мен ундан қўрқаман, агар сиз мени ўз бағрингизга олсангиз, кўрсатаман.

Шер қуённи ўз қучоғига олиб, қудуққа қаради. Қудукда ўзига ўхшаш бир шерни ва унинг қучоғида қуённи кўрди. Шунда қуённи ерга кўйиб, ўзини қудуққа отди ва ҳалок бўлди.

БОЛА ШАРОИТТА ҚАРАБ КҮПАЙТИРИЛАДИ

Мусичадан сўрадилар:

— Нима учун сен фақат иккитағина бола очсан? Ёки товуқлар каби кўп бола очишга қувватинг етмайдими?

— Мусичаболалари ота-онасининг жигилдонидан озиқланади, — жавоб берди у. — Товуқ болалари эса кўзига кўринган ахлатни титиб қорин тўйғазади. Бир жигилдондан иккитадан ортиқ болани тўйғазиб бўлмайди, бир ахлат уюмидан эса минглаб жўжа ризқини топиб ейди.

УЧ БАЛИҚ

Йўлдан узок, ўткинчилардан холи бир ерда кўл бўлиб, унда уч балиқ яшар, иккиси ақлли ва эҳтиёткор, бири эса хом ва тажрибасиз эди. Кунларнинг бирида тасодифан икки овчи кўл ёнидан ўтиб қолди. Кўзлари учта балиқка тушиб, эртага келиб уларни тутишга ваъдалашиб, жўнаб кетдилар. Балиқлар бу сўзларни эшилдилар. Уларнинг бири тадбирли бўлиб, золим замонанинг зулми ва ғаддор фалакнинг вафосизлигини кўрган, ақл ва тажриба орттирган эди. У дархол эҳтиёт чорасини кўриб, сув келар тарафдан чиқиб, бошқа кўлга бориб олди. Кўп вақт ўтмай балиқчилар келиб, сувнинг кирар

ва чиқар томонини маҳкам беркитдилар.

Биринчи балиққа нисбатан тажрибасизроқ, лекин ақл ва фаросатдан маҳрум бўлмаган иккичи балиқ вазиятни кўриб шундай деди:

— Фурсатни қўлдан бердим, ғофиллар ишининг охири шундай бўлади. Энди тадбир ва хийлани ишга солиш пайти келди. Типирчилаб у ёқ-бу ёққа қочган билан фойда йўқ. Умидсизликка тушмай, нажот йўлинни ахтариш керак.

Шундай деб, балиқ сув юзига қалқиб чиқди ва ўзини ўлганга солиб ётди. Бир балиқчи уни олиб, ўлган гумон қилди ва сув чиқиб кетадиган ариқ бўйига ташлади.

Балик судрала-судрала оқар сувга тушиб олди, хийла ишлатиб ўз жонини қутқарди.

Хом ва тадбирсиз балиқ эса ўзини йўқотиб, у ёқдан-бу ёққа қочиб юрар, гоҳо сув остига шўнғир, гоҳо юзага чиқар эди – оқибат балиқчилар тўрига илинди.

ТОШБАҚА БИЛАН ЧАЁН

Тошбақа билан чаён дўст эдилар. Улар бир кун сафарга отландилар. Ногоҳ йўлда бир анхорга дуч келдилар. Чаён ўта олмаслигини сезиб, ҳайрон бўлиб тўхтади.

Тошбақа деди:

– Эй азиз дўстим, сенга нима бўлди, ғамгин бўлиб турибсан?

Чаён деди:

— Биродар, мен бу сувдан қандай ўтаман, деб ҳайронман.

Тошбақа деди:

— Фам ема, орқамга миндириб, сени сувдан бехатар ўтказиб кўяман.

Тошбақа чаённи орқасига миндириб, сувга тушди. Сузиб бораётганида унинг қулоғига бир нарсанинг тиқирлагани эшитилди ва чаённинг ҳаракатидан шубҳаланиб сўради:

— Эшитаётганим қандай овоз, нима қиляпсан?

Чаён жавоб берди:

— Нишимни сенинг қалқонингга санчиб кўраяпман.

Тошбақа деди:

— Мен ўзимни гирдобга ташлаб, сени сувдан бехатар ўтказмоқчи

бўлсам-у, сен орқамга ниш урсанг. Биласанки, найзанг менинг қалқонимга заарар етказолмайди.

Чаён деди:

— Менинг одатим хоҳ дўст орқасига, хоҳ душман кўксига бўлсин, ниш уришдан иборат.

— Донишмандлар ёмонга яхшилик қилма, деб бекорга айтмаганлар.

Шундай деб, тошбака сувга шўнғиди, чаён эса чўкиб, ҳалок бўлди.

ФАРОСАТСИЗ ЎРДАК

Бир ўрдак тиник сувда ойни кўриб, уни балиқ деб ўйлади ва сувга шўнғиди, лекин ҳеч нарса топмади. Бир неча маротаба шўнғиб

чарчагандан кейин бу ишнинг баҳридан кечди. Бир неча кундан кейин кўлга росмана балиқлар сузиб келдилар, лекин ўрдак ҳар гал балиқ кўрганда уни ойнинг акси гумон қилиб, уларни тутиб ейишга ҳаракат қилмади. Шундай қилиб, янгилиш тажриба натижасида у ҳамиша очлик билан кун кечирди.

МУНОФИҚ ДЎСТЛАР

Бир зоғ, бўри ва шағол бир шернинг хизматида бўлиб, уларнинг маскани йўл устида эди. Бир кун бир савдогарнинг туси карвондан айрилиб, ўрмонга келиб қолди. Шерни кўргач, унга бош эгиб салом берди. Шер ҳам муло-йимлик билан бу ерга қандай ке-

либ қолганлигини суриштири. Туя аҳволни гапириб бергач, шер:

— Энди нима қилмоқчисан? — деб сўради.

Туя деди:

— Шоҳимнинг ихтиёри нима бўлса шу.

Шер деди:

— Майлинг бўлса, менинг ёнимда қолиб, роҳат-фароғатда яашинг мумкин.

Туя буни эшитиб, шоду хуррам бўлди, ўша ўрмонда ўтлаб, семириб юраверди. Кунлардан бир куни шер овга кетаётганида бир маст филга дуч келди. Ўрталарида шиддатли уруш бошланди. Шер оғир ярадор бўлиб, инграй-инграй ўрмонга қайтди ва бир бурчакда

инграб ётди. Бир неча кун овга чиқа олмади. Шернинг овига шерик бўлиб юрган бўри, зоф ва шағол оч қолдилар. Буни сезган шер уларга деди:

— Оч қолиб қийналаётганга ўхшайсизлар, бу яқинда бирор ов кўрсангиз хабар беринглар, мен уни ушлаб парчалай. Сизнинг ҳам қорнингиз тўяди, менинг ҳам.

Улар ташқарига чиқиб, маслаҳат қилдилар:

— Туя бизнинг орамизда ортиқча. Унинг шерга нима нафи бор-у бизга нима фойдаси? Ҳеч биримизга ўртоқ бўла олмайди. Ҳозир шерни мажбур қиласиз, уни есин, қолдиғи бизга тегади.

Шағол деди:

— Бу гапни шерга айтиб бўлмайди, чунки шер унга омонлик бериб, ўз хизматида олиб қолган. Кимки подшоҳни хиёнатга йўллаб, аҳд-паймонни бузишга даъват этса, дўст-ошналарини бало тузорига ташлаган бўлади. Бахтсизлик ўқини ўзига қаратган бўлади.

Зоф деди:

— Бу бобда шундай ҳийла ишлатиш керакки, подшоҳнинг ўзи ўз аҳдини бузишга мажбур бўлсин. Сизлар шу жойда тек туринглар, мен ҳозир келаман.

Зоф учиб шер қаршисига борди ва таъзим қилиб турди. Шер сўради:

— Бирор нарса топдингизми?

Зоф деди:

— Очликдан кўзларимиз ҳеч нарсани кўролмайди. Агар подшоҳ розилик берса, ҳаммага етадиган бир неъмат бор.

Шер деди:

— У нима деганинг?

Зоф деди:

— Ана у тую бизларнинг орамизда бегона. Унинг бу ерда юришидан шоҳга ҳеч фойда йўқ.

Шоҳ ғазаб билан деди:

— Бу гапинг инсоф ва муруватдан эмас, буни виждон қабул қилмайди. Мен туюга берган вадамни қандай буза оламан?

Зоф деди:

— Мен буни ҳам ўйлаб қўйдим. Донишманлар айтибдиларки, фалокат юз берганда бир кишини бир оила учун, бир оилани бир

қабила учун, бир қабилани бир шаҳар учун, шаҳар ахолисини эса подшоҳ учун фидо қилса бўлади. Аҳдни бузмаслик учун ҳам бир важ ва илож топилади. Шунда аҳд ҳам бузилмаган бўлади, подшоҳ ҳам очлик таҳликасидан кутулган бўлади.

Шер буни эшигтгач, бошини қуи солиб ўтирди.

Зоф ўз дўстлари қошига келиб деди:

— Шер бошда фазабланиб, гапимга қулоқ солгиси келмади, охирида индамай қолди. Энди маслаҳат шуки, ҳаммамиз туянинг олдига бориб, шернинг очликдан азоб чекаётганини гапириб берайлик ва айтайлик: “Шернинг давлати соясида тўқ ва шод-хуррам кун кечир-

дик. Агар энди унинг бошига оғир кун келганда шоҳ учун жонимизни фидо қилмасак, нонкўр бўламиз". Кейин шернинг ёнига борамизда, унинг бизга катта илтифотлар кўрсатганини эътироф этиб, жонимизни унга қурбон қилишга тайёригимизни айтамиз, ҳар биримиз навбат билан: "Шоҳ бугун мени есинлар", деймиз. Бошқаларимиз: "Йўқ, мени енг", деб туриб оламиз. Шундай қилиб, биз ҳам шерга бўлган миннатдорчилигимизни изҳор этган бўламиз, ҳам саломат қоламиз.

Улар алдаб-сулдаб туюни ўз сўзларига кўндиридилар, тую шернинг ҳузурига боришга рози бўлди. Ҳаммалари шернинг қошида бош эгиб таъзим қилдилар.

Сўзни зор бошлади:

— Шоҳнинг умри узун, давлати боқий бўлсин! Бизнинг тириклигимиз шоҳнинг соғлиғига боғлик. Шоҳнинг бошига мусибат тушгандан кейин бизнинг яшашимизнинг нима маъноси бор? Бўйим кичкина ва вужудим заиф бўлишига қарамай, мен ўзимни шоҳ ҳазратларига фидо қилишга қарор қилдим. Агар шоҳ менинг гўштимни емоқчи бўлсалар, марҳамат тайёрман.

Бошқалари дедилар:

— Сенинг гўштинг билан ким тўяди?

Шағол сўз бошлади, у ҳам зонга ўхшаб ўзининг фидокорлигидан лоф ура бошлади. Шериклари унга:

— Сенинг гўштинг сассиқ ва зарарли, шохга лойик эмас, — дедилар.

Ундан кейин бўри гап бошлиб, ўз гўшти яхшироқ эканини айтди. Шериклари бўрига ҳам эътиroz билдириб:

— Сенинг гўштинг қаттиқ, томоққа тиқилиб қолади ва заҳарлайди. Сени ҳам еб бўлмайди, — дедилар.

Навбат бечора туяга етди. У маккор шерикларининг “самимий” лигига ишониб, ўз гўштининг тоза ва лаззатлигини мактай кетди. Ҳаммалари бир овоздан унинг сўзини қувватладилар:

— Жуда тўғри ва чин юракдан гапиряпсан, ўзинг чиройлисан, гўштинг мазали, подшоҳ ҳаз-

ратларининг мижозларига жуда
мос келасан, бошқаларга ҳам ета-
ди, — деб ҳаммалари түя усти-
га ёпирилиб, бечорани пора-пора
қилдилар. Шу йўсинда түя улар-
нинг хийла тузоқларига илиниб,
ҳалок бўлди.

ЎРДАКЛАР ВА ҚУРБАҚА

Бир кўлда икки ўрдак ва бир
курбақа яшардилар. Кўшни бўл-
ганлари учун улар бир-бирлари
билан дўст ва иттифоқ эдилар.
Бирдан ғаддор фалак уларнинг
тинчгина турмушини бузди. Улар-
нинг ҳаёт манбай бўлган сув камая
бошлади. Буни кўрган ўрдаклар
курбақа ёнига келиб дедилар:

— Видолашмоққа келдик, эй азиз дўстимиз, саломат қол!

Курбака бу гапни эшитиб, нола килди ва кўз ёшларини оқизиб деди:

— Эй менинг азиз дўстим ва меҳрибон биродарларим! Сувнинг озайиши мен учун яна ҳам даҳшатлидир, мен сувсиз яшай олмайман. Энди муруват вақти келди, мени ҳам халос этиш учун бир тадбир кўринглар!

Ўрдаклар дедилар:

— Сендан айрилиш ва ҳижрон дардини чекиши биз учун ҳам оғир. Сендан ажралиб қаерга кетмайлик ва қандай нозу неъматлар ичидаги яшамайлик, бизга татимайди. Лекин сен ўз дўстларинг насиҳатларига кулок солмайсан, ўз фойдангни ту-

шунмайсан. Сени ҳам бирга олиб кетишимизни хоҳласанг, бир шартимиз бор: осмонга кўтарилгандан кейин бизни ким кўрмасин ва нима демасин, индамайсан, оғизни маҳкам юмиб кетаверасан.

Курбақа деди:

— Розиман. Айтганингизни қила-ман, тишимни тишимга қўйиб, на-фасимни чиқармайман.

Ўрдаклар бир новда топиб келтирдилар. Курбақа унинг ўртасидан тишлади, ўрдаклар икки бошидан тишлаб, осмонга кўтарилдилар. Одамлар уларни кўриб, таажжуб билан ўнг ва сўлдан:

— Ўх-хў, анавини қаранглар, ўрдаклар қурбақани учириб олиб кетяпти, — деб қичқира бошладилар.

Курбақа бир муддат индамай борди, кейин ўзини тута олмай, “Кўролмаганларнинг кўзи чиксин!” демоқчи бўлиб оғиз очган эди ҳамки, ерга тушиб чилпарчин бўлди.

МАЙМУНЛАР

Бир тўда маймунлар бир тоғда яшар эдилар. Бир кун қуёш ботиб, дунё юзини зулмат пардаси қоплаганда аёвсиз изфирин ҳар томонга югуриб, маймунларга ҳужум қила бошлади. Бечора маймунлар совукдан титрар ва исиниш учун бирон чора ахтарар эдилар. Ногоҳ бир жойда ялтироқ қуртни кўриб қолдилар. Уни чўғ деб ўйлаб, талай ўтин йифиб, атрофига қаладилар ва

ҳадеб пуфлай бошладилар. Уларнинг қаршиларидағи дараҳт устидаги бир күш:

— Бу олов эмас, кечалари ялтираб кўринадиган ялтироқ курт, — деб қичқириб, фарёд қилар, маймунлар эса унинг гапига эътибор бермас эдилар. Шу аснода ўткинчи бир одам келиб аҳволни кўрди ва күшга:

— Ўзингни кўп койитма, улар сенинг сўзингга қулок соладиган, фойдасиз ишдан воз кечадиганлардан эмас, уларга насиҳат қилиш — қилични тошга уриш ва шакарни сув остига бекитиш билан баробардир, — деди.

Күш одамнинг сўзларига эътибор бермай, маймунларнинг хатосини тушунтириш учун дараҳтдан

тушиб, улар ёнига келди. Маймунлар уни ўраб олиб, бошини узиб ташладилар.

ТУЗОКҚА ЎЗИ ТУШДИ

Бир курбақа илонга қўшни эди. Курбақа ҳар болалаганида илон унинг болаларини еб кетарди. Курбақанинг бир қисқичбақа дўсти бор эди. Бир куни курбақа унинг ёнига бориб, деди:

— Эй биродар, менга бир чора кўрсат. Кейинги пайтларда бир зўр ва шафқатсиз душман пайдо бўлиб қолди, у билан олишиб енголмайман, ўзим бу ерга ўрганиб қолганим учун ҳеч қаёққа кетолмайман. Манзилим гўзал, об-ҳавоси мусаффо, ери зумраддек ям-яшил.

Кисқичбақа деди:

— Фам ема. Ўзингдан кучли душманни ёлғиз ҳийла билангина енгиб бўлади.

Фалон жойда латча деган бир ҳайвон яшайди. Сен бир қанча балиқ тутиб, уларни ўша ҳайвоннинг уясидан то илоннинг инигача тўкиб бор. У ҳайвон хид билиб уясидан чиқади, балиқларни еб-еб, илоннинг уясигача келади ва сен илондан халос бўласан.

Курбақа шу ҳийла билан илонни ўлдиртирди.

Бир неча кундан сўнг ҳалиги ҳайвон овқат излаб, бояги балиқ еган йўлидан келди, лекин балиқни топмай, курбақани ва унинг болаларини еб кетди.

ЁҒ ВА ПИЛИК

Одамлар чирокқа ёғ қуиши. Пилик эса “энди пичогим ёғ устида” деб ўйлаб, оловга кўпроқ ёғни рўпара қилаверди... Лекин ҳак жойида қарор топди: пилик нинг боши ҳар кеч қирқиладиган бўлди.

ЎРГИМЧАК ВА ПАШША

Пашшай ўргимчак тўрага тақлид килиб яшарди. Ўргимчак тўранинг катта-катта тиник кўзлари, мағрур салобати, узоқ вақт оғир сукут ичра тура олиши, ўзининг ипак йўлларидан назокат билан қадам ташлаши, мардлиги – ҳамма-ҳаммаси пашшайнинг юксак иде-

аллари, орзуси эди. Буни у ҳеч кимга айтмас, у ҳакда гапиришни ҳам ўринсиз деб билар, ўргимчак тўранинг номига номуносиб сўзлар ишлатиб қўйишидан қўрқарди.

Ё фалак! Бир куни пашшаой-нинг юракчаси ёрилиб кетай деди. У олий ҳазратлари томонидан зиёфатга таклиф этилган эди.

Бормасинми, оҳ?! Борди! Бу ерда ҳамма нарса гўзал эди! Пашшаой ҳаяжонланар, ўргимчак тўра билан ёлғиз ўтирганидан тили тутилиб гапира олмас, нафаси сиқилиб борар эди. У буни билдирмасликка тиришар, лекин борган сари негадир ҳолдан тояётган эди.

Пашшаой ўзининг кўринмас бир тузоққа тушиб қолганини, ўлаётганини жуда кеч пайқаб қолди.

Жуда кеч... Лекин шунда ҳам миқ этмади, фактат жони чиқаётган пайтда бир сўз дея олди, холос:

— Ўлсанг ҳам энг ишонган кишингнинг алдовидан ўлма экан!..

КЎРШАПАЛАКНИНГ ЖАВОБИ

Кўршапалакдан:

— Оламга нур таратиб, ҳаёт бағишловчи қуёшлини кўришдан нега ор қиласан — бунинг сабаби нима? — деб сўрадилар.

— Ҳаё, — деб жавоб берди у.

ЧУВ ТУШГАН ТУЛКИ

Бир куни тулки овқат излага-
нича ҳар томонни кеза бошлади.
Тасодифан бир товукқа кўзи ту-

шиб, уни тутишга бел бөгләди.
Шу пайт қулоғига баланд бир овоз
әшитилди. У чор атрофга қараб,
дараҳт тепасида турған йүғон гав-
дали, семиз бир нарсани күрди.
Иштаҳаси очилиб кетди. Ўша се-
миз нарсага эришиш мақсадида
юз ранжу кулфат билан дараҳт
тепасига чиқди ва унга чанг сол-
ди. Ўша нарсанинг ичи бўм-бўш
бўлиб, ҳаводан ўзга нарса йўқ эди.
Тулкининг очкўзлиги туфайли бу
ноғора унинг кўзига семиз ҳайвон
бўлиб кўрингани маълум бўлди.
Шамол таъсирида дараҳт шохлари
тебраниб, унга урилар ва чиқаётган
овоз ҳайвон товушига ўхшаб кетар-
ди. Тулкининг дили ҳасрат ўтидан
куйиб, надомат ёшларини тўкди.
Сўнгра ўзига деди:

— Эсиз, бу ҳаводан шишган нарсани деб ҳалол овимни қўлдан чиқардим, фойдасиз бу йўғон гавдадан ҳеч манфаат етмади!

ДУШМАНИНИ МЕНСИМАГАННИНГ АҲВОЛИ

Бир том бўғотида икки чумчук ин қўйган эдилар. Улар бир куни бола очдилар. Икковлари навбатманавбат болаларини боқиш учун овқат излаб кетар эдилар. Кунлардан бир куни эркак чумчук келганда она чумчук ўз ини олдида парвона бўлиб учиб юрганини кўриб, нима гаплигини сўради.

Она чумчук жавоб берди:

— Бир лаҳза ғойиб бўлган эдим, келсам, бир ҳайбатли илон келиб,

болаларимизга қасд қилаётган экан. Шунча ялиниб-ёлвордим бўлмади, кейин таҳдид қилишга ўтдим: “Бу ишингдан қайт, йўқ эса болаларим-нинг отаси билан интиқом камари-ни белимизга боғлагаймиз”, – де-дим, бўлмади. Фарёду зоримга қарамай, инимизга кириб, болала-римизни еди, хозир ҳам ўша ерда ётибди.

Ота чумчук ғазабдан ёниб, нима қилишини билмай турган эди, шу вақт уй эгаси қорачироқ ёқмоқчи бўлиб, пиликни ёндириди ва энди уни чироғдонга қўймоқчи бўлганда, чумчук париллаб учиб келиб, ёниб турган пиликни олиб қочди, уни бўғотдаги инга отди. Уй эгаси уйга ўт кетишидан қўркиб, дарҳол том-га чиқди ва бўғотни очиб, ўтни

ўчиришга уринди. Шу маҳал илон оловдан кутулиш учун бўғот очилган томондан бошини чиқарган эди, уй эгасининг кетмони келиб, бошини чирт узди.

БЎРИ ВА ЭЧКИ

Эчки баланд иморатнинг томига чиқиб, ўша ердан бўрига дўқ ура бошлабди.

Бўри унинг ингичка овозига бирпас қулок бериб турибди-да, кейин шундай дебди:

— Хой эчки полвон, бунчалик чиранма! Бу жасоратли сўзлар оғзингдан эмас, ўтирган ерингдан чиқяпти!

СИЧҚОН БИЛАН ҚУРБАҚА

Бир курбака ўрмон четида яшар, гоҳ-гоҳ булоқ четига чиқиб, ҳаво олиб ўтирап ва ўзини булбул фаҳмлаб, ёқимсиз овози билан сай-рар ва хушвоз қушларнинг энса-сини қотирап эди.

Бир куни сичқон ўз инида бир иш билан машғул эди. Курбақанинг хунук овозини эшишиб, ҳайрон бўлди. Хонанданинг юзини кўрмок-чи бўлиб ташқарига чиқди ва унинг совуқ башарасию bemáъни ашула-сидан таажжубланиб, қўлларини бир-бирига уриб бошини қимиirlата бошлади. Курбака бу ҳолни кўриб, у менга таҳсин айтаётир, деб хур-санд бўлди ва сичқон билан ошна бўлиш орзусига тушди. Хуллас,

сичқон билан қалин оғайни бўлиб олди. Улар бир-бирларига ажойиб ҳикоятлар айтиб бериб, вақтларини чор этар эдилар.

Бир куни сичқон курбакага деди:

— Неча вақтдан бери сен билан сұхбатлашгим келиб, булоқ ёнiga келсам, сен сув остида бўласан, қанчалик баланд овоз билан ча-кирсам ҳам эшитмайсан.

Курбака деди:

— Тўғри айтасан, мен ҳам кўпдан бери шуни ўйлайман. Баъзан мен кирғокқа чиқиб, сени тополмайман, сен бошқа тешикдан чиқиб кетган бўласан. Мен анчагача мунтазир бўлиб ўтираман. Энди бу ишнинг тадбирини ҳам ўзинг кўриб, муаммони ўзинг ҳал этсанг.

Сичқон деди:

— Энг яхши тадбир шуки, мен бир узун ип топаман, унинг бир учини сенинг оёғингга, иккинчи учини ўзимнинг оёғимга боғлайман. Ҳар вақт сувнинг лабига келиб, ипни қимирлатсам, дарҳол чиқасан. Агар сен ҳам менинг ёнимга келмоқчи бўлсанг, ипни тортиб, мени хабардор қиласан.

Икковлари ҳам бу тадбирни маъқул топиб, кўп вақтгача шу усул билан бир-бирларидан хабардор бўлиб, кўришиб юрдилар. Бир куни сичқон сув ёқасига келди. Қурбақани чақириб, сухбат қилай деб турган эди, ногоҳ бир қарға бало-қазодек ҳаводан тушиб, сичқонни кўтариб учди. Оёғидан ипга боғланган қурбақа ҳам улар

билан ҳавога кўтарилди. Сичқон қарға тумшуғида, қурбақа эса пастроқда осилган ҳолда учиб борар әдилар. Бу ҳолни кўрган одамлар ҳайрон бўлиб дер әдилар:

— Кизик, қарға ўз одатига хилоф равишда қурбақани олиб кетяпти, ахир, ҳеч вақт қурбақа қарғага ов эмас әди-ку. Сичқон билан дўстлигининг касофатидан қурбақа бу балога мубтало бўлибди. Кимки ножинсга кўшилса, жазоси мана шундай бўлади.

ТОЗИ ВА ОХУ

Този ит охуни кувибди.

— Менга етиб бўпсан! — дебди оху.

— Нега? — деб сўрабди ит.

— Чунки мен ўзимни қутқаргани югураман, сен эса хўжайинингга ёқиши учун югурасан!

ЗЎРАВОННИНГ ҲАЛОКАТИ

Бир маймун ҳамжинсларидан четланиб, ўрмоннинг бир бурчагида яшар, атрофда бир неча анжир дарахти бўлиб, у ҳар куни анжир қоқиб тўйгунча ер, қолганини куритиб, қишига ғамлаб қўяр эди.

Маймун бир куни ўз одати бўйича анжир дарахтига чиқиб анжир тераётганида тасодифан бир чўчқа овчидан қочиб, бу ерга келиб қолди. Маймуннинг кўзи чўчқага тушиб, кайфи учиб кетди. Чўчқа ҳам маймунни кўриши билан

марҳабо, деб салом берди. Маймун эса истеҳзо билан деди:

— Агар илгарироқ одам юбориб, хабар берсалар, зиёфат тайёргарлигини кўриб кўяр эдик. Энди яхши кутиб олмасак, айбга буюрмагайсиз.

Чўчқа деди:

— Мен узок йўлдан келяпман, нима бўлса ҳам иштаҳа билан ейман. Такаллуф қилмай, бор нарсангни олиб кел.

Маймун анжир қоқиб берди. Чўчқа иштаҳа билан еб олди, лекин тўймади. У маймунга деди:

— Эй мезбон, қорним тўймади, нафсим қонмади, бошқа дарахтни қоқиб бер.

Маймун оғрина-оғрина яна бир дарахтни қоқиб берди. Чўчқа ҳаял

ўтмай ҳамма анжирни еб тугатди, кейин бошқа дарахтга ишора қилди.

Маймун деди:

— Эй азиз меҳмон, инсофни унутма. Бир ойлик овқатимни сенга бердим. Бундан ортиқ карам кўрсата олмайман.

Чўчқа ғазабга келиб деди:

— Сен неча йиллардан бери бу ўрмонда яшаб, меваларни еб келасан. Энди ўрмондаги меваларнинг барчаси менинг насибамдир.

Маймун деди:

— Бирорнинг мулкини зўрлик билан олиш зулм ҳисобланади. Зўравонликнинг оқибати яхши бўлмайди. Заифларга озор бериш, бегуноҳларни ранжитиш яхши эмас.

Чўчқанинг жаҳли чиқиб:

— Мен сени ҳозир дарахтдан тушириб, жазонгни бераман, — деди ва дарахтга тирмашди. Бир шохга оёқ қўйган эди, шох синиб, чўчка йиқилиб тушди ва ҳалок бўлди.

ШАМ ВА ПАРВОНА

Парвонага дедилар:

— Нега шам теварагида гир айланганинг-айланган. Ахир, куйиб ўласан-ку!

Парвона жавоб қилди:

— Куйиб ўлишни ҳаётимнинг мазмуни деб биламан.

НАФСИ ЁМОН БЎРИ

Тулки билан бўри ажралмас дўст бўлишга аҳд қилишибди. Бир

куни улар чор атрофи пишиқ ва баланд девор билан ўралган боғ олдидан ўтиб қолиши. Боғни хўб айланиб, охири кўзлари девордаги кичик бир туйнукка тушди. Туйнук тулкига кенглик, лекин бўрига торлик қиласади. Тулки осонгина ўтиб олди-ю, лекин бўри роса қийналди. Турли нав узумлар ва ранго-ранг меваларни кўриб, кўзлари ёниб, оғизларидан сўлаклари оқди. Шунга қарамай, тулки боғдан чиқиб кетишни мулоҳаза қилиб, улардан камрок, бўри бўлса қорнига сиққанича роса еди. Шу пайт боғбон калтак кўтариб келиб қолди ва уларни кувиб кетди. Хипчабел тулки лип этиб тешикдан ўтиб қочди, лекин бўри туйнукка тиқилиб қолиб, роса калтак еди.

ЛОЧИН ИШИНИ ҚИЛМОҚЧИ БҮЛГАН ФОЗ

Бир кир юувчи ҳар куни сув лабида кир ювар ва ўша сувда курт-қумурсқаларни тутиб еб юрадиган бир фозни кўрар эди. Бир куни лочин семиз какликни тутиб келиб, гўштидан бир оз еди-да, қолганини ташлади. Буни кўриб, фоз ўзига-ўзи деди:

— Бу қуш кичкина жуссаси билан катта қушларни тутиб ейди, мен бўлсан шу ҳайбатим билан майда-чуйда нарсаларга қаноат қилиб юрибман. Энди каттароқ ка-бутар, какликлар тутишга ҳаракат қилай.

Шу вақт бир кабутар қўнмоқчи бўлган эди, фоз унинг кетидан

кувди. Аммо кабутар чап беріб учиб кетди. Фоз сув лабига йиқилди, оғзи лойга ботиб қолди. Кутулишга ҳаракат қилиб зёр берган сари баттарроқ бота бошлади, кир юувучи югуриб келиб уни ушлаб олди-да, уйига олиб кетди. Йўлда учраган бир дўсти ундан сўради:

— Кўлингдаги нима?

Кир юувучи деди:

Бу лочин ишини қилмоқчи бўлган фоз. Ўз эҳтиёжидан ортиқча нарса кетидан югуриб, ўз ҳаётини барбод қилди.

ОДОБНИ КИМДАН ЎРГАНИШ КЕРАК?

Тўқайда ўта йиртқич бир шер маскан қурибди. Бўри билан тулки эртаю кеч унинг хизматида эканлар. Кунлардан бир куни шер бир жониворни ўлдириб, бўрига:

— Қани буни ўртада таҳсимла! — деб буюрибди.

Бўри ўлжани уч қисмга бўлиб, бир қисмини шернинг, иккинчисини тулкининг олдига қўйибди; учинчисини эса ўзига олибди. Бундан шернинг фифони чиқиб, ўз улушини ҳам бўрининг олдига отибди. Бўри қўркқанидан дир-дир титраб, нима қиларини билмай қолибди.

Шер тулкига:

— Ўлжани сен бошқатдан тақсим қил! — деб буюрибди.

Тулки ўйлаб ҳам ўтиrmай, ҳар учала бўлакни олиб шернинг олдига қўйди. Шер тулкининг фаросати ва одобига қойил қолиб:

— Сен бунака одобни кимдан ўргангансан? — деб сўради.

— Шер билан бўридан, — деб жавоб қилди тулки.

ШИЖОАТЛИ ЧУМОЛИ

Чумоли жон-жахд билан ўзидан ўн баравар катта чигирткани судраб борарди. Кўрганлар таажжубланардилар:

— Чумолини қаранглар-а, қилтириқ ҳоли билан шундай оғир юкни судраб кетаяпти-я?

Чумоли хохолаб кулди ва деди:
— Мардлар юкни жуссаси ва
кудрати билан эмас, балки ғайрат
ва шижаоти билан тортадилар.

СИЧҚОН ВА ТУЯ

Туя арқонни судраганича даштда ўтлаб юрарди. Олдидан сичқон чиқиб қолди. Қараса, туянинг эгаси йўқ. Хирси қўзғаб, арқонни учидан тишлиб, туяни уясига қараб етаклади. Табиати бўйсуниш ва одати “хўп” дейишдан иборат бўлган туя қаршилик кўрсатмай сичқонга эргашиб бораверди.

Сичқон уясига етиб бордилар.
Туя қараса, жуда тор.

— Эй хомтама, — деди туя сичқонга, — бу нима қилганинг ўзи?

Уйинг шундай кичик, менинг бўлса жуссам катта: на сенинг уянг каттаради, на менинг жуссам кичраяди. Шундай бўлгач, иккимизнинг дўстлигимиз қаёққа ҳам борарди?

ШОХСИЗ ҚОЛГАН ҲЎКИЗ

Ҳўкиз пода бошида юриб, шохи билан сигирларга бошчилик қиласади. Ногоҳ подага бўри хужум қилиб қолгудек бўлса, шохи билан сузиб, улоқтириб ташларди. Қандайдир бир сабаб билан унинг шохи синиб, энди бўри кўрингудай бўлса, ўзини сигирлар панохига оладиган бўлиб қолди. Бунинг сабабини суриштирганларга дер эди:

*Шохим синди, гүё қолдим бешамшир.
Ботирлик ўрнига, дилда хавотир.
Маълумки, эл аро шундай мақол бор:
Ишни қурол қулур, даъвони ботир.*

ҚАРФА ВА ТОВУС

Боғ саҳнида қарфа билан товус учрашиб қолишиди ва бир-бирининг айбини юзига солишиди:

— Оёғингдаги қизил этик менинг заррин атлас ва нақшин кимхоб либосимга ярашади, — деди товус. — Йўқликнинг қора тунидан борлиқнинг равшан кунига ўтиш вақтида адашиш рўй берганга ўхшайди. Мен сенинг қора бужур этигингни кийиб олибман, сен бўлсанг менинг қизил сахтиён этигимни кийиб олибсан.

— Йўқ, — деди унга қарға, — аксинча, борди-ю, янглишиш содир бўлган бўлса, кийим кийишда адашилган, чунки сенинг либосларинг менинг этикларимга мос келади. Эҳтимол уйқусираб, сен менинг кийимларим ёқасига бош тиққансан.

Шу атрофда ўтлаб юрган тошбақа тортишувни эшишиб турган экан, товус билан қарғага деди:

— Бефойда баҳсни йифиширинглар, bemâni тортишувни тўхтатинглар. Тангри таоло ҳамма нарсани бир кишига бериб қўймайди. Бир одамдаги хусусият бошқада бўлмайди. Шунинг учун ҳар киши боридан хурсанд бўлиши лозим...

ТАҚЛИДЧИ ФОЗ

Бир куни фоз какликни кўрди.
Унинг ноз ва ғамза билан юриши
фозга ёқиб қолди. У ҳам каклик-
нинг юришини ўрганмоқчи бўлиб,
унинг изидан қолмасдан бутун
ҳаракатларига тақлид қилди, лекин
бундан ҳеч нарса чиқмади. У как-
ликнинг юришини ҳам ўргана ол-
мади, ўз юришини ҳам унуди.

СЎНГТИ ПУШАЙМОН

Бир жуфт кабутар бор эди. Улар
уяларини арпа-буғдойга тўлдириб
кўйдилар.

Эркак модага деди:

— Ҳозир ҳамма ёқ ўт билан
қопланган. Йикқан донларимизни

асраб қўйсак, қишида кунимизга ярайди.

Мода унинг гапини маъқуллади. Донлар нам бўлгани учун уянинг ичи лиқ тўлиб кетган эди. Ёғингарчилик ўтиб, ёзниг иссиқ кунлари бошлангандан кейин у қуриб, камайиб қолди. Эркак ка-бутар узоқ сафарга кетганди. Қайтиб келганида доннинг камайиб қолганини кўриб, модага деди:

— Буни қиш учун олиб қўйган эдик-ку, нега единг?!

Мода “мен еганим йўқ”, деб қанчалик онт ичмасин, эркак ишонмади, ғазабланиб модани шундай урдики, бечора шу он жон берди. Қиш келиб ёғинлар бошланди, ҳаво намланиб, донлар яна бўртиб аввалгидек бўлиб қолди. Буни

кўрган эркак кабутар фарёд қилиб, меҳрибон ёри фироғида куйиб дер эди: “Афсуски, сўнгги пушаймондан фойда йўқ”.

ЎЗИГА ҚОЛГАНДА...

Бир кабутар жуда баланд бир хурмо дарахти устига зўр ма-шаққатлар билан уя солган эди. Болалари тухумдан чиқиб, учирма бўлиш вақтида бир тулки келиб, болаларингни ташламасанг, ҳозир чиқиб ҳаммангизни ейман, дер эди. Ундан қўрқкан кабутар боласини ерга ташларди. Кабутарнинг икки боласи учирма бўлишига яқин қолганида бир лайлак учиб келиб, ўша хурмо дарахтига қўнди. Кабутарни ғамгин кўриб, ҳол сўради.

— Нега бунча хафа күринасан?

Кабутар деди:

— Бир тулки мени ҳолу жонимга қўймаяпти. Қай вақт бола очсам, у мени қўрқитиб, болаларимни олиб кетади.

Лайлак деди:

— Бу сафар тулки келганида, унга мен энди сенга болаларимни бермайман, қўлингдан келса, дарахтга тирмашиб чик, дегин.

Лайлак кабутарга шу сўзларни уктиргач, ўзи учиб бориб, сув қирғоғига қўнди. Тулки дарахтнинг остига келди ва ўз одати бўйича қичқириб, дўқ қила бошлади. Кабутар лайлак ўргатганидек жавоб берди. Бундай жавобни кутмаган тулки сўради:

— Буни сенга ким ўргатди?

Кабутар деди:

— Лайлак.

Тулки дарҳол дарё қирғоғига,
лайлакнинг ёнига келди. Унга
қараб деди:

— Эй лайлакжон, шамол ўнг
томондан эсганда, сен бошингни
қаёққа ўгирасан?

Лайлак деди:

— Сўл томонга ўгираман.

Тулки сўради:

— Сўлдан эсганда-чи?

Лайлак жавоб берди:

— Ўнг томонга.

Тулки деди:

— Агар шамол ҳар томондан
эssa, нима қиласан?

Лайлак деди:

— У вақтда бошимни қанотим
остига беркитаман.

Тулки деди:

— Бундай қилиш мумкин эмас, мен ишонмайман. Сен бошингни қанотинг остига ололмайсан.

Лайлак деди:

— Оламан.

Тулки деди:

— Бўлмаса, кўрсат. Агар шундай бўлса, Оллоҳ қушларни биздан афзал қилиб яратган экан. Сиз бир соатда қиласизки, унга бизнинг сира ақлимиш етмайди. Айтишингча, сиз бошингизни қанотларингиз остига олиб, совуқдан ва шамолдан сақлана оласиз. Офарин, сизларга. Қани кўрсат, буни қандай қиласан.

Лайлак бошини қаноти ости-
га олган ҳам эдики, тулки бир
сапчиб, тутиб олди ва шундай
сиқдики, бечоранинг умуртқа суяги
синиб кетди. Қанот ва думларини
юла туриб, тулки деди:

— Эй бошқаларга норин қилиш
йўлини ўргатиб, ўзига атала ҳам
пишира олмаган аҳмок! Сен ка-
бутарга йўл кўрсатиб, ҳийла ўр-
гатдинг-у, лекин ўз жонингни душ-
мандан қутқара олмадинг.

Тулки шу сўзларни айтиб, бир
зумда лайлакни еди-қўйди.

ЭНГ ЯХШИСИ

Тулкидан:

— Итдан қочиб кутулиш учун қанча айёрик ишлата оласан? — деб сўрашса, тулки:

— Юздан ортиқ, лекин энг яхшиси унга рўбарў келмаслик, — деб жавоб берибди.

ОҚҚУШ МУҲАББАТИ

Халқ орасида хосиятли ҳисобланган оққушлар полапонлик давридан эътиборан жуфт-жуфт бўлиб, то умларининг охиригача бир-бирларидан ажралмай яшайдилар. Жуфтидан айрилган оққуш ўзини яшин тезлигига ерга уриб ўлдирганини кўпчилик кўрган

бўлса керак. У айриликқа чидай олмайди: ҳеч қандай овқат емай кўяди ва ихтиёрий равишда ўзини очдан ўлдиради.

Оккуш мухаббати жуда кучли бўлади.

ОҚИБАТЛИ БЎРИЛАР

Чўпон истиқомат қиласиган уйдан унча олис бўлмаган жойда бўри болалайди. Чўпон ўз ишлари билан банд бўлиб, бўрининг оиласига халақит бермайди. Бўрилар ҳам ўзлари билан ўзлари бўлиб, чўпонга ҳеч қандай зарар-захмат етказмайдилар. Жуда узок вақт кўшни сифатида тинч-тотув яшайдилар.

Овул йигитлари бир неча марта бўрининг болаларини олиб кетмоқчи бўладилар, аммо чўпон уларга рухсат бермайди. Дунёда боласидан айрилиб қолган бўридан ҳам қахри қаттиқ йиртқич бўлмайди. Баъзан бўрилар отардаги барча қўй-қўзиларни бир кечадаёқ бўғизлаб кетади. Эр-хотин бўрилар оиласи оқибатли қўшнисининг отарини бегона қариндошларидан ҳимоя қилади; ёт бўриларни яқин келтирмайдилар. Лекин, кутилмаган ҳодиса рўй беради. Офтобшувоқда инидан чиккан бўри болалари ўйинқароқлик қилиб, тасодифан битта қўзичоқни ўлдириб қўйишади. Буни чўпон ҳам кўради. Эртаси куни, қани энди бўрилар ўзларини қандай тутишар экан, деб ўйлайди

чўпон. Не кўз билан кўрсинки, отарида бўйнига арқон боғланган оппоқ битта қўзичок юрибди. Бу бегона эди.

Ажабки, бўри болаларининг кечаги қилмишидан уялган ота-она ўша кечасиёқ бироннинг отарига кириб, у ёқдан битта қўзичноқни ўғирлаб келадилар-да, қўшни чўпонга “совға” қиладилар.

ИНСОНЛАР ВА ҲАЙВОНЛАР

Бир қасабада Яжилдатта деган браҳман¹ яшарди. Унинг қашшоқликдан абгор бўлган хотини уззукун жаврагани-жавраган эди:

¹ *Браҳман* – хинд рухонийси.

— Ландавур, бағри тош браҳман! Наҳотки, болаларинг очликдан қанчалар азоб чекаётганларини кўрмаётган бўлсанг? Парвойи фалак! Узокроқ бир ерга отлан, егулик — ризку рўз топ. Унгача уйга оёғингни босма.

Хотинининг шикоятларидан чарчаб кетган браҳман ниҳоят йўлга отланиди.

Бир неча кундан сўнг у қалин ўрмонга етиб келибди, очлик, ташналиктан қийналиб, сув излай бошлабди. У бир қудуқقا дуч келибди. Қудуқнинг суви қуриб, тагида ўт-ўланлар ўсиб ётарди. Браҳман қудуқ ичига қараб, унда йўлбарс, маймун, илон ва одам боласини кўрибди. Уларнинг ҳам кўзлари браҳманга тушибди. Йўлбарс: “Бу

одам", – деб ўйлабди ва унга қарата дебди:

– Эй олийжаноб одам! Тирик жонзотни халос этмоқ – зўр савоб. Шунинг учун мени бу ердан чиқариб ол, бола-чақам, ёру биродарларим, қавму қариндошларим билан омон-эсон юз кўришай.

Браҳман айтиби:

– Сенинг номинг ҳаммани титроққа солади. Мен ҳам сендан қўрқаман.

Йўлбарс эътиroz билдириби:

– Уч карра қасам ичаманки, сенга зарап еткизмайман. Мени чиқариб ол.

Шунда икки қайта туғилган ўйланиб қолибди: "Тирик маҳлукни кутқараман деб, ўзимга зарар етса

ҳам, барибир менинг бу ишим фойда келтиради". Шундан сўнг у йўлбарсни тортиб олибди. Маймун ҳам илтимос қила бошлабди:

— Ҳой, яхши одам! Мени ҳам чиқарib қўй!

Икки қатла туғилган унинг сўровини ҳам адо этибди. Илон ялинибди:

— Ҳой, икки қайта яралган!
Мени ҳам тортиб ол!

Браҳман айтибди:

— Одамлар сенинг номингни эслашса, этлари сесканади. Мен ҳатто сенга қўл теккизишга ҳам кўрқаман.

Илон дебди:

— Биз ўз ихтиёrimиз билан ҳеч кимга тегмаймиз, илож бўлмай

қолганда чақамиз. Уч карра қасам ичаманки, сенга зарар-захмат еткизмайман.

Шундай кейин браҳман уни ҳам чиқариб олибди. Жониворлар бундай сўз айтибдилар:

— Ҳамма ёмонликлар одамдан чиқади. Сенга маслаҳатимиз шу: одамни кудукдан чиқарма. Унга ишониб бўлмайди!

Йўлбарс гапга бундай қўшимча қилибди:

— Қатор чўкқили ҳов анави тоғни кўраяпсанми? Унинг терскай томонида ўрмонлар ва форлар ичда менинг масканим. Бизникига меҳмон бўлиб бор, яхшилигингни қайтарай. Шунда қарзим елкамдан тушиб, у дунёга осон кўчиб ўтаман.

Шундай деб йўлбарс кетибди.
Маймун тилга кирибди:

— Йўлбарс инидан сал нарирокда
шаршара ёнида яшайман. Меники-
га бор, — у хайрлашиб жўнабди.

Илон айтибди:

— Сенга ёрдам керак бўлиб
қолса, мени ёдга ол. — Илон ўз
инига қараб кетибди.

Кудукда қолган одам бу орада
тинмай қичқирарди:

— Ҳой, браҳман, мени ҳам тор-
тиб ол!

Икки қайта турилганинг унга
раҳми келибди: “У ҳам мендек
одам-ку”, — деб ўйлаб, кудукдан
чиқарибди.

Одам дебди:

— Мен заргарман. Бхригукаччхе
деган жойда яшайман. Сенга бирон

тилла буюм керак бўлиб қолса, менинг олдимга кел.

У ҳам йўлига равона бўлиди.

Браҳман кўп замонлар дунё кезиб юрибди, лекин барибир излаган нарсасини тополмабди. Уйга қайтиб келгач, у маймуннинг таклифини эслаб, уни кўргани борибди. Маймун уни ширин-шарбат мевалар билан сийлабди. Меваларни еган браҳманнинг бадани куч-куватга тўлиби. Кейин маймун дебди:

— Қачон корнинг очса, менинг олдимга келавер.

Икки қайта туғилган дебди:

— Сен қарзингни уздинг. Энди менга йўлбарс инини кўрсат.

Маймун уни йўлбарсникига олиб борибди. Йўлбарс браҳманни таниб, унга жуда ҳам нафис ишланган дур-

жавохирлар ва бошқа қимматбаҳо нарсалар совға қилибди:

— Бир шаҳзодани оти опқочиб, бу ерларга келиб қолиб эди, мен уни ўлдирдим. Унинг нарсаларини сенга сақлаб қўйибман. Ол, сеники бўлди.

Бу нарсаларни олиб, браҳман заргарни эслабди: “Сотиб менга пул қилиб беради”. У уста заргарни кўргани йўл олибди. Заргар уни очик чехра билан қаршилабди, иззат-хурмат қилиб тўрга ўтқазибди, қўлига сув келтирибди, турли нознеъматлар билан меҳмон қилибди. Браҳманнинг ҳурматини ўрнига қўйгач, у дебди:

— Жаноблари яна нима десалар, қўлимдан келганча адо этаман.

Икки қайта туғилган дебди:

— Мен тилла буюмлар олиб келган эдим. Шуларни сотиб берсанг.

Заргар дебди:

— Кўрсат!

Меҳмон тилла буюмларни кўрсатиби. Заргар ажабланиб қолибди. “Буларни мен ўзим шаҳзодамга ясад берган эдим-ку!” – деб ўйлабди у ва меҳмонга қараб дебди:

— Сен бирпас ўтириб тур. Мен бу нарсаларни оладиган одам бўлса, кўрсатиб келай.

Заргар шоша-пиша саройга йўл олибди ва тилла буюмларни шоҳга кўрсатиби. Шоҳ таажжубга тушибди:

— Каердан олдинг буларни?

Заргар жавоб бериби:

— Менга бир браҳман келтирди.

Ҳозир уйимда ўтириби.

Шоҳ ўйлаб қолибди: “Менинг ўғлимни ҳеч шубҳасиз шу браҳман ўлдирган! Энди ҳаммаси учун жавоб беради”.

Подшоҳ мулозимларга амр этибди:

— Қотилни тутиб, тонг билан қозикқа ўтқазинг.

Браҳман зинданга тушиб, илонни эслабди. Илонни ёдга олган замони у браҳман олдида ҳозир бўлибди:

— Тила тилагингни?

Икки қайта туғилган дебди:

— Мени занжирдан қутқар.

Илон айтибди:

— Мен шоҳнинг суюкли хотинини чақиб оламан. На табиблар уни тузата олади ва турли дуо-қайтариқлар. У факат сенинг

қўлинг тегсагина тузалади. Ўшанда сени озод қиладилар.

Илон ваъдасига биноан маликани чақибди. Саройда қий-чув тўполон, йифи-сиғи кўтарилибди. Бутун шаҳар таҳлика, саросима ичидаги қолибди. Зудлик билан турли шаҳарлардан сехргарлар, афсунчилар, коҳинлар ва заҳарни қайтарадиган табиблар чақирилибди. Шунча саъй-ҳаракат билан барибир ҳеч ким маликани даволай олмабди. Шундан сўнг жарчилар маликани тузатадиган борми, деб бутун мамлакатга жарсолибдилар.

Браҳман айтибди:

— Мен тузатаман уни.

Уни дарҳол занжирдан бўшатиб, шоҳга олиб боришибди.

Шоҳ амр этибди:

— Уни ўлимдан кутқар!

Браҳман малика олдига кириб, унга қўлини теккизиши билан у тузалиб кетибди.

Маликага жон кирганини кўрган шоҳ браҳманни хўп иззат-хурмат килиб, охирида сўрабди:

— Тўғрисини айт! Олтин буюмларни қаердан олган эдинг?

Шунда икки қайта туғилган шоҳга бутун ўтган воқеаларни бирма-бир сўйлаб берибди. Шоҳ ҳикояни тинглаб бўлгач, заргарни жазолабди, браҳманни ўзига вазир этиб, унга мингта қишлоқ ҳадя қилибди. Браҳман хонадонини кўчириб олиб келибди, атрофини фозил дўсту биродарлар би-

лан қуршабди, дунё лаззатларидан тўйиб-тўйиб баҳраманд бўлибди. У мамлакатни донолик билан идора килиб, кунларини баҳтли-саодатли ўтказибди.

ДЎСТЛАР ИТТИФОҚИ

— Ўрмон ичида эр-хотин чумчуклар яшар, улар тамала дарахтига ин қўйган эдилар. Вақти-соати келиб она чумчук тухум қўйди. Бир куни ҳирси қайнаб маст бўлган ёввойи фил иссиқдан қочиб, тамала соясига келди. Кони жунбишга келиб телбаланган фил хартумини кўтариб, тамаланинг чумчуклар ин қўйган шохини уриб синдириди. Чумчукларнинг ини вайрон бўлиб,

тухумлари пачақланди, ўзлари ҳам базўр омон қолдилар. Чумчукнинг хотини қаттиқ қайғуриб, нола-фифон кўттарди. Унинг фарёд солиб чирқиллашини эшитган энг яқин дўсти қизилиштон келиб, юпата бошлади:

— Азизим, бўлар иш бўлди,
ўзингни бунчалар кийнайверма.
Эшитмаганмисан:

*Ўтди-кетди одам деб, ўтди-кетди
замон деб,
Донишманд қайгурмайди, тентакдан
фарқи шунда.*

Чумчукнинг хотини айтди:

— Рост айтасан. Лекин нима қилай! Маст бўлган фил тухумларимни қийратди. Агар сен менга чин дўст бўлсанг, бу ярамас фил-

дан ўч олишга ёрдам бер. Шунда ярали дилим андак таскин топади.

Қизилиштон деди:

— Майли, мен ҳам бир ақлимни ишлатай. Менинг Винарава деган бир чибин ошнам бор. Ёвуз филни ҳалок қилиш учун мен уни кўмакка чақираман.

Кейин қизилиштон чибиннинг ёнига бориб, унга деди:

— Ёвуз фил мени дўстим чумчуқнинг тухумларини синдириб, қайфу-ғамга ботирди. Филни йўқотишга ёрдам бер.

Чибин деди:

— Азизим, сенга нима десам экан? Менинг Мегхадута деган садоқатли қурбака дўстим бор. Уни чақириб, сўнг қўлимииздан келган

бари ишни қиласиз. Эшитмаганмисан:

*Оқил, ориф кишининг багри жуда
кенг бўлар,
Маслаҳат билан доим ишлари
ҳам ўнг келар.*

Шундан сўнг улар учовлари Мегхадутанинг олдига бориб, бор гапни айтиб бердилар.

Курбақа деди:

— Бадбахт филга биз билан олишмоққа йўл бўлсин? Чибин, сен бориб бадмастнинг қулоғи тагида финифилайвер. У бундан роҳатланиб кўзларини юмади. Қизилиштон, шунда сен унинг кўзларини чақиб ол. Фил ташна бўлиб, сув ичгиси келади. Шунда мен чукурга тушиб,

куриллайман. У ёнимда ҳовуз ё дарё бор экан деб, сув ичмоқчи бўлади ва чукурга тушиб кетади. Шу билан нариги дунёга равона бўлади.

Ҳаммасини қурбақа айтган-дай қилдилар. Чибиннинг фин-филлашидан фил кўзини юмди, қизилиштон унинг кўзини чўқиди; кечаси ташна бўлиб қийналган фил қурбақанинг сайрашини эшитди, чукурга тушиб кетиб, ҳалок бўлди.

ДОНИШМАНДНИНГ ХИЙЛАСИ

Ўрмонда тарвақайлаб шох-лаб кетган улкан анжир дарах-

ти ўсар, унинг устида бир тўда
ғозлар тўп бўлиб яшардилар. Нима
ҳам бўлди-ю, анжирни кошамби
деган чирмовуқ ўрай бошлади.
Фозларнинг қариси буни кўриб,
деди:

— Чирмовуқ дарахтни бутун-
лай чирмаб олсак, бизга яхши
бўлмайди. Ундан бирон ёвимиз
ўтиб келиб, бизни ҳалок қилиши
мумкин. Келинглар, ҳали кеч
бўлмай туриб, чирмовуқни осонги-
на олиб ташлайлик.

Аммо ғозлар унинг сўзига кирма-
дилар. Чирмовуқни йўқотмадилар.
Кўп вақт ўтмай чирмовуқ бутун
дарахтни то тепасига қадар чирмаб
олди. Бир куни ғозлар ўзларига
овқат ахтариб кетдилар, бир овчи
келиб, чирмовуқдан осилиб, да-

рахтга ўтди-да, ҳар ерга тузоқ қўйиб кетди. Фозлар ўйнаб-ўйнаб, қоринларини хўп тўйғизиб, уйларига қайтдилар-у кўплари тузоққа тушдилар. Шунда қари ғоз деди:

— Биз қўлга тушдик. Вактида менинг сўзимга кирмаганларинг учун шундай бўлди. Энди кунимиз битди.

Фозлар унга дедилар:

— Ишимиз чатоқ бўлди. Энди, эй ҳурматли зот, ўзинг айт, нима қиласайлик?

Қари ғоз айтди:

— Энди гапимга қулоқ солинглар. Овчи келганда ҳаммаларинг ўзларингни ўлика солинглар. У сизни ҳаром ўлган деб, ерга ташлайди. Кейин шартта ҳавога кўтариласиз.

Эрталаб бўлди, овчи келди.
Тузоқларда ўлиб ётган ғозларни
кўрди. Уларни тузоқдан чиқариб,
бирин-сирин ерга улоқтираверди.
Унинг дарахтдан тушаётганини
кўриб, барча ғозлар баробар па-
тирлаб ҳавога парвоз қилдилар.
Қари ғознинг сўзига кириб, ўлим
хавфидан қутулдилар.

СИР ОЧИЛГАЧ...

Ўрмонда подадан ажралиб қол-
ган қўй яшарди. Унинг бўйнидан
қўнфироқдай қуюқ жунлари осилиб
ётар, шохлари панжара-гулчиндай
фоят мустаҳкам, оёқлари бақувват
эди. Қўй ўрмонда кезиб юрар-
кан, бир куни уни мулозимлари

билан айлангани чиққан арслон кўриб қолди. Ҳаммаёни қуюқ қора жун билан қопланган, ҳаттоқи танаси қандайлигини ҳам кўриб бўлмайдиган бу махлуқнинг ғалати равиш-рафторидан лол қолган арслоннинг дилига вахима тушиб, чўчинқиради: “Шубҳасизки, у мендан хийлагина кучли, бўлмаса бу ерда bemalol ўйнаб юрмас эди”. Шундан сўнг у аста орқасига қайтиб кетди. Бироқ, эртасига арслон қўйнинг ўт чимдиг юрганини кўриб: “Э, бу ўт ер эканку”, – деб ўйлади ва шу заҳоти уни тилка-пора қилиб ташлади.

ҮЛИМ НИГОХИ

Индранинг Пушпака деган мисл-сиз гўзал, одобу ахлоқда танҳо тўтиси бор эди. У жуда кўп илм-ларни ўрганди, ақлу фаросатда дунёда ягона бўлди. Бир куни улуғ Индранинг қўлида ўтиаркан, худога мана шунчалар яқинлигидан юрагини лаззат-фароғат тўлдирган тўти турфа ҳикматлар сўйларди. Тўти бирдан қазову қадар соати етиб, ўлим худоси учиб келаётганлигини кўрди ва ўтакаси ёрилганча ўзини бир чеккага олди.

Шунда бу ерда ҳозир бўлган барча илоҳотлар тўтидан савол сўрадилар:

— Нима учун сен Яма худосини кўриб ўзингни четга олдинг?

Тўти жавоб берди:

— У жамики тирикларга жафо қиласди. У билан ёнма-ён туришдан кўрқаман.

Илоҳотлар буни эшигач, унга далда бериш учун Ямадан илтимос қила бошлилар:

— Сендан илтижо қилиб сўраймиз, уни ўлдирмагил.

Лекин Яма кўнмади:

— Менинг қўлимдан ҳеч нарса келмайди. Қазо ҳукми шундай.

Илоҳотлар ёнларига тўтини олиб, қазо қошига бордилар. Ямага айтганларини унга ҳам айтдилар. Қазо жавоб қилдики:

— Буни ёлғиз ўлим билади. У билан гаплашиб кўринглар.

Илоҳотлар ўлимга мурожаат этдилар, ўлим шундай назар таш-

лаган эди, тўти шу заҳоти нариги дунёга равона бўлди. Шунда барчалари Ямадан ташвишланиб сўрадилар:

— У нега ўлди?!

Яма айтди:

— Унга ўлим нигоҳини кўриб жон бериш ҳукм бўлганди.

ИККИ ХИЛ ТАРБИЯ

Она тўти бир куни баландликка икки тухум қўйди, улардан икки ишлапон чиқди. Тўти бир куни овқат излаб кетган маҳалда овчи унинг болаларини олиб кетди. Күшчаларнинг бири унинг қўлидан чиқиб қочди. Колган тўти боласини қафасга солиб, одамга ўхшаб гапиришга ўргата бошладилар.

Ҳалиги учиб кетган тұти боласыни дарвеш ушлаб олди. Уни боқиб катта қилди. Күнлардан бир кун үз аскарларидан орқада қолган шоҳ шу ерларда адашиб юриб, овчилар маскани устидан чикди. Уни узокдан кўриб қафасда ўтирган тұти шовқин солиб қичқира бошлади:

— Ҳей-ҳей! Ҳазратим! Бир отлик чопиб келаётир. Ушлаб банд қил, банд қил! Ўлдир, ўлдир!

Бу қичқириқларни эшитган шоҳ дархол отини буриб, йўлни бошқа ёқдан солди. Бир оз ўтгач у дарвешлар макони устидан чикди. Хужралардан бирига кирган эди, қафасда тұти турғанлигини кўрди. Тұти уни шундай сўзлар билан қаршилади:

— Кел, подшох, кел! Дам ол!
Муздай сувлардан ич, лазиз мева-
лардан е. Ҳей-ҳей, дарвешлар! Уни
соя-салқин дарахтзорда меҳмон
қилинглар, оёқларини ювгали сув
келтиринглар.

Шоҳ ҳайратдан кўзларини кат-
та-катта очди: “Мўъжиза!” деб
ўйлади. У тўтига шундай деди:

— Бошқа бир ерда худди сенга
ўхшаш тўтини кўрдим. У: “Банд
қилинг, банд қилинг! Ўлдиринг,
ўлдиринг!” — деб қичқирди.

Шунда тўти ўзи билан акасининг
бошига тушган воқеани сўйлаб бер-
ди.

ИККИ БЎЙИНЛИ ҚУШ

Бу ердаги бир кўлда бхарунда деган қушлар яшашарди. Уларнинг ҳар бирида битта қорин ва иккита-дан бўйинлари бор эди. Кунлардан бир куни бхарунда айланиб юриб, битта бўйини чўзиб, гулнинг шарбатини ича бошлабди. Шунда унинг иккинчи бўйни дебди:

— Менга ҳам бер.

Биринчи бўйин шарбат беришдан бош тортибди, шунда иккинчиси қандайдир заҳар топибди-да, ютиб юборибди. Шундан кейин ҳар икковлари ҳам тил тортмай ўлиб қолибдилар. Ахир, уларнинг қоринлари битта экан-да.

КҮПЧИЛИК КУЧЛИ

Чумолилар инига яқин жойда Атидарпа номли катта қора илон истиқомат қиласынан өткөрді. Нима бўлди-ю, у инидан одатдаги йўл билан эмас, бошқа бир тешикдан ташқарига чиқа бошлади. Илон жуда катта, тешик оғзи кичкина бўлгани учун, у тешикдан судралиб чиқаётганда такдир тақозоси билан танасини қириб олди. Чумолилар қон исини сезиб, уни ҳар томондан қуршаб олдилар-да, талашга тушдилар. Илон уларнинг кўпларини ўлдирди, кўпларини абгор қилди, лекин ададсиз чумолилар барибир унинг бутун вужудини чакиб ташладилар. Атидарпа оламдан кўз юмди.

ТАҚДИР ТУХФАСИ

Бир шаҳарда Девашакти деган подшоҳ истиқомат қиласарди. Подшоҳ ўғлиниң қорнида худди чумоли уясида яшагандек илон яшарди. Шундан ёш йигит кундан-кунга озиб-тўзиб борарди. Нихоят ёш йигит ҳаётдан тўйиб, бошқа юртга кетиб қолди. У бир шаҳарга келиб, хайр-садақа сўраб кун кечира бошлади, у бўш вақтларини улкан бир ибодатхонада ўтказарди. Ўша шаҳарда Бали деган шоҳ яшарди. Унинг икки навраста қизи бор эди. Бирори ҳар куни шоҳга салом бериб: “Зафар ёр бўлсин, о улуғ шоҳ!” – дерди. Иккинчиси эса: “Тақдир не ато этган бўлса,

бари мұяссар бўлсин сенга, о улуғ шоҳ!" – деб айтарди.

Бир куни шоҳ иккинчи қизининг оғзидан шу сўзларни эшишиб, дарғазаб бўлди ва деди:

– Эй вазиру вузаро! Бад сўзлар айтгани учун иккинчи қизимни ёт бир кимсага берингиз. Тақдирда не бор бўлса, у ҳам кўрсин!

Вазиру вузаро шоҳнинг бу ишини: "Амри вожиб!" – деб маъқулладилар ва қизнинг хизматига бир қанча одам ажратиб, уни ибодатхонада турувчи шаҳзодага узатдилар.

Малика шаҳзодани шод-хуррам қарши олди, уни худди худо каби эъзоз-икром қилиб, у билан бирга бошқа юрга жўнади. Катта бир шаҳар чеккасига етиб, улар

кўл бўйига қўндилар. Малика шахзодани қўналғада қолдириб, ўзи хизматкорлар билан саримой ва кунжут, мой, туз, гуручаби нарсалар сотиб олгани кетди. Малика зарур нарсаларни олиб қайтганда, шахзода бошини чумоли инига қўйиб ўйлаб ётганини кўрди, унинг оғзидан ҳаво олишни хоҳлаган илоннинг бош капчаси чиқиб туради. Бу орада чумоли уясидан иккинчи бир илон ҳам ҳаво олиш учун бошини чиқарди. Илонлар бир-бирларини кўргач, қаҳр-ғазабдан кўзлари ўт бўлиб ёнди ва чумоли уясидан чиқсан илон айтди:

— Вой, манов пасткашни қаранглар! Ҳой, нега гўзал шахзодага мунча азоб беряпсан?

Шаҳзоданинг оғзида ўтирган анов илон эса деди:

— Вой, нега сен пасткаш икки товоқ олтинни булғаб ётибсан?

Шунда улар бир-бирларининг заиф жойларини оча бошладилар. Чумоли уясида яшовчи илон деди:

— Вой, пасткаш! Шаҳзода агар хандал ичса, сендан батамом халос бўлишини ҳеч ким билмайди дейсанми?

Шаҳзоданинг қорнига ин қурган илон деди:

— Эй қабих! Наҳот, қайноқ сув қўйса, сендан қутулишларини билмайдилар дейсан?

Малика бута орқасида яшириниб, бу гапларининг барини эшитди ва улар айтгандай қилди. У эрини даволаб, кўп бойлик орт-

тириб, эри билан биргаликда ўз юртига қайтди. Ота, она, қавм-қариндошлари уни хурсанд бўлиб, иззат-икром билан қарши олдилар ва малика тақдир ато этмиш насибасини топиб, бахтли-саодатли ҳаёт кечирди.

ХИЙЛАГАР ШАГОЛ

Ўрмон ёқасида Махачатурака деган шағол яшарди. Бир куни у ўз ўлими билан ўлган филнинг лоши устидан чиқди. Шағол қайси томондан ўтиб уринмасин, филнинг қалин терисига ҳеч тиши ўтмади. Шу вақт нарирокда арслоннинг қораси кўринди. У яқинлашгач, шағол ҳурпайган думалоқ сочини ерга урди, нилуфардай панжалари-

ни таъзимда икки букди ва хоки-
сорлик билан деди:

— Жаноб! Мен асобардоринг
этурман ва ана бу филни сен учун
кўриқламоқдадурман. Ол, тановул
қил.

Аммо арслон эътиroz билдири:

— Мен ҳеч қачон бирор ўлдирган
ўлжани емайман. Шунинг учун бу
филни сенга ҳадя этдик.

Шағол буни эшишиб, хурсанд
бўлиб, хитоб этди:

— Хукмдор ўз хизматкорларига
ана шундай қилиши керак!

Арслон ўз йўлига кетгач, йўл-
барс пайдо бўлди. Шағол уни
кўриб ўйлади: “Бир ёвуздан ширин
сўйлаб қутулдим. Мунисини қандай
ҳайдайман? Шак-шубҳа йўқки, бу-

нинг битта чораси бор – уни бошқа
биров билан уруштириб қўймоқ ке-
рак. Айтилган-ку, ахир:

*Бермаса ёрдам агар, на совга,
на ширин сўз,
Душман ичра низо сол –
мақсадингга етгайсан.*

Шағол шундай деб ўйлаб, бўй-
ни ни пичагина чўзди-да, йўлбарс
қошига келиб деди:

— Амаки! Сен нақ ўлимнинг
комига келиб қолдинг. Бу фил-
ни арслон ўлдирди, менга лошни
қўриқлашни топшириб, ўзи ювин-
гани кетди. Кетаётиб менга шун-
дай деб тайинлади: “Агар бу ерда
биронта йўлбарс кўринса, дарҳол
менга хабар қил ва мен бу ўрмонда-

ги барча йўлбарсларнинг белини синдираман. Бир марта қайсиdir йўлбарс мен ўлдирган филни паққос тушириб, менга сарқитини қолдириб кетган. Ўшандан бери йўлбарсларни жиним сўймайди".

Буни эшитиб, йўлбарс қалтираб шағолга деди:

— О, қариндош! Мени қутқар, арслон кечроқ қайтса ҳам, барibir унга мени кўрганингни айта кўрма.

Шундай деб, йўлбарс дарҳол кўздан фойиб бўлди.

Йўлбарс кетгач, бу ерга қоплон келди. Уни кўриб шағол ўйлади: "Коплоннинг тишлари жуда ўткир. Шундай қилайки, у менга филнинг терисини тешиб берсин".

Шу қарорга келиб, у деди:

— Ўв, қариндош! Нега анчадан бери кўринмайсан? Кўринишдан жуда очқаганга ўхшайсан. Менинг меҳмоним бўл. Манави филни арслон ўлдирди, мени қўриқлашга қолдирди. Лекин барибир фил гўштидан татиб кўр, корнинг тўйиши билан бу ердан жўна, арслон келиб қолмасин тағин.

Коплон деди:

— Амаки! Мен барибир бу этни емайман. Барча тирик маҳлукларнинг теварагида минглаб ноз-неъматлар мавжуд, лекин биз ўзимизга тўғри келганидан лаззат-фароғат олишимиз зарур. Шунинг учун мен бу ердан кетаман.

Шағол деди:

— Хой күркөң! Менга ишонгина-
да, бемалол еявер. Агар арслон
узокдан күринса, мен сенга дарров
хабар бераман.

Коплон филнинг терисини теш-
ганлигини кўриши билан шағол
ваҳима солди:

— Тезроқ кет, қариндош. Арслон
қайтиб келяпти.

Буни эшитиб, қоплон дарҳол
қочди.

Шағол фил гўштидан тўйиб ер
экан, бир пайт бошқа бир шағол
пайдо бўлди. У ғоятда қаҳрга мин-
ган эди. Пашибахўрданинг кучи
ўзига teng эканлигини кўриб, унга
дангал ҳужум қилди-да, келган
шағолни тишлаб ташлади, шағол
қочди. Сўнг кўп замон у фил
гўштидан мазза қилиб еб юрди.

ВАТАН ҚАДРИ

Бир кишлоқда Читранга деган ит яшарди. Бир пайт очарчилик рўй бериб, шунчалар узоқ давом этдики, итлар ва бошқа махлуклар қирила бошладилар. Очликдан озиб-тўзиб, бўйни ингичка тортиб кетган Читранга ўлиб-нетиб қолмаслик учун бошқа мамлакатга йўл олди. Бир шаҳарда бир ҳовли бекасининг бепарволигидан фойдаланиб, у ҳар куни уйга кирап ва турли ноз-неъматлардан тўйиб еб оларди. Лекин ит ташқарига чиқди дегунча уни ҳар томондан шу ернинг калондимоғ итлари ўраб олишар ва раҳмсизлик билан талашар эди. Охири у ўйланиб қолди: “Оч бўлсанг ҳам, ватанингда юрганинг

маъкул экан, у ерда ҳеч ким сени сўкмайди, уриб таламайди. Яхшиси, ўз маконимга қайтай”. Шундай фикр қилиб, у она юртига қараб йўл олди.

АҚЛ ВА КИБР

Катта бир ховузда иккита балиқ яшарди. Бирининг оти Шатабуддхи, яъни “юз карра ақлли” бўлиб, иккинчисиники Сахасрабуддхи, яъни “минг карра ақлли” эди. Улар билан Экабуддхи, яъни “бир карра ақлли” деган қурбака билан дўстлашган эди. Учовлари тез-тез ховуз бўйида йигилишар, ҳикматли сўзлардан бир-бирларига айтишар, дўстона сухбатлардан файз олиб, сўнг яна сув ичига кириб кетар-

дилар. Бир куни улар қуёш ботаётганда, йиғилишиб сұхбатлашар эканлар, шу ердан ўтиб кетаётган түр күтарған балиқчилар ховузга күзлари тушиб, бир-бирларига айтдилар:

— Сув кам экан, балик эса күпга ўхшайды. Келинглар, эртага эрталаб бу ерга түр ташлайлик.

Улар шундай деб, уйларига кетдилар. Дўстлар бу кутилмаган сўзларни эшитиб, худди яшин ургандай бўлиб ўзаро маслаҳат қила бошладилар. Шунда қурбақа деди:

— О, азиз Шатабуддхи ва Сахасрабуддхи! Нима қилдик, қочамизми ё шу ерда қоламизми?

Сахасрабуддхи буни эшитиб, кулиб деди:

— Кўрқма, жоним! Бу қурук дўқ, холос. Балиқчилар бу ерга келмайдилар, агар келсалар ҳам, мен сени ва ўзимни ҳам ўз ақлимнинг қудрати билан қутқараман. Ахир мен жуда кўп усулларда сузишни биламан.

Буни әшитиб, Шатабуддҳи деди:

— О, Сахасрабуддҳи рост айтади. Бекорга бир дўқ-пўписа туфайли ота-боболаримиздан қолган жонажон ховузимизни ташлаб кетмайлик. Ҳеч қаёққа кетма. Мен сени ўз ақлимнинг қудрати билан қутқараман.

Курбақа деди:

— Менинг ақлим эса биттагина. У менга қочиб қол деб маслаҳат беряпти. Шунинг учун мен шу

бугунок хотиним билан бошқа ҳовузга кўчиб кетаман.

Шундай деб, кечаси бўлишини кутиб, қурбақа ўз айтганини қилди. Эртаси эрталаб худди Яма чўрилари каби етиб келиб, ҳовузнинг у бошидан бу бошигача тўр ташладилар. Шунда ҳовуздаги барча балиқлар, тошбақалар, қисқичбақа ва қурбақалар бари тўрга илиндилар. Шатабуддхи билан Сахасрабуддхи турли усуллар билан сузиб қанча уринмасинлар, барibir тўрга тушиб ҳалок бўлдилар.

НОНҚЎР

Бир сичқон бир бакқол дўконида истиқомат қилар, ундаги қурук ва

хўл мевалардан хоҳлаганича та-тиб юрар эди. Баққолнинг бундан хабари бўлса-да, бепарво қаарар, унга ҳеч чора кўрмас эди. Аммо, сичқоннинг ҳам ҳирси ошиб, баққол ҳамёнини тешиб, тагига етди ва ун-даги олтин-кумуш, ҳарна бўлса, ба-рини инига ташиб кетди. Баққолга пул керак бўлиб, ҳамёнга қўл урди ва уни гадой тўрвасидек бўш, оч-лар меъдасидек холи кўрди. Бил-диким, бу ўша сичқоннинг иши. Баққол мушукдек пусиб ётди ва сичқон чиқиши биланоқ унга ўзини отди.

Ушлаб олиб, оёғига бир узун ип боғлади. Кўйиб юборган эди, сичқон инига олиб борадиган бир тешикка кириб кетди. Баққол ипни

ўлчаб кўриб, сичқон инининг қанча узунлигини билиб олди. Тешикни ковлаб қараса, сичқон уяси саррофнинг дўконидек олтин-кумушга, динор ва дирҳамларга лиқ тўла. Пулларни олди ва сичқонни ташқарига чиқариб, мушук оғзига солди. У қилганига яраша кўрди ва нонкўрлиги учун бўлганича бўлди.

ХАВФЛИ ИШ

Бир тулкига:

— Қишлоқ итларига хабаримизни олиб боргил, ҳақига юз динор пул олгил, — деганларида у:

— Ҳақи анча мукофот, аммо ишнинг ўзи жонга офат, — деб жавоб берибди.

ФАРОСАТЛИ ТУЯ

Бир тая саҳрода ўтлаб юрар, унданғи қуруқ тиканаклардан тамадди қиласы. Бир янтоққа етишди, у гүзаллар зулфидек жингалак, жонон ёноғидек тоза ва беғубор эди. Ундан баҳра олай деб бўйинни чўзди, унинг устида кулча бўлиб ётган илонни кўриб қолди.

У орқага чекинди ва орзусига қайтди.

Янтоқ бўлса, «Тая менинг тиканагим найзалари захмидан қўрқди», деб ўйлади.

Тая янтоқнинг дилидан ўтган гапга тушунди ва деди:

— Менинг қўрқувим сабаби бу ошкор мезбон эмас, балки пинҳон меҳмон.

Хавфим эса тикан захми эмас, илон захри. Агар меҳмон хавфидан узоқ кетардим, мезбонни икки ямлаб бир ютардим.

НАФС

Бирор луқма овқат тополмаган оч ит шаҳар дарвозаси ёнида турар эди. Кўрдики, бир нон дарвозадан юмалаб чиқиб, сахро томон филдираб кета бошлади. Ит ҳам унинг кетидан югурга кетди ва деди:

— Эй тан қуввати ва рух қудрати, эй дил маромию жон ороми, не сафар ихтиёрин кўнгилга солдинг ва қай тараф йўл олдинг?

— Бу сахрова бир неча шухратли бўри ва йўлбарслардан ошно-

ларим бор, шулар зиёратига бел боғладим.

— Мени қўрқитма, — деди ит, — агар тимсоҳ бўғзига ёки шер оғзига кирсанг ҳам сендан қолмайман.

ИБРАТ

Кичқибакадан сўрадилар:

— Нечун бунчалик қийшайиб кетдинг, ҳаммаёфинг қийшиқ, оёқ-қўлинг ҳам, юрган йўлинг ҳам.

— Илондан ибрат олдим, — деди у. — Шундай тўғрилиги ва тик йўлдан юришига қарамай доим боши жафо тошидан эзилган ва думи ситам захмидан узилган.

НОМУВОФИҚЛИК

Курбақа ўз жуфтидан айрилиб
қолди, ёлғизликдан сиқилиб, дарё
қирғорига йўл олди.

Ҳар томон назар солди...

*Сув ўртасида кўрди бир балиқ
Тоза сувдек оқар, усти ясоглик.
Ё уч кунлик ой равшан ҳилоли,
Ҳар томон сузар яшнаб жамоли.*

Бака уни кўриши биланоқ кўнгли
кетди ва ўзининг тўқлигидан гапи-
риб, уни ҳамдамликка чорлади.

— Ҳамсуҳбат бўлмоқ учун орада
умумий муносабат бўлиши керак, —
деди балиқ. — Номуносиб ҳамдамлар
сухбатга нолойиқ. Менга сенинг не
муносабатинг бор ва сен билан биз-
ни орамизда қандай сухбат даркор.

Мен дарё қаърида яшайман, сен эса соҳилда, менинг оғзим доим юмуқ, сенинг эса жағинг тинмайди, сенинг ташқи кўринишинг балоларга қалқон, шакл-шамойилингни ким кўрса сендан йироқ қочади, менинг хусним эса хавфи-хатар асоси, кимки менинг жамолимни кўрса, тама кўзини очади, осмондаги қушлар ҳавоси ҳам мен, ердаги жониворлар бошида савдоси ҳам мен. Балиқ овловчилар гоҳ мени қидириб минг кўзли тўр ташлайдилар, гоҳ орзуйим юкидан ҳам бўлган қоматлариdek қармоқларни ташлаб кўзим ёшлайдилар.

Балиқ сўзини тугатиб, бақани соҳилда ёлғиз қолдириб, ўзи сув қаърига шўнғиб кетди.

ПАНОХ

Чумчук ўз мерос иини ташлаб,
Лайлак уясининг бир чеккасига ки-
риб олди. Унга:

— Сенинг лайлак билан нима му-
носабатинг борки, кичик тананг би-
лан бундай катта қушга ҳамсоялик
даъвосини қиласан ва бир уйда ту-
ришга интиласан? — дедилар.

— Мен ҳам буни тушуна-
ман, — деди чумчук, — аммо бил-
ганимга риоя қилолмайман. Чунки
менинг кўшним бир илон. Мен ҳар
йили бола очаман, жигар қоним
билан уларни парвариш қила бош-
лайман. Аммо илон бирдан ҳужум
қилади ва болаларимни ютиб, ҳазм
қилади.

Бу йил унинг ғазабидан узок чопдим ва бу улуғ қуш хузурида паноҳ топдим. Умидим шуки, у додимга етар, ҳар йили болаларим унга емиш бўлар эди, энди ўзи бунга емиш бўлса дейман.

ЧОРА

Бир тулки боласи онасига қараб:

— Менга ит билан юзма-юз келиб қолганда қутулиб кетиш хийласини ўргат, — деган экан, унга онаси:

— Бунинг ҳийласи жуда кўп, аммо энг яхшиси шуки, уйдан чиқмай ўтири, на у сени кўрсин ва на сен уни, — деб жавоб бериби.

ҲАСАД

Қовоғари асаларига хужум қилиб уни тутиб олди ва емак учун чанг солди.

— Дод, — деди асалари, — ҳаммаёқда шахду шакар, инларимда тўла асал, шулар туриб нечун мени ейсан?

— Чунки шахду шакар кони ҳам сен, асалу гулшира хирмони ҳам сен — деди ари.

ТУЯ БИЛАН ЭШАК

Туя билан эшак ҳамроҳ бўлиб кетишиди ва бир катта ариқ бўйига етишиди. Аввал туя сувга тушди, ўртасигача борган эди, сув қорнидан келди.

— Туш, — деб қичкирди у эшак-
ка, — сув қорнимдан ошмайди.

— Рост айтасан, — деди эшак —
аммо қориндан қориннинг фар-
ки бор. Модомики, сув сенинг
қорнингга етар, менинг устимдан
ошиб кетар.

РАМЗЛАР ТИЛИ

Бир савдогарнинг тўтиси бор
эди. Қафасдаги кичкинагина қуш.
Бир куни савдогар Ҳиндистонга бо-
риш учун йўл тайёргарлигини кўра
бошлади. Кўл остидаги хизматкор-
ларининг ҳар биридан алоҳида-
алоҳида: “Сенга Ҳиндистондан ни-
ма олиб келай?” деб сўради.

Хаммаси бошқа-бошқа нарса тайинлашди. Савдогар түтисидан сўради:

— Эй гўзал қушим, сен Хиндистондан нима келтиришимни истайсан?

— У ердаги тўтиларни кўрсангиз, менинг ахволимдан уларга хабар беринг ва: “Фалон тўти менинг маҳбусим. Уни қафасда боқаман. Сизга салом айтиб юборди. Ва: “Мен бегона юртларда, қафасларда, сизнинг ҳасратингизда азоб тортаётин, сиз bemalol, эркин дарахтзорларда, тоғу тошларда айланинг. Шуни менга раво кўрасизми? Ҳеч бўлмаса, бир сахар пайти мен ғарибни ҳам ёдга олинг, мен ҳам бир оз баҳтиёр бўлай, деб айтди”, дегин. Бошқа ҳеч нарса истамайман, — деди тўти.

Савдогар карвонини тайёрлаб, йўлга чиқди. Кеча-кундуз юриб, ниҳоят, Хиндистонга етиб борди. Йўлда қояликларда қўниб турган бир неча тўтиларни кўрди. Отини тўхтатиб, уларга деди:

— Мен фалон мамлакатдан фалончиман. Тижорат учун бу ерларга келдим. Менинг бир тўти кушим бор. Сизларга салом айтди ва бундай дейишимни тайинлади, — дея тўтисининг гапларини уларга етказди.

Савдогар сўзларини тугатар-тугатмас тўтилар титрашди, нафаси қайтиб ўлиб қолишиди.

Савдогар айтган сўзларига пушаймон бўлди. “Мен нима қилиб қўйдим?! Бечора қушларнинг ўлимига сабабчи бўлдим. Ҳойнаҳой,

бу менинг бечора қушимнинг бир яқинлари, севган дўстлари бўлса керак”, деб ўйлади.

Орадан анча вакт ўтди, савдогар савдо-сотифини тугатиб, юртига қайтди. Ҳаммага сўраганларини берди.

Тўтикуш қафасда буларни кузатарди. Охири чидаёлмай савдогардан сўради:

— Менинг истаганимни етказдингми? Ҳамжинсларимни, тўтилар тўдасини кўрдингизми? Нима деган, нима кўрган бўлсангиз, айтинг менга, мени хурсанд қилинг.

— Суюкли қушим, — деди савдогар, — мени кечир, бироқ гапирмаганим яхшироқ, деб ўйлайман. Чунки ҳали ҳам бемаъни хабар ет-

казиб, йўл қўйган хатойим учун ич-этимни емоқдаман, кел, яхшиси гапирмай қўяқолай.

Тўти ҳоли-жонига қўймагач, савдогар истамайгина сўзлай бошлади:

— Сен айтган жойга бориб дўстларинг бўлмиш тўтиларни кўрдим. Айтган сўзларингни ва саломингни етказдим. Аммо улар бу хабарга чидаёлмайди, титраб-титраб bemажол қолишиди, охири ўлишиди. Шу сабаб роса пушаймон бўлдим, бироқ начора, фишт қолипдан кўчган эди.

Савдогарнинг бу сўзларини эшитиб турган тўти ҳам қафас ичида титрай бошлади, ҳаракатсиз қотиб қолди ва бир оздан сўнг йиқилиб “ўлди”.

Буни кўрган савдогарнинг ҳуши бошидан учди, йиғлаб-сиқтади, кулоҳини ерга урди.

— Эй гўзал қушим, сенга нима бўлди? Нега бу ҳолга тушдинг? Мен нима қилиб қўйдим?! — деб йиғлади. Охири “ўлик” тўтини олиб деразанинг четига қўйди. У ерга қўяр-қўймас, тўти дарҳол жонланиб учди ва боғдаги бир дарахтнинг баланд шохига қўнди. Савдогар шошиб қолди:

— Эй гўзал қуш, бу не ҳол?! Айтиб бер менга. Бу хийлани қандай ўргандинг, мени қандай алдадинг? — деб сўради беихтиёр.

Тўти қўниб турган жойида айтди:

— Суюкли хўжайин, Хиндистонда кўрганинг тўтилар менинг са-

ломимни олгач, ўзларини ўликка солиб, менга хабар йўллашди, агар кутулмоқчи бўлсанг, ўл, дейишиди. Кўриб турганингдек, айтганларига риоя қилиб, асирикдан қутулдим.

УЧРАШУВ ЖОЙИ

Икки тулки топишиб, бир муддат хотиржам ва баҳтли хаёт кечирдилар. Шод-хуррам кезиб, кунлари айш-ишратда кечар эди. Ногахон бир подшоҳ овга чиқиб, уларнинг беғам хаётига нуқта қўйди – иккаласини ҳам қўлга туширди. Шунда урғочиси жуфтидан кўнгил узолмай сўради:

– Яна учрашиш насиб қиласмикан? Насиб қилса қаерда?

— Агарда сени шаҳарга олиб тушсалар, мени пўстиндўзнинг дўконидан излайсан-да, — деди унга жавобан эркаги.

НАФС ЎЙНИ

Ризқ излаб учиб юрган пашша бир бурчакда турган асал хумини кўриб қолди. Асал орзусида тамшаниб, деди:

— Кани эди, бир саховатли зот пайдо бўлса-ю, хумнинг оғзини очиб, мени унинг ичига солса! Маза қилиб асалга тўярдим-да...

Бу орзу тезда ушалди — бирор асал олиш максадида келиб хум оғзини очган эди, у дархол ўзини ичкарига урди. Келган одам керакли микдорда асал олгач, хум

оғзини ёпдида, кетди. Пашиша эса асалга ёпишди-қолди. Жонини қутқариш учун ўзини ҳар томонга уриб күрди – фойдаси бўлмади. Шундан оҳу фарёд чекиб деди:

– Бахтим чаппа қайтиб, бу асал менга заҳар бўлди. Кимки мени бу балодан халос этса, нима сўрамасин, жон деб берган бўлар эдим.

СИНОАТ

Баланд тоғ қўйнида бир қуш ёлғиз яшар эди. Ҳар йили қирқ кун тухум қўйиб, шод-хуррам бўлса-да, уларга сира парво қилмай, инини ташларди-кетарди. Лекин бир бегона қуш келиб тухумлар устига

ўтирап ва то жўжалар тухумни ёриб чиққунча уларни қаноти остида асраб, ҳар лаҳза меҳрибончиликлар кўрсатарди. Жўжалар тухумдан чиқиб, учадиган бўлгач, кутилмаганда она қуш пайдо бўлиб, аста тоғ бошига қўнар ва овоз бериб, болаларини ёнига чорларди. Полопонлар ҳам оналарини таниб, дарҳол бегона қушни тарк этиб, у томонга учишарди.

ҚИММАТТА ТУШГАН НАЙРАНГ

Бир тулки сахар пайти тузоқقا тушиб қолди. Жонини қутқариш учун дарҳол ҳийла-найранг йўлини кидира бошлади.

— Овчи мени тирик қўлга туширса, албатта теримни шилади, — деб ўйлаб, ўзини ўлганга солиб ётди.

Овчи келиб қараса, тулки ўлиб ётибди.

— Ўлик нарсани бошимга ураманми? — деб ўйлади. Кейин бирор ишимга яраб қолар деб ханжарини чиқарди-да, қулоғини кесиб олди.

— Қулоқ кетса кетибди — шу ҳам ғам бўлибдими? Тирик қолганимга шукур, — деб ўзига таскин берди тулки.

Овчининг изидан бирор келиб, ўлик тулкини кўрди-да:

— Ие, тулкининг тили дардимга даво эди-ю... — деди-да, шартта тилини кесиб олди.

Жон ширин. Тулки ночор дами-
ни чиқармай ётди.

Кўргиликни қарангки, у кетар-
кетмас яна бирор келиб, эҳтиёжим
бор эди деб, омбир согланча
шўрлик тулкининг тишларини
сууриб олди.

Тулки ҳамон қотганича ётарди.

— Ўлмасам бас, қулоқсизу тил-
сизу тишилиз ҳам бир амаллаб
яшарман... — деди.

Лекин тақдирнинг синовлари
ҳали тугамаган экан. Тағин бирор
нинг кўзи унга тушиб:

— Менинг касалимга табиб тул-
ки юрагини буюрган эди-ку, — деб
ёнидан пичогини суфура бошлади.

Юрак сўзини эшишиб, тулкининг
кўзига олам қоронги кўриниб кет-
ди.

— Юрак билан ҳазиллашиб бўлмайди. Энди бир чорасини топмасам бўлмайди... — деди ва бир хийла ишлатиб ўрнидан турди-да, кочди-кетди.

РИЁКОР

Аёзли қиш куни эди, тулки ов қилгани инидан чиқди, чиқди-ю баланд дарахтнинг тепасига қўниб ўтирган каптарга кўзи тушди ва уни тутиб емоқчи бўлди. Мана, у яқин келиб каптар билан саломлашди ҳамда ўзининг одатий тилёғлама гаплари билан шундай деди:

— Вой тавба, нега ахир совук изгиринда ҳам, кор ё ёмғир ёғаётганда ҳам шунаقا баланд жой-

га кўниб ўтирасан-а, ҳайронман? Ундан кўра, пастроққа учиб тушиб, менга яқинроқ жойда бўлганинг яхши эди, ана унда иккимиз биргаликда кечгача дилкашлиқ қиласардик.

Каптар унга шундай жавоб қилди:

— Мен ожиз ва қўрқоқ қушман, шунинг учун тинчимни кўзлаб баландроқда ўтираман.

— Э, қўрқма сира ҳам, — деди тулки, — мен ҳозир катта мажлисдан келяпман. Бу мажлисда жамики жанжал олишувлар бугундан бошлаб ман этилди ҳамда барча паррандаю даррандаларнинг энди ҳамиша тинч ва тотув ҳаёт кечиришлари ҳақида ёрлик эълон

қилинди. Мана энди мен ҳам, азиз жоним ҳаққи қасам ичиб айтаманки, энди сенга зинхор ёмон күз билан қарамайман.

— Агар шу гапинг рост бўлса, қандай яхши — демак, шартнома ҳам ёзилган, ёрлик ҳам ўқилган; мен ҳам энди сен билан бажонидил дилкашлик қиласкераман, лекин қара, анави катта йўлдан иккита отлик олдиларида итлари билан бу ёққа келишяпти; овга чиқишиган шекилли.

Бу гапни эшитган тулки қўрқиб кетиб:

— Айт-чи, улар ҳали узокдами ё яқин келиб қолишдими, бу атрофда беркинадиган бирон пана жой борми? — деб сўради. — Гап шунда-

ки, Каптаржон, тинчлик ҳақидаги ёрлиқдан итларнинг хабари борми ё йўқми – аниқ бир гап айтолмайман ҳозир.

Ана шунда каптар тулкига деди:

– Ҳа-а, тушунарли, сен айтган ўша ёрлиқ ёзилган бўлса ҳам ҳали имзоланмаган-ов, назаримда.

ОЙНИНГ СУВДАГИ АКСИ

Бир куни кечаси тулки дарё ёқалаб бораётганида сувда осмондаги ойнинг аксини кўриб қолиб, уни пишлок деб ўйлади. Шунда у, агар бу дарёни ичиб қуритсан, тагида ётган пишлоқни олиб ейман,

деб ўйлаб, дарё сувини апир-шапир ичаверди ва ахийри бўкиб ўлди.

ЎТҚАЗИБ ҚЎЙИШ

Бир ўғри ҳар гал ёнидан ўтиб кетаётган итга бирор-бир егулик ташларди. Нихоят, бир куни ит у одамга шундай деди:

— Сен бу қилифингни ташла, биродар: қилаётган эҳсонларинг келгусида қандайдир жиддий иш юз беришидан мени огоҳлантирмоқда.

Агар бирор кимнидир совсаломларга кўмиб ташлаётган экан, демак, у қандайдир файриқонуний ишни бошламоқчи.

ФАЛАКНИНГ ГАРДИШИ

Тулки шернинг қафасга тушиб қолганини кўриб, олдига яқин борди ва ҳеч ҳам ҳайиқмай уни мазах қила бошлади. Шунда шер унга деди:

— Ҳозир мени сен эмас, ўзимнинг баҳтиқаролигим мазах қиляпти.

ЯХШИЛИК АЖРИ

Бургут билан илон бир-бирига чирмашиб қаттиқ олиша бошладилар. Мана, илон узун гавдаси билан бургутни ўраб бўға бошлади. Бу олишувни кўриб қолган дехкон уларни бир-биридан ажратди ва бургутни учириб юборди. Илон дехқоннинг бу қилмишидан қаттиқ

ғазабланди ва халоскор дехқон ичмоқчи бўлган сувга ўз захрини томизди. Буни сезмаган дехқон сувни ичмоқчи бўлганида, бирдан бургут учиб келиб дехқоннинг қўлидан сув идишини тортиб олди.

Яхшилик қилган одамга, албатта яхшилик билан жавоб қайтарурлар.

БЎЛИНГАННИ...

Уч нафар бука доим биргаликда ўтлашар эди, шер эса уларга ҳамла қилиш ниятида орқаларидан пойлаб юрарди. Буқалар аҳил бўлганлиги сабабли, шер уларни енга олмаслигини билар, шунинг учун бир амаллаб буқаларни бирбиридан жудо қилмоқчи бўлди.

Мана, у буқалар ўртасида низо, нифок қўзғаб, уларни бир-бирига қарши қилиб қўйди; учта буқа бир-биридан аразлаб уч томонга тарқаб кетди. Ана шунда аҳил ва ҳамжиҳат бўлган бу жониворларни енга олмаган шер энди яккаланиб қолган буқани ҳеч қийналмай маҳв этаверди.

ҚИСМАТ

Қариб дармондан қолган от жангу жадални тарқ этиб, энди куни тегирмон тошини айлантиришга қолди. Жанг майдонини тегирмонга алмаштиришга мажбур бўлган от бошига тушган бу изтиробли ҳаётдан зорланиб, ўтмишини эслай бошлади.

— Э вох, — деди у тегирмон-чига, — бир пайтлар мен урушда қатнашган кезларимда устимдаги әгар-жабдуқ ва бошқа абзаллар чақмоқдай чақнарди, махсус тайинланған отбоқар мени парвариши қиласы. Энди бүлса, қайси қилған гунохим учун жанггоҳни манави тегирмон тошига айирбошладим — ўзим ҳам билмайман.

Тегирмончи унга шундай жавоб қилди:

— Сен энди ўтмиш ҳаётингни эслашни бас қил: фоний жонзорларнинг қисмати ўзи шунақа — ҳаётимизда ҳузур-ҳаловатли дамлар ҳам, баҳтсиз кунлар ҳам бўладики, ҳаммасига бардош бермоғимиз шарт.

ҚАЙТАР ДУНЁ

Сичқон қурбақа билан дўст тутиниб ўз бошига бало орттириди. Қурбақа дилида қора ният билан сичқоннинг оёғини ўзининг оёғига узун ип билан улади. Аввалига улар пишган бошоқларни териб ейиш учун далага чикдилар; лекин кейин бир ҳовуз лабига яқин келишганида, қурбақа сувни кўриб, баралла шўх-шўх қуриллади-да, ҳовузга “шўлп” этиб сакраб, сичқонни ҳам орқасидан судраб сувга тортди. Шўрлик сичқон бир лаҳзада сувга бўкиб шишиб ўлди ва қурбақанинг оёғига боғлангани сабабли, жасади унинг орқасидан сузиб юраверди. Шу пайт сичқоннинг шишган жасадини калхат кўриб қолиб, уни чан-

галига олди-да, осмонга кўтарили; бунинг оқибатида оёри сичқонга боғланган қурбақа ҳам сувдан кўкка кўтарили ва, у ҳам калхатга ем бўлди.

ЎЗИНГДАН ЧИҚҚАН БАЛОГА

Бургут инидан чиққан қуёnlарни таппа босишга чоғланиб қоя чўққисида пойлаб ўтиради. Шу маҳал бир овчи бургутни нишонга олиб камонидан ўқ узди; ўқнинг тифи бургутнинг баданига кириб, унинг патлар қадалган дум томони шундоққина унинг кўзи олдида тиралиб туриб қолди. Буни кўрган бургут деди:

— Э vox, ўз патларим тифидан ҳалок бўлаётганим вужудимни икки хисса аччикроқ зириллатмоқда.

НАСИБА

Тўйимли ем билан боқилиб яхши парвариш қилинаётган отга эшак ҳасад қилиб, ўзининг аянчили қисматидан зорланаркан, юм-юм йиғлаб дерди:

— Энг оғир юкларни менга ортиб ташишади, лекин қорнимни тўйдиришга келганда чалақурсоқ қилиб боқишади. От бўлса, ялтироқ безакли юганни тақиб олиб, шўхшўх гижинглайди, елдек учиб чопади.

Эшак шундай хаёллар билан банд бўлган пайтда уруш бош-

ланди; хұжайин ярок-аслақаларни тақиб отта минди ва душманлар тұдаси томон уни қүшдек учиреб кетди. Жанггохда от жароҳатланиб ерга қулади ва жони узилди. Шунда әшак әнди бошқача ўйлай бошлади ва отта раҳми келди.

ХИЁНАТНИНГ ЖАЗОСИ

Бўрилар итларга шундай дейишди:

— Бизлар ҳар жиҳатдан бир-биrimizga жуда ўхшаб кетамиз; шунақа экан, худди оға-инилардек бир жон-бир тан бўлиб яшасак яхши эмасми? Бир-биrimizдан ҳеч фарқимиз йўқ, факт яшаш шароитимиз бошқача: бизлар эркин ҳаёт кечирамиз, сизлар бўлсангиз

одамларга тобесиз, уларга худди қуллардек хизмат қиласиз, бу ҳам етмагандай, улар сизни калтаклашади, бўйнингизга бўйинбоғ осишади, қўйларини қўриқлатишади. Шунча куйиб-пишиб хизмат қилсанглар ҳам сизларни фақат қоқсуяклар билан боқишиди. Келинглар, яхиси, гапимизга киринглар-да, қўйларни бизга топширинглар. Ана унда ҳаммамиз биргаликда гўштхўрлик қилиб бир хумордан чиқамиз.

Итлар бу таклифга рози бўлдилар, лекин бўрилар қўтонга кириб келишганда биринчи навбатда итларни ғажиб ташладилар.

ИККИ ХИЛ ҲАЁТ ТАРЗИ

Бири дала сичқони, яна бири уй сичқони бўлган икки сичқон бир-бирларини меҳмонга чақириши. Уй сичқони дугонасиникига меҳмон бўлиб борганида ҳали далада фалла ўрими бошланмаган эди. Меҳмон сичқон лой, тупроқ ёпишган дон ва илдизларни кемираркан, деди:

— Турмушинг шўрлик чумолиларникига ўхшаркан! Лекин меникида ҳар хил озуқалар ошиб-тошиб ётипти; еганим олдимда, емаганим кетимда. Яхиси, юр мениникига: бир мириқиб майшат қиласиз! Шундай деб у дала сичқонини ўз уйига бошлаб кетди ва унга омборхонадаги қоп-қоп ун, ловияларни, яна сават-сават анжиру хурмолар-

ни, күзалардаги асални күрсатди. Шунча күп емишни кўрган дала сичқонининг кўзи ўйнаб кетди. Мана, у саватдан бир бўлак пишлок олиб ўз инига ташиб кетмоқчи бўлди. Шу пайт бирдан кимдир омборхона эшигини очди; сичқонлар чийиллашганча югуриб бориб бир кавакка тиқилиб кириб олишди. Салдан кейин дала сичқони аста бошини кавакдан чиқариб бир дона анжир туршагини олмоқчи бўлди, лекин яна кимдир ниманидир олгани кириб келди, иккала сичқон яна ўзларини панага олдилар. Ана шунда дала сичқони, гарчи қорни жуда оч бўлса ҳам, шундай деди:

— Яхши қол, дугонажон, бехавотир еб бўлмайдиган бу бойликларинг, дон-дунларинг ўзингга буюр-

син. Мен, яхшиси, ўз озукам – илдизлару гиёхларни кемириб кун кечиравераман.

ҚҰРҚУВ ИШИ

Бузок буғуға деди:

– Бўйнинг итдан анча баланд, чопсанг ундан ўзиб кетасан, шохларинг бор ўзингни ҳимоя қилгани; ахир нега қўрқасан улардан?

Буғу деди:

– Гапинг тўғри, буни ўзим ҳам биламан, лекин итнинг вовиллага-нини эшитсам, бирдан эс-хушимни йўқотиб қўяман-у, хаёлимга югуриб қочиб қолишдан бошқа ҳеч нима келмайди.

ЎГРИНИ ҚАРОҚЧИ УРДИ

Бўри сурувдаги бир қўйни ўғирлаб, елкасига ортмоқлаб, ўз уясига кетаётган эди; йўлда уни шер учратиб қолди ва ўлжасини тортиб олди. Бўри сал нарироққа қочиб бориб:

— Сен менинг қўйимни тортиб олдинг, бу инсофдан эмас! — деб қичқирди.

Шер бўлса бўрига истеҳзо билан деди:

— Нима, буни сенга қадрдон ошнанг инсоф юзасидан ҳадя қилганмиди?

ТАҚЛИД КАСОФАТИ

Бир замонлар калхатнинг овози жуда янгроқ бўлган ва ҳозирги овозига сира ҳам ўхшамас экан. Лекин у бир куни тасодифан отнинг кишинашини эшитиб қолибди-ю, кун сайин унга ўхшаб кишинашга уринаверибди. Аммо оқибатда, у кишинашни ҳам қойиллатолмабди, ўзининг янгроқ овозидан ҳам маҳрум бўлибди.

ЖАНЖАЛДАН АҲИЛЛИК ЯХШИ

Ёзнинг жазирама иссиқ кунларидан бирида сувсаб ҳансираф қолган шер билан тўнғиз чанқоқларини босгани мўъжазгина бир чашма

бошига келдилар. Лекин чашма яқинида жой тор бўлгани учун фақат битталари сувга яқин келиши мумкин эди. Мана, улар, қай биримиз биринчи бўлиб сув ичамиз, деб тортишиб қолишиди. Сўнг бу тортишув бора-бора даҳшатли қонли жангга айланиб кетди. Бир маҳал улар нафас ростлаб олиш учун атрофларига назар ташлаган эдилар, кўзлари мағлуб бўлганнинг гўштини талаш учун шайланиб турган бир гала қузгун калхатларга тушди. Шунда шер билан тўнғиз жангни тўхтатиб, бир-бирларига:

— Нима, эсимизни едикми: калхат ва қарғаларга ем бўлганимиздан кўра, дўст бўлиб яшаганимиз яхши эмасми? — дедилар.

ЯХШИЛИКНИНГ ҚАЙТИШИ

Деҳқон тузоқقا илинган бир бургутни кўриб қолди ва унинг хушсурат қуш эканлигидан ҳайратга келиб, тузоқдан озод қилди. Кейинчалик бургут ҳам деҳқоннинг ҳимматига яхшилик билан жавоб қайтарди: бир куни у деҳқоннинг омонатгина чайқалиб турган бир девор тагида ўтирганини кўрди ва учиб келиб унинг дўпписини чангалига илди-да, олиб қочди. Деҳқон ирғиб ўрнидан турди ва бургутни қува кетди. Бургут дўппини ташлаб юборди. Деҳқон дўппини олиб, орқасига ўгирилса, ўзи ўтирган девор қулаб тушибди. Деҳқон бургутнинг бу қилган яхшилигидан беҳад тўлқинланиб кетди.

НОЖИНС

Чўпон янги туғилган бўри боласини топиб олди ва уни уйига олиб келиб ўзининг қўриқчи итлари билан бирга боқиб парвариш қила бошлади. Бўри боласи катта бўлди; лекин ўғри бўрилар сурувдаги қўйлардан олиб қочган пайтларидага у ҳам итлар билан биргаликда бўрилар кетидан қуварди-ю, аммо итлар бўриларни қувиб етолмай орқаларига қайтишганида, бўри боласи битта қўйни ортмоқлаб ҳамжинслари – бўриларга эргашиб кетаверар ва ўзи олиб борган ўлжани улар билан баҳам кўради; фақат шундан кейингина орқасига қайтиб келиб итлар тўдасига қўшиларди. Хеч қандай бўрилар

ҳеч бир ёқдан қўйларга ҳужум қилишмаган пайтларда эса, унинг ўзи қўйларни бўғиб ўлдириб, уларни ейишда итларни ўзига шерик қиласади. Ниҳоят, чўпон бир куни фалокат қаёқдан келаётганини пайқаб қолди ва ўзи тарбия қилган бу бўрини тутиб олди-да, дарахт шохига осиб ўлдирди.

ҲАР КИМНИНГ ЎЗ МАНФААТИ

Эшак билан ит биргаликда йўлда кетатуриб сурғуч билан муҳрланган бир хат топиб олдилар. Эшак хатнинг муҳрини синдириди-да, уни итга эшииттириб ўқий бошлади. Хатда молхона тўғрисида, ундағи пичан, похол фарамлари ҳамда

қоп-қоп арпа ҳақида ёзилганди. Бу нарсалар итнинг кулоғига ёқмади албатта, ва у эшакка деди:

— Сен, биродар, бу ерини бир оз ташлаб ўт, шояд бу хатда гўшт ё суюклар ҳақида ҳам бирон хушхабар ёзилган бўлса!

Эшак хатнинг бошидан охиригача кўз югуртириб чиқиб, ит айтган нарсалар тўғрисида ҳеч нима тополмади. Ҳафсаласи пир бўлган ит деди:

— Кўй, дўстим, ташлаб юбор бу хатни, бошимизга урамизми бирон маънили гапи бўлмаса?

КИШ ВА БАХОР

Киш баҳор устидан кулиб, унга маломат қила бошлабди:

— Вой, тавба, сен келдинг дегунча одамларнинг тинчи йўқолади; бирор далага чиқиб, кўй ҳайдаб экин экади, бирор чаманзорларга бориб, турфа хил гуллардан гулчамбарлар ясайди, яна бошқа бир одамлар кемаларга чиқишиб, олис-олис ўлкаларга саёҳат қилишади — улар на аёзли бўроннинг, на қор-ёмғирнинг ташвишини қилишади. Аслида, мана, менман ҳақиқий ҳукмдор: мен кишиларни кўкка эмас, оёқ остларига қарашга мажбур қиласман, уларни дағ-дағ қалтиратаман, титратаман; шу боис улар уззукун уйларига қамалиб ўтирадилар.

— Ана шунинг учун ҳам, — деб жавоб қилибди унга баҳор, — одамлар сен билан жон-жон деб видолашадилар. Менинг эса ҳатто исмим

ҳам одамларни хушнуд қиласи.
Бу исм дунёдаги барча исмлардан
зарифроқдир. Мен йўқ пайтимда
одамлар ҳамиша мени ёдлаб тил-
га олишади, кириб келганимда эса,
шод-хуррамлик билан қарши оли-
шади.

МУТТАҲАМНИНГ ЖАЗОСИ

Қартайган шер дардга чали-
ниб ўз горида ётиб қолди. Под-
шоҳларининг ҳолидан хабар олга-
ни ҳамма ҳайвонлар бирин-кетин
келиб, ундан кўнгил сўрай бош-
ладилар. Фақат тулкидан дарак
бўлмади. Бу вазиятдан фойдалан-
ган бўри тулкининг устидан ғийбат
қила бошлади:

— Бу тулки улуғ ҳукмдоримизни заррача ҳурмат қилмайди, шунинг учун ҳам у сизни кўргани келмаган.

Шу пайт ғор оғзида пайдо бўлган тулки бўрининг охирги сўзларини эшитиб қолди. Шернинг кўзи тулкига тушиб, унга ўдағайлаб ўкирди. Тулки дарҳол ялтоқланиб, ўзини оқлашга тушди:

— Айтинг-чи, олампаноҳ, бу ерга тўпланганларнинг қайси бири сизга менчалик ёрдам қила олди? Билингки, мен ҳаммаёққа елиб-югуриб, сиз учун шифобахш дори ахтардим ва табиблардан сўраб-сuriшириб, уни ахийри топдим.

Шу захоти шер:

— У қандай шифобахш дори әкан — кани айт? — деб талаб қилди. Тулки деди:

— Сиз Бўрининг терисини тириклигига шилиб олиб, унга ўранишингиз керак экан!

Кейинчалик тулки бўрининг ўлик жасадига қараб мийифида кулганча деди:

— Ҳар доим ҳукмдорни ёвузликка эмас, эзгуликка даъват этмок лозим.

ЎЧ ОЛАМАН ДЕБ

Қобон билан от бир яйловда ўтлаб юрадилар. Лекин қобон ҳар доим от ейдиган ўтларни булғатар, ичадиган сувни лойқалатар эди; шунда от қобондан қасд олиш учун овчидан ёрдам сўради. Овчи:

— Майли, агар юган тақишига рози бўлсанг ва мени устингга

миндирсанг, ёрдам қилганим бўл-
син, — деди.

От унинг бу шартларига рози
бўлди. Шунда овчи отга миниб
олиб қобонни енгди, отни эса ўз
уйига етаклаб келиб охур олдига
боғлаб қўйди.

ХОЛИНИ БИЛМАГАННИНГ ҚИСМАТИ

Тошбақа осмонда учеб юрган
бургутни кўриб, ўзининг ҳам учги-
си келди ва бургут ерга қўнганида
унинг олдига бориб:

— Қанча хизмат ҳақи сўрасанг
бераман, фақат мени учишга ўр-
гат, — деб ёлворди. Гарчи бур-
гут, бунинг иложи йўқ, сен уча

олмайсан, деб қанча уқтирса ҳам тошбақа қўярда-қўймай унга ёлвораверди. Ахири бўлмагач, бургут тошбақани чангалига олиб осмон-фалакка кўтарилди ва ўша ердан уни қоятошлар устига ташлаб юборди. Шунда тошбақанинг косалари чилпарчин бўлиб, жони узилди.

КУЧИНИ ОРТИҚЧА БАҲОЛАШ

Тошбақа ва қуён, қай биримиз чопқирроқмиз, деб баҳслашиб қолишиди. Кейин мусобақа вақти ва жойини белгилашиб тарқалишиди. Қуён ўзининг табиатан чопқирлигига ишониб, чопишга шошилмади ва йўл ёқасига ётиб

пинакка кетди. Лекин тошбақа ўзининг имиллаб судралиб юришини биларди, шунинг учун у бирлаҳза ҳам дам олмай югургилаб кетаверди. Натижада, у ухлаб ётган куёндан ўзиб кетиб маррага етиб борди ва пойгода ютиб чикди.

НОДОННИНГ ДУШМАНИ

Товук илон қўйиб кетган тухумларни топди ва ўзи уларни босиб ўтириб бола очирмоқчи бўлди. Мана, тухумлар бирин-кетин чирсчирс ёрила бошлади. Буни кўриб қолган қалдирғоч товуққа деди:

— Вой овсар-е! Нима қиласдинг бунақа болаларни очириб; ахир сал катта бўлишса, даставвал сенинг бошингни ейдилар-ку булар!

ПАНД

Яйловда ўтлаб юрган эшак ўзи томон югуриб келаётган бўрини кўриб қолди ва дарҳол оқсоқланади. Бўри келиб ундан, нега оқсоқланаяпсан, деб сўради. Эшак унга жавоб қилди:

— Э, сўрама, четан девордан ҳатлаб ўтаётган эдим, фалокат бошиб, оёғимга зирапча кириб кетса бўладими... Биламан, ҳозир сен мени ейсан; илтимос, олдин зирапчани суфуриб ол, тагин томоғингга тиқилиб қолмасин.

Бўри унинг гапига ишонди; эшак оёғини кўтарди, бўри эса синчковлик билан эшакнинг туёғини кўздан кечира бошлади. Шунда эшак пайт

пойлаб туриб бўрининг жағига чунонам тепдики, йиртқичнинг ҳамма тиши дув тўкилиб тушди. Оғриққа чидолмаган бўри нола қилиб деди:

— Шўргинам курсин менинг!
Ахир отам мени қассобликка ўргатган эди-ку — табиблик қилишинга бало бормиди!

ҚИЛМИШ – ҚИДИРМИШ

Эшак билан тулки дўст тутинишди ва ов қилгани биргаликда йўлга чиқишиди. Йўлда уларнинг рўпарасидан шер чиқиб қолди. Шунда тулки катта хатарга учрашлари мумкинлигини сезиб, шер олдига югуриб борди ва унга, агар менга тегмасанг, эшакни сенга илин-

тириб берардим, деб ваъда қилди. Шер тулкини қўйиб юборишга сўз берди; шунда тулки эшакни бошлаб келиб шернинг домига илинтирди. Эшакнинг энди ҳеч қаёққа кета олмаслигини кўрган шер олдин тулкини тилка-пора қилиб еди, сўнг эшакка ташланди.

НОШУКУР БАНДАЛАР

Бир гурух йўловчилар ёзда туш маҳалида жазирама иссиқдан лоҳас бўлиб оёқларини зўрға судраб борадилар. Шу пайт йўлларида бир чинор дарахти учраб қолди. Улар шу дарахт тагига келиб, соясида ётиб дам ола бошладилар. Бир оздан сўнг сал ўзларига келишгач,

тепаларидаги чинорга қараб бир-бирлари билан гурунглаша бошладилар:

— Қара, тоғдек бүйи бор-у, қисир дарахт: мева бермайди, фойдаси ҳам тегмайди одамларга!

Чинор уларга жавобан деди:

— Эй ношукур бандалар, ўзларинг-ку менинг соямда ётиб ҳордиқ чиқаряпсанлар. Бас, шундай экан, фойдаси йўқ, мева бермайди, деб мендан нолиганларинг инсофданми?

СЕЗГИР

Итларга таланиб чалажон бўлиб ётган бўрининг ўзига бирон егулик ўлжа излашга ҳам мадори қолмаган эди. Мана, у нарироқда ўтлаб юр-

ган бир қўйни чақириб, ундан шу ердаги жилғадан сув олиб келиб беришни илтимос қилди ва деди:

— Менга факат сув берсанг бўлгани, овқатни ўзим топиб ейман.

Лекин қўй унга шундай жавоб қилди:

— Агар сенга сув берсам, унда ўзим сенинг овқатинг бўламан.

МИСИ ЧИҚҚАНЛАР

Сичқонлар ва сувсарлар ўртасида уруш кетаётганди унда сичқонлар мағлубиятга учраётганди. Мана, бир куни улар йифилишиб, жангда ютқазаётганимизга сабаб — бизга раҳбарлик қиласиган саркардалар йўқ, деб айтишди ва ўз ичларидан

лашкарбошилар сайлашди. Бу лашкарбошилар жанггоҳда савлатлироқ кўриниш ва ўз аскарларидан ажралиб туриш учун бошларига шохлар боғлаб олдилар. Жанг бошланди ва сичқонлар яна мағлубиятга учрадилар. Шунда оддий аскарлар дарров ин-инларига кириб беркиниб олдилар, аммо лашкарбошилар бошларига боғланган шохлар туфайли инларига қочиб киролмадилар ва сувсарларга ем бўлдилар.

ЧУМОЛИНИНГ ҚИСМАТИ

Бир замонлар чумоли одам бўлган ва ғаллакорлик билан шуғулланган экан, лекин ўз меҳнати билан етиштирган ҳосилга

қаноат қилмай, бошқа деҳқонларга доим ҳасад қилас ва уларнинг фаллаларини ўғирлар экан. Шунда Худо бу ебтўймас, очкўз одамнинг қинғир ишларидан дарғазаб бўлиб, уни ҳозир биз чумоли деб юритувчи ҳашаротга айлантирган экан. Аммо у энди бошқача қиёфага кирган бўлишига қарамай, феъли ўша-ўшалигича қолибди: ҳали ҳам уззукун далама-дала кезиб, хирмонлар ва омборхоналардан буғдой, арпа донларини ўз инига ташиб ғамлаш билан овора.

ҮТМАГАН ХИЙЛА

Далада тентираб юрган бүри бир арпазорга бориб қолди. Арпа унинг емиши эмас эди, шу боис тескари бурилиб, ўз йўлида кетаверди. Йўлида у дафъатан бир отни учратди ва уни арпазорга бошлаб келиб, деди:

— Қара, қанча арпа, ўзим емай сенга илиндим, чунки отларнинг “касир-кусур” қилиб арпа ейиши қулоғимга жуда ёқади-да.

Унга жавобан от деди:

— Йўк, биродар, агар бўрилар арпани тамадди қила олганларида, сен қулоғингнимас, корнингни қувонтирган бўлардинг.

БҮРИ БИЛАН ҚЎЗИЧОҚ

Бўри анҳордан сув ичаётган қўзичоқни кўриб қолди ва қулай бир баҳона билан уни емоқчи бўлди. Мана, у оқимнинг юқоририғида туриб олиб:

— Ҳей, сувни лойқалатма, мен ичолмаяпман, — деб қўзичоқни койий бошлади. Қўзичоқ унга жавобан деди:

— Мен сувга лабимнинг учнигина теккизяпман, ундан кейин қанақасига лойқалатай сувни, ахир мен сиздан пастрокда турибман-ку.

Қўзичноқка айб қўя олмаган бўри деди:

— Эсингдами, ўтган йили сен менинг отамни бўралаб сўккан эдинг!

— Вой, нима деяпсиз ўзи, ўтган иили мен ҳали туғилмаган әдимку, — деди қўзичоқ. Кўзлаган нияти амалга ошмаган бўри:

— Бўлди, бас, — деди, — ўзингни оқлашга уста бўлсанг ҳам барибир ейман сени!

ҚУВ ЭЧКИ

Бўри жар лабида ўтлаб юрган эчкини кўриб қолди; у эчкининг олдига чиқолмасди, шунинг учун уни пастга тушишга ундан деди:

— Жар ёқаси хатарли, фалокат босиб йиқилиб тушишинг мумкин; бу ерда — пастда ям-яшил дала, барра ўтлар, мазза қиласан.

Лекин эчки унга бундай жавоб қилди:

— Йўқ, гап пастдаги ўтлокда ўтлаш “мазза” эканлигига эмас, балки сенинг корнинг очлигига. Зеро, сен менинг эмас, ўз корнингнинг фамини еяпсан.

ХОМТАМА

Егулик ўлжа қидириб изғиб юрган қорни оч бўри бир уй олдига келганида ичкаридан гўдак боланинг чинқириб йиғлаганини ва кампир бувисининг: “Бўлди, бас қил, бўлмаса, сени бўрига бериб юбораман!” деб қўрқитаётганини эшитиб қолди ва, кампирнинг гапи ростга ўхшайди, деб ўйлаб, болани унга ташлашларини кута бошлади. Кеч кириб, коронги тушди, лекин

кампир ҳануз ваъдасини бажармасди; бир пайт ичкаридан кампирнинг овози эшитилди: “Вой, ўзим ўргилай эркатойимдан, нега энди сени бўрига берарканман, ундан кўра, ўзимиз тутиб олиб ўлдирамиз ўша бўрини!”

Бу гапни эшитган бўри тезроқ бу ердан жуфтакни ростлаб нари кетаркан деди: “Бу уйда бетайин одамлар яшаркан – айтган гаплари бошқа-ю, қиласиган ишлари унинг тескариси”.

ДУНЁНИНГ ИШЛАРИ

Бир сичқон ухлаб ётган шернинг устидан пилдираб ўта бошлади. Шер уйғониб кетиб, сичқонни тутиб олди ва уни емоқчи бўлди.

— Сен, яхшиси, мени қўйиб юбор, — деб ёлворди сичқон. — Кези келганда мен ҳам бу яхшилигинг учун сени фалокатдан қутқараман.

Шер бу гапни эшитиб, хохолаб кулди ва сичқонни қўйиб юборди. Лекин орадан бир оз вақт ўтгач, сичқон, чиндан ҳам шерга берган сўзининг устидан чикди — уни бир ўлимдан асраб қолди. Гап шундаки, шер овчилар тузогига илиниб қолган ва улар шерни арқон билан дарахтга боғлаб қўйишган эди; шернинг нола чекиб ўкирганини сичқон эшитиб қолди ва дарҳол унинг олдига югуриб келди-да, арқонни кемириб, шерни тузокдан озод қилди. Сўнг деди:

— У куни устимдан кулган эдинг — сенга яхшилик қилишимга гүё ишонмагандай. Мана, энди сичқон ҳам миннатдорлик билдиришга қодир эканлигини билиб олдинг.

БЕФАҲМЛАР

Бўрилар қўйларни таламоқчи бўлиб кўп ҳаракат қилишди, лекин эплай олишмади, чунки қўйларни сокчи итлар қўриқлар эдилар. Шунда бўрилар ўз ниятларига этиш учун найранг ишлатмоқчи бўлдилар: улар қўйлар олдига элчи юбордилар.

— Итларингизни бизга беринг, — деб таклиф қилди элчи, — ахир сизлар билан бизларнинг ўртамиизда

адоват пайдо бўлишига шу итлар сабабчи-ку. Агар уларни бизга берсангиз, кейин ҳаммамиз тинч-тотув яшаган бўлардик.

Бефаҳм қўйлар оқибати нима бўлишини ўйлаб ҳам ўтирмай, итларини бўриларга топширдилар. Ана шунда бўрилар ҳимоясиз қолган қўйларни осонгина тутиб еявердилар.

Ўзидаги халқ сардорларини ҳеч бир монелик кўрсатмай душман қўлига топширувчи давлатлар ҳам шунаقا: орадан сал вақт ўтар-ўтмай, кутилмаганда, улар душманга тобе бўлиб қолганларини сезмай қоладилар.

ФАРОСАТ

Шер баҳайбат бир буқани ейиш-
га чөрланиб, уни шириң сўзлар
билан ўзига оғдирмокчи бўлди.
У қурбонликка кўй сўйганлигини
айтиб, буқани зиёфатга таклиф
қилди. Нияти — меҳмонни дастур-
хон ёнига чўк тушган пайтида ейиш
эди. Мана, буқа келди; қараса,
дошқозонларда сув қайнаётганмиш,
бир қанча узун-узун сихлар ҳам
кабоб қилишга шаймиш-у, аммо
кўйдан дарак йўқмиш. Буқа бу
холатни кўрди-ю, чурқ этмай,
орқасига қайтиб кета бошлади.
Шер ундан ўпкаланиб:

— Нима, бирон гап билан дилингни оғритдимми, нега иңда-
масдан орқангга қайтиб кетяп-
сан? — деди.

Буқа жавоб берди:

— Бундай қилишимга сабаб бор:
карасам, бу ерда курбонликка қўй
эмас, буқа аталган кўринади.

НОМУВОФИҚ ДЎСТЛАР

Денгиз бўйида айланиб юрган
шер тўлқинлар ичра ўйноклаб су-
заётган дельфинни кўриб, кел, бир-
биrimiz билан иттифоқ тузайлик,
деб таклиф қилди унга.

— Сен денгиз ҳайвонлари под-
шосисан, — деди шер, — мен эса
замин ҳайвонлари подшосиман,
бас, шундай экан, ўзаро дўст, инок
бўлиб яшасак яхши эмасми?

Бу таклифни дельфин бажони-
дил қабул қилди. Орадан бир неча

кун ўтиб, шер бир ёввойи буқага рўпара келди ва у билан олиша бошлади. Ўлжасини енга олишига кўзи етмаган шер наъра тортиб, дельфиндан ёрдам сўрай бошлади. Дельфин дўстига ёрдам бериш учун қуруқликка чиқмоқчи бўлди, аммо чиқа олмади; шунда шер уни хиёнаткор деб айблай бошлади. Дельфин унга жавобан деди:

— Сен айбни менга эмас, мени қуруқликка чиқа олмайдиган денгиз ҳайвони этиб яратган табиатга кўй.

ЮГУРГАННИКИ ЭМАС...

Шер билан айик бир ёш буғуни тутиб олишди ва уни талашиб жанг бошлашди. Улар то силлала-

ри куриб, кўзлари тингунча жонжадлари билан олишиб, ахийри ҳолдан тойиб йиқилиб қолиши. Шу маҳал бу ердан ўтиб кетаётган тулки буғу жасадининг икки ёнида чўзилиб ётган шер билан айикни кўрди ва уларнинг беҳоллигидан фойдаланиб, буғуни судраб олиб қочиб кетди. Шунда қимирлашга ҳам мадорлари қолмаган шер билан айик:

— Шўrimиз курсин! Бундан чиқди, ҳали биз шу ўгри тулки учун тер тўкиб ҳаракат қилган эканмиз-да? — дейиши.

ҚАНОАТСИЗЛИК

Бир куни шер ухлаб ётган қуённи топиб олди ва уни емоқчи бўлиб,

энди оғзига олиб борган эди, шу пайт кутилмаганда унинг ёнгинасидан бир буғу югуриб ўтди. Шер қүённи ташлаб, буғу орқасидан қува кетди, лекин минг қувлагани билан унга ета олмади ва топган қуёнимдан қўймасин, деб орқасига қайтиб келди. Лекин қуён уйғониб, аллақачон жуфтакни ростлаб қолган эди. Шунда шер қуёндан ҳам айрилганини кўриб, деди:

— Минг лаънат! Узокдаги ўлжани деб, қўлимдагисини қўйвориб ўтирибман мен, ахмоқ!

ЧИВИН ВА БУҚА

Бир чивин учиб келиб буқанинг шохига қўнди ва анча вакт шу

ерда ўтири; кейин учиб кетишга шайланиб, буқадан сўради:

— Балки учиб кетмаганим маъқулдир сенга?

Бука унга жавоб қайтарди:

— Эҳ азизим, келиб шохимга қўнганингни ҳам сезмаган эдим, учиб кетсанг ҳам ҳеч нима сезмайман.

ҚЎРҚОҚЛАР

Ўзларининг ўлгудек қўрқоқ эканликларини тушунган қуёнлар, бу кунимиздан кўра сувга чўкиб ўлганимиз яхши, деган қарорга келадилар ва кўл ёқасидаги жар лабига борадилар; кўлдаги қурбақалар қуёнларнинг оёқ товушини эшитишиб чўчиб кетадилар ва чўлп-

чүлп этиб сувга шўнғиёйдилар.
Буни бир қуён кўриб қолади ва
ҳамжинсларига:

— Шошманглар, биздан ҳам
баттарроқ қўрқоқлар бор экан-ку
дунёда, шартмикин ўзимизни сувга
фарқ қилиш? — дейди.

НОЗИК ҲИЙЛА

Шер бир дехқоннинг қизини се-
виб қолади ва уйига совчи бўлиб
келади. Дехқон бу ваҳший ҳайвонга
қизини беришни ҳам хоҳламас,
айни пайтда, унинг талабини рад
этишдан ҳам қўрқарди. Мана, у
ўйлаб-ўйлаб шундай қарорга кел-
ди: шер қизнинг уйига ҳадеб танда
қўяверганидан кейин дехқон унга
ушбу шартни айтди:

— Биламан, сен қизимга муносиб қайлиқсан, албатта, лекин қизимга уйланишингдан олдин сен тишларингни суғуриб олишинг, тирноқларингни кесиб ташлашинг керак, бўлмаса қизим сендан кўрқади.

Севгидан телба бўлиб қолган шер дехқоннинг шартига бажонидил рози бўлиб тишлари ва тирноқларини олдириб ташлайди. Ана шунда дехқон шердан қўрқмай қўяди ва у қизга уйлангани келганида таёқ билан уриб ҳайдаб юборади.

ОВОЗ ВА ВАЖОХАТ

Курбаканинг қуриллаганини эшитган шер, бу қандай ваҳимали ҳайвон бўлди, деб овоз келган томонга ўгирилиб қаради. Қараб, эндиғина сувдан сакраб чиқсан қурбақани кўриб, уни эзғилаб ташлади ва деди:

— Овоз эмас, важоҳат қўрқинчли бўлади.

КИМ АЙЁР?

Шер қариб қолди; энди у ўзи ов қилиб қорнини тўйдира олмасди; шунда у айёрлик қилиб кун кечирмоқчи бўлди: у ўз горига кириб, гўё касал бўлгандек ётиб олди; шундай ҳайвонлар унинг

холидан хабар олгани кела бошладилар, шер эса уларни тутиб еяверди. Бу орада анча-мунча ҳайвон азиат топди. Нихоят, шернинг найранг ишлатаётганини тулки сезиб қолди; мана, у фор оғзига келиб, узокдан туриб шердан ҳол-аҳвол сўради.

— Аҳволим оғир, — деб жавоб қилди шер, — ие, нега ташқарида турибсан? Кир ичкарига!

Тулки унга шундай жавоб қилди:

— Кирадим-у, лекин қарасам, форга йўналган оёқ излари кўп бўлса ҳам ичкаридан чиқсан биронта из йўқ.

ОЧОФАТ

Оғзида бир бўлак гўшт билан кўприкдан ўтаётган ит сувда ўз аксини кўриб қолади. У, бошқа бир ит катта бўлак гўшт тишлаб кетяпти, деб ўйлаб, оғзидаги гўштдан воз кечади-да, сувдаги ўз аксига ташланади. Натижада, иккала гўштдан ҳам қуруқ қолади: катта гўшт бўлагини тополмайди, чунки у йўқ эди ва ўз гўштини йўқотиб қўяди, чунки уни сув оқизиб кетган эди.

ИККИ КЕМАНИ ТУТТАН

Каптархонадаги каптарларни яхши боқишаётганини кўрган зоғча шу қушлар жамоасида яшамоқчи

бўлиб, ўзини оқ бўёққа бўяб олди. У товуш чиқармаган чоғда каптарлар уни ўз тоифаларидан деб билишди, лекин у бир пайт ўзининг каптар эмаслигини унутиб қўйиб, бирдан қағиллаб юборди; шунда каптарлар зоғчани таниб қолиб, ораларидан ҳайдаб юбордилар. Каптарлар хўрагидан маҳрум бўлган зоғча ўз ҳамжинслари ёнига қайтиб келди; лекин бу оқ патли қушни зоғчалар тан олмай, ёнларига яқин йўлатмадилар. Оқибат, икки охурдан ем ейишни кўзлаган зоғча ҳар иккисидан ҳам қувилди.

ҚАРҒА БИЛАН ТУЛКИ

Қаердандир бир бўлак гўшт олиб қочган қарға учиб келиб

дарахт шохига қўнди. Уни тулки кўрди ва дараҳт тагига келиб, қарға тумшуғидаги гўшт илинжида, унга:

— Оҳ, қарғажон, сен энг улув, энг гўзал қушсан, аслида, барча паррандаларга факат сен шоҳ бўлишинг керак эди-ю, лекин овозинг унча жарангдор эмас-да, — деб хушомад қила бошлади. Шунда қарға ўзининг янгроқ овозини тулкига намойиш қилиш учун тумшуғидаги гўштни тушириб юбориб, овозининг борича қафиллай бошлади. Тулки шу заҳоти гўштни илиб олди-да, қарғага деди:

— Эҳ, нодон, агар каллангда яна ақлинг ҳам бўлганида эди, бошқа ҳеч нима керак бўлмасди сенга қушларнинг шоҳи бўлишинг учун.

ЗОҒЧА ВА ҚАРҒАЛАР

Бир зоғча ўз қавмидаги бошқа зоғчалардан бўйдорроқ, бўлалироқ эди; шу боис у ўз уруғидан жирканиб, қарғалар жамоаси ҳузурига борди ва улар билан бирга яшамоқчи бўлганини айтди. Аммо зоғчанинг турқи ҳам, овози ҳам қарғаларга ёт эди, шунинг учун бу қушга рўйхуш бермай, чўқиб-чўқиб ҳайдаб юборишиди. Қувилган зоғча ўз уруғлари олдига қайтиб келди, лекин зоғчалар бу такаббур қущдан нафратланиб, уни жамоаларига қўшмадилар.

ЎФРИЛАР ВА ХЎРОЗ

Бир уйга ўғириликка тушган ўғрилар у ерда битта хўроздан бошқа ҳеч вақо топмадилар ва уни тутиб олиб жўнаб қолдилар. Ўзининг сўйилишини сезган хўроз ўғриларга ёлвориб деди:

— Худо хайрингизни берсин, мени қўйиб юборинглар. Ахир менинг одамларга кўп фойдам тегади: уларни кечалари уйғотаман, ишга боришисин, деб.

Ўғрилар унга дедилар:

— Ана шу қилмишинг — одамларни уйғотиб, бизнинг ўғирилик қилишимизга имкон бермаганинг учун ҳам сени сўямиз.

ДЕҲҚОН ВА УНИНГ ИТИ

Бир дехқоннинг ити қудукқа тушиб кетади. Дехқон уни олиб чиққани қудукқа тушади. Лекин ит эгасининг нега олдига тушаётганини тушунмайди ва мени сувга чўқтирмоқчи, деб ўйлаб, дехқонни тишлаб олади. Оғриққа чидай олмаган дехқон дейди:

— Ажаб бўлди, хўб бўлди, айб ўзимда: ҳамонки, ит ўзи сувга чўқмоқчи экан, нима қилардим уни қутқаришга уриниб?

ЧУМОЛИ ВА ҚЎНФИЗ

Ёзниг иссиқ кунларида чумоли ёлғиз далани айланиб, қишига ғамлаш учун буғдой ва арпа дон-

ларини териб юради. Уни қўнғиз кўриб қолди ва раҳми келиб, деди:

— Вой, шўрлик-е, шундай жазира маисида ҳам ишлаб ётибсанми, нега бошқа жонзотларга ўхшаб сен ҳам яйраб дам олмайсан, вақтихушлик қилмайсан?

Ўшандада чумоли қўнғизга хеч нима демаган эди. Орадан вақт ўтиб, қиши келди, даладаги гўнгларни ёмғир ювиб атала қилиб юборди ва қўнғиз оч қолди. Мана, у чумолининг олдига, бирон егулик бер, деб тиланчилик қилиб келди. Шунда чумоли унга деди:

— Эҳ, қўнғиз, қўнғиз, ёзда меҳнат қилиб юрганимда, менга ақл ўргатиб насиҳат қилиш ўрнига ўзинг ҳам ишлаганингда эди, ҳозир оч ўтирмаған бўлардинг.

БҮРИ БИЛАН УЛОҚЧА

Подадан орқада қолган бир улоқчани бўри қува бошлабди. Улоқча ундан қочаркан, орқасига ўгирилиб, деди:

— Бўри, биламан, ҳозир сен мени ейсан. Кел, ўлимим олдидан сени бир хурсанд қилай: сен сурнай чал, мен рақсга тушай.

Бўри сурнай чалибди, улоқча эса ўйнай бошлабди; шунда подани қўриқловчи итлар сурнай овозини эшитиб, бўрини қува кетишибди. Бўри думини хода қилиб қочаркан, дебди: “Бу кунимдан баттар бўлмайманми: ахир мен ваҳшийман-ку... ким қўйибди менга машшоқлик қилишни?”

ИККИ ИТ

Бир одамнинг иккита ити бор экан: у бир итини ов қилишга, иккинчисини – уйни қўриқлашга ўргатибди. Ҳар сафар овчи ит эгасига ўлжа тутиб келганида, эгаси ўлжанинг бир бўлагини қўриқчи итга ҳам ташлар экан. Бу ноҳақликка чидолмаган овчи ит қўриқчи итга миннат қилиб, дебди:

– Мен ҳар куни эртадан-кечгача елиб-югуриб, ҳориб-чарчаб ов қилиб келаман, аммо сен иш қилмай, бирорвнинг топганини еб, корин қаппайтириб ётасан.

Қўриқчи ит унга шундай жавоб қилибди:

– Сен бу миннатингни менга эмас, хўжайинга қил, чунки мени

мехнат қилмай, бирвлар ҳисобига кун кечиришга ўша ўргатган.

ЭШАК, ХЎРОЗ ВА ШЕР

Корни оч шер бир оғилхонада эшак турганини кўриб, уни емоқчи бўлди ва аста пусиб кела бошлади. Шу пайт уй эгасининг хўрози қичқириб юборди (айтишларича, шер хўроз қичқириғидан кўрқар экан); шер кўрқиб кетиб ерга қапишиб ётиб олди, сўнг тирақайлаб қоча бошлади. Шернинг хўroz овозидан кўрқиб қочганини кўрган эшакнинг ғайрати жўшиб кетди ва шер орқасидан қува бошлади; ана шунда анча нарига бориб қолган шер орқасига ўгирилиб, эшакни тутиб еди.

ПАШШАЛАР

Бир омборхонада асал тўкилиб кетди; пашшалар уни татиб кўриб, ширин эканлигини билишгач, ҳаммалари унга виж-виж бўлиб ёпирилишди. Лекин оёқлари асалга ботиб уча олмаганларидан кейин, тотли асалга фарқ бўларканлар, дейишди:

— Эҳ, аттанг, бир зумли лаззатли ҳаёт деб жонимиздан жудо бўляпмиз.

БУФУ ВА УЗУМ ТОКИ

Бир буфу овчилардан қочиб узумзорга яширинди. Овчилар уни кўрмай боғ ёнидан ўтиб кетишиди. Шунда, фалокатдан қутулдим,

деб күнгли таскин топган буғу ток баргларини ея бошлади. Лекин овчилардан бири шу пайт тасодифан орқасига ўгирилиб, буғуни кўриб қолди ва камондан ўқ отиб уни яралади. Ажали етганини сезган жонивор оғир бир нола чекиб ўзига-ўзи деди:

— Эҳ, қандай шўрпешонаман! Қилмишимга яраша жазойимни олдим: бу ток мени ўлимдан қутқариб колган эди, мен бўлсам уни нобуд қилдим.

ҚИСМАТДАН ҚОЧИБ БЎЛМАЙДИ

Бир буғу овчилар таъқибидан қочиб арслон ин қурган фор оғзига бориб қолади ва ўзини панага олиш

учун шу форга киради. Лекин бу ерда у арслоннинг панжасига илинади; у ўз ўлими олдидан дейди:

— Э воҳ! Шўрим қуриди менинг! Ваҳший ҳайвоннинг чангалига илиниш учун қочибман-да одамлардан?

БУФУ ВА ШЕР

Қаттиқ сувсаган бир буфу чанқофини қондиргани булоқ бошига келади. У ҳузур килиб сув ичаркан, ўзининг сувдаги аксини томоша қиласди: тарвақайлаб ўсган йирик-йирик бежирим шохларига завқланиб қарайди, лекин қилтириқ, нимжон ва чўпдай ориқ оёқларини кўриб таъби хиралашади. Буфу шундай хаёлга фарқ бўлиб тургани-

да шер пайдо бўлади ва уни қува бошлайди. Буғу қочаркан, шердан анча олдинлаб кетади (Зеро, буғунинг кучи оёқларида, шерники – юрагидадир). Буғу очик дала шерни анча орқада қолдириб кетади, лекин ўрмонга кириб борганида, шохлари дараҳт новдаларига илашиб, тез югуролмайди, оқибат, шер уни тутиб олади. Шунда буғу ажали етганини сезиб ўзига-ўзи дейди:

– Шунчалик бадбаҳт эканман! Хиёнат қиласи, деб гумонсираганим – оёқларим мени ўлимдан қутқардилар, аммо халоскорим деб умидвор бўлганим – шохларим мени ҳалок этдилар.

АСАЛАРИЛАР

Бир киши асалари уялари турған ўтлоққа эгаси йўқлигига келиб, асалари уяларидаги мумкатақларни анча-мунча асали билан ўғирлаб кетди. Хўжалик эгаси келганида уялар бўм-бўш бўлиб қолган эди; шунда асаларичи уяларни бирмабир кўздан кечира бошлади; бу пайт даладан асаларилар учиб келишди ва уяларини титкилаётган асаларичини кўриб, уни чақа бошлашди. Бу чақувлар азобига чидай олмаган асаларичи уларга деди:

— Вой ярамаслар-е! Бу нима қилганларинг! Нега сизларни парваришилаб боқиб келаётган мени аямай чақяпсиз? Ахир сизлар мумкатақларингиз билан ғамлаган аса-

лингизни ўғирлаб кетган одамни
чақишингиз керак эди-ку!

ЭМАН ВА ҚАМИШ

Эман билан қамиш қай биримиз кучлироқмиз, деб баҳслаша бошладилар. Шу баҳс пайтида кучли шамол күтарилиді ва қамиш бир сесканиб кетиб, бу шамолга бош эгиб таъзим қилди; аммо эман шамолга қарши кўксини қалқон қилиб тураверди, оқибатда илдизи билан қўпорилиб ерга қулади.

ИККИ ҚУРБАҚА

Бир-бирига қўшни икки қурбақа бор эди. Уларнинг бири йўлдан четроқдаги ховузда, иккинчиси

шундоққина катта йўл бўйидаги кўлмак сувда яшарди. Ховузда яшовчи қурбақа қўшнисини ўзи билан бирга яшашга таклиф қилиб деди:

— Келсанг яхши бўларди, бу ерда хўрак кўп, биргаликда тинчтотув бўлиб яшардик.

Лекин йўл ёқасида яшовчи қурбақа бўлса унга:

— Йўқ, қўшнижон, мен ўз кўлмагимга кўникиб қолганман, уни ташлаб кетолмайман, — деб қўшнисининг ҳовузига боришга рози бўлмади ва оқибат, кунларнинг бирида йўлдан ўтиб бораётган арава филдираги уни мажақлаб юборди.

АЙИҚНИНГ “ПАНДИ”

Икки ўртоқ ўрмандаги сўқмок йўлдан кетиб борарди, кутилмаганда олдиларидан бир баҳайбат айикчиқиб қолди. Йигитлардан бири шу заҳоти дарахтга тирмасиб чиқиб новдалар орасига беркиниб олди. Лекин иккинчи йигит қочишга улгура олмади, шу боис ерга узала тушиб, худди ўликдай қимир этмай ётди. Айик унга яқин келиб, афтини ҳидлай бошлаганида, йигит нафас ҳам олмади; чунки, айтишларича, айиқлар ўлаксаларга тегмас экан. Мана, айик орқасига ўгирилиб жўнаб кетди, шунда дарахтга чиқиб олган ўртоқ ерга тушди ва:

— Айт-чи, айиқ қулоғингга нималарни пичирлади? — деб сўради.

Ўртоғи унга жавобан бундай деди:

— Бундан кейин сафарга чикқанингда сени мушкул аҳволда ташлаб қочадиган одам билан ҳеч ҳам ҳамроҳ бўлма, деб шипшиди.

ДЕҲҚОН ВА ТАҚДИР

Бир дехқон ўз чорбоғида ер чопиб туриб, хазина топиб олди. Шундан кейин у бу чорбоғни, ҳожатбарорим, деб эъзозлаб, ҳар куни янги-янги турфа гуллар билан безатиб турди. Дехқоннинг бу амалини кўрган тақдир унинг ёнига келиб шундай деди:

— Биродарим, нима учун сен ерга миннатдорчилик билдиримокдасан? Ахир хазинани сенга ер эмас, мен бахш этдим-ку, сенинг бой бўлишингни хоҳлаб! Борди-ю, ишларинг бехосдан чаппасига кетиб, nochor ва нотавон ахволга тушсанг, унда яна мени — такдирингни қарғай бошлайсанми?

ОРТИҚЧА ДОН

Бир бева аёлнинг ҳар куни тухум қўядиган битта товуғи бор эди. Бева, агар унга кўпроқ дон берсам, кунига иккитадан тухум туғиб беради, деб ўйлади ва шундай қилди ҳам. Лекин товук бундай бокувдан семириб кетиб, бутунлай тухум қўймай қўйди.

ДЕҲҚОН ВА ИЛОН

Бир илон аста ўрмалаб келиб дехқоннинг ўғилчасини чақиб ўлдирди. Бу оғир мусибатдан аламдийда бўлган дехқон қўлига болта олиб, илонни инидан бош чиқаргани ҳамоно чопиб ўлдирмоқчи бўлиб пойлай бошлади. Мана, илоннинг боши кўринди, дехқон уни болтаси билан чопмоқчи бўлди, аммо илон чап бериб қолди, болта эса уя оғзидағи катта тошни ёриб юборди. Шу воқеадан кейин дехқон юрак олдириб қўйди ва илонга ёлвориб, кел, ярашайлик, деди.

— Йўқ, — деб жавоб қилди унга илон, — ёрилган тошни қўриб мен ҳам, ўғлингнинг қабрини қўриб сен ҳам бир-биrimизга яхшилик тилай олмаймиз.

САЬВА

Деразага осиб қўйилган қафасдаги саъва кечаси билан тинмай сайраб чиқарди. Унинг хонишини эшитган кўршапалак учиб келиб:

— Нима учун кун бўйи чурк этмайсан-у нукул кечаси сайрайсан? — деб сўради.

Саъва унга жавоб берди:

— Бунинг сабаби бор: мен илгари кундузи сайраб юрган чоғимда ногаҳон тўрга илиниб қолгандим. Шундан кейин эсим кириб, фақат кечалари сайрайдиган бўлдим.

Кўршапалак унга шундай танбех берди:

— Сен илгари, тўрга илинмасингдан олдин шунаقا эҳтиёткор бўлишинг керак эди. Эсингнинг энди кирганидан фойда йўқ.

ЭХТИЁТ

Иккита қурбақа ўз масканлары бўлмиш кўлмакда сув қуриб қолганидан кейин бошқа сувли ерни қидириб йўлга тушадилар. Мана, улар бир қудук олдига келадилар; шунда биринчи қурбақа:

— Кел, тезроқ қудукқа сакраб тушақолайлик — ўйлаб ўтирамизми? — дейди.

Лекин иккинчи қурбақа ҳамроҳига жавобан шундай дейди:

— Борди-ю бу ерда ҳам сув қолмаса, унда қандай чиқамиз қудук ичидан?

ҲАР ЕРНИ ҚИЛМА ОРЗУ

Кўкторғоқ – хилват жойларни ёқтирадиган қуш, шу сабабли у ҳамиша денгизда яшайди. Айтишларича, у ўзини қуш овловчиларидан олиб қочиш мақсадида уясини соҳилдаги қоятошлар устига қўяр экан. Мана, унинг тухум кўйиб, бола очадиган пайти келибди; у денгиз узра туртиб чикиб турган бир қояни танлаб, ўшанинг устига ин қурибди. Лекин кунларнинг бирида у овқат излаб учиб кетганида, кўтарилигандан кучли шамолдан денгиз каттиқ тўлқинланиб, кўкторғоқнинг инигача кўтарилибди ва уни ювиб кетибди; ҳамма полапонлар сувга чўкиб нобуд бўлибди. Кўкторғоқ инига қайтиб келиб юз берган фалокатни кўрибди ва дебди:

— Шўргинам қурсин! Мен қуруқликдаги хатардан қўрқиб, денгиздан паноҳ излагандим, аммо денгиз янада қабиҳроқ, маккорроқ бўлиб чиқди.

НАФС БАЛОСИ

Бир куни қорни оч тулки дараҳт кавагида подачилар эҳтиёт шарт қўйиб кетган нон билан гўштни кўриб қолди. Шу заҳоти кавакка кириб олиб ҳамма егуликни еб тутгатди. Кейин ташқарига чиқмоқчи бўлган эди, кўп овқат егани учун қорни дўмбира бўлиб шишиб кетганидан, қанча кучаниб ихрамасин, инграмасин, ҳеч кавак оғзига сифмади. Шу маҳал бу ердан чопиб ўтиб кетаётган бошқа бир тулки

унинг оху ноласини эшитиб қолди
ва яқин келиб кавакдаги тулкидан
ҳол-аҳвол сўради; нима бўлганини
билгач, ҳамжинсига шундай деди:

— Энди кавакка кираётганингда-
ги ҳолингга қайтгунингча шу ерда
ўтирасан. Фақат шундагина кавак-
дан чиқа оласан.

ХЎРОЗЛАР

Бир одам бозордан кўлга ўрга-
тилган каклик сотиб олиб, уни
уйидаги хўроздари орасига қўйиб
юборади. Лекин хўроздар уни теп-
килай, чўқий бошлайдилар. Шун-
да каклик каттиқ хафа бўлиб,
ўзига-ўзи дейди: “Хўроздар мени
ёқтиришмаяпти, чунки уларнинг
қавмидан эмасман-да”. Аммо сал

вақтдан кейин хўролар бир-бирларини аямай, ўзаро қонли жанг қила бошлайдилар. Буни кўрган каклик ўзига таскин бериб дейди: “Йўқ, хўролар мени чўқилашди, деб нолимайман энди, қарасам, улар ўзларини ҳам аямас эканлар”.

МУНОФИК

Овчилар таъқибидан қочиб келаётган тулки ўрмонда бир дарахт кесувчига рўпара келади ва унга, мени яшир, деб илтижо қиласди. Дарахт кесувчи унга, бор, кулбамга кириб беркинақол, дейди. Бир оздан сўнг бу ерга овчилар етиб келишади ва дарахт кесувчидан:

— Кўрмадингми, шу ердан бир тулки югуриб ўтмадими? — деб сўрайдилар.

Дарахт кесувчи баланд овоз билан:

— Кўрмадим, — деб айтади, аммо айни пайтда тулкининг қаерга беринганини қўли билан кўрсата бошлайди. Лекин овчилар унинг ишорасини тушунишмайди; қисқаси, овчилар унинг гапига ишонишиб, жўнаб кетишади. Нихоят, тулки овчиларнинг от чоптириб кетишганини эшитиб кулбадан чиқади ва чурқ этмай кета бошлайди. Бу холни кўрган дарахт кесувчи унга:

— Хой, ношукур жонзот, ахир, мен сени ўлимдан қутқариб қолдимку! Сен бўлсанг менга раҳмат ҳам айтмай, жуфтакни ростлаб қоляпсан-а! — деб маломат қиласди. Унга жавобан тулки дейди:

— Раҳмат айтардим, агар айтган сўзинг билан имо-ишоранг бир-бирига мос бўлганида.

ТИКАНЛИ БУТА

Тулки деворга чиқмоқчи бўлди ва йиқилиб кетмаслик учун тиканли бутадан ушлади. Бутанинг ўткир тиканлари унинг баданини тилиб оғритди, шунда тулки бутага маломат қилиб, деди:

— Ахир, мен сендан ёрдам тилаб қўл чўзган эдим-ку, сен бўлсанг ёрдам кўрсатиш ўрнига баданимни тилка-пора қилдинг.

Бута унга эътиroz билдириди:

— Сен, тасаддуқ, менга ёпишиб хато қилдинг, сабабки, мен ўзим ўтгангаям, кетгангаям ёпишишга одатланганман.

ХИЙЛА

Тулки бир тузоқقا тушиб думидан айрилиб қолди-ю, бундай шарманда бўлиб яшашдан истиҳола қилди. Шунда у айёрлик қилиб, ҳамма тулкиларни ўз думларини кесиб ташлашга ундармоқчи бўлди: кўп қатори бўлсам айбим сезилмайди, деб ўйлаган-да. Мана, у бутун тулки қавмини йифиб:

— Келинглар биродарлар, думларимизни кесиб ташлайлик. Сабабки, биринчидан, қоматимизни бузади; иккинчидан, у биз учун ортиқча юк, — деди.

Бу ваъзни эшитган тулкилардан бири деди:

— Сени қара-ю! Агар ўз фойдангни кўзламаганингда, бизларга бундай маслаҳат бермаган бўлардинг.

ТУЛКИ ВА УЗУМ

Корни оч тулки бир боғ ёнидан ўтиб кета туриб, узумлари шовул бўлиб осилиб турган токни кўрди; кўрди-ю, узумини емоқчи бўлди. Лекин қанча уринса, қанча сакраса ҳам узумга бўйи етмади. Шунда хафсаласи пир бўлиб нари кетаркан, ўзига-ўзи деди: “Хали хом – еб бўлмайди”.

ТУЛКИ БИЛАН МАЙМУН

Йўлда ҳамроҳ бўлиб кетаётган тулки билан маймун, қай биримиз машхурроқмиз, деб баҳслаша бошлишибди. Униси ҳам, буниси ҳам роса оғиз кўпиртириб мақтанибди. Шу маҳал улар бир қабристон

ёнидан ўта бошлишибди. Маймун у ердаги сағаналарга кўз ташлаб, оғир-оғир хўрсина бошлабди.

— Ҳа, нима бўлди, нега хўрсиняпсан? — деб сўрабди ундан тулки; шунда маймун қабр тошларини кўрсатиб:

— Нега хўрсинмай! — дебди. — Ахир, мана шу қабр тошлари тагига ота-боболаримнинг қуллари дафн этилган.

Тулки унга жавобан деди:

— Ҳа, мақтан-а, мақтан! Ахир, бу майитларнинг биронтаси ҳам қайта тирилиб сени ёлғончига чиқара олмайди-да.

ТУЛКИ ВА ШЕР

Тулки ҳеч қачон шерни күрмаган эди. Бир куни у тасодифан унга рўпара келиб қолди ва кўриб шунағанги қўрқиб кетдикি, юраги ўйнаб, сал бўлмаса ўлаёзди; у шерни иккинчи марта кўрганида ҳам анча ваҳимага тушди-ю, биринчи галдагичалик қаттиқ қўрқмади; тулки шерни учинчи марта учратди ва энди ўзини дадил тутиб, у билан суҳбатлашишга ҳам журъат этди.

ОВСАР

Бир тулки бехосдан қудукқа тушиб кетди ва у ердан чиколмай, ноилож ўтираверди. Шу пайт қудук бошига чанқаган бир така

келди; у қудук ичида турган тулкини кўриб, ундан:

— Сув қалай экан, муздайми? — деб сўради. Айёр тулки сувни оғиз кўпиртириб мақтай кетди ва уни ҳам қудук ичига таклиф қилди. Чанқоғини қондиришдан ўзга нарсани ўйламаган така қудуққа сакраб тушди ва мириқиб сув ичди. Ана шундан кейингина бу ердан қандай қутулиб чиқиш хақида тулки билан маслаҳатлаша бошлади. Тулки:

— Менда ажойиб бир фикр пайдо бўлди, агар уни амалга оширсак, иккаламиз ҳам бу ердан эсон-омон қутулиб чиқиб кетамиз, — деди. — Бундай қиламиз: сен олдинги оёқларингни кўтариб деворга тирайсан ва шохларингни

эгиб турасан. Мен сенинг елкангдан тирмашиб юқорига чиқаман; кейин сени ҳам тортиб оламан.

Тулкининг бу таклифини ҳам така ўйлаб-нетиб ўтирмай қабул қилди; тулки таканинг думғазасига, кейин елкасига чиқиб, орқа оёкларини унинг шохларига тирадида, олд оёклари билан қудук оғзига тирмашиб, бир иргишда юқорига чиқиб олди ва орқасига қайрилиб ҳам қарамай, ўз йўлида кетаверди. Така лафзида турмаган тулкини бўралаб сўка бошлади, тулки эса орқасига ўгирилиб деди:

— Вой овсар-е! Агар миянгда соқолингнинг тукичалик ақл бўлганида, қудукқа тушишдан олдин у ердан қандай чиқишни ўйлаган бўлардинг.

ЁВВОЙИ ЭЧКИЛАР

Бир чўпон эчкиларини ҳар куни яйловга ҳайдар ва кечқурун уларни яна қўрасига қайтариб келарди. Мана, у эчкиларини қўрага қайтаргани ўтлоққа борди. Караса, бир гала ёввойи тоғ эчкилари унинг эчкилари билан ўтлаб юрганмиш. Чўпон уларни ҳам ўз эчкиларига қўшиб қўрага хайдаб киритибди. Эртаси куни ҳаво айниб, жала қуя бошлабди, шу боис у жониворларни қўрадан чиқармай, шу ерда боқа бошлабди. Қизифи шундаки, у ўзининг эчкиларига номига бир сиқим-бир сиқимдан хашик солса, бегона эчкилар олдига, уларни қўлга ўргатиш ниятида, пичан ва емни уйиб ташлабди. Лекин эртаси куни ҳаво юришиб кетиб,

у барча эчкilarни ўтлокқа ҳайдаб чиққанида, ёввойи эчкilar тоғ төмөн шаталоқ отиб чопиб кетибдилар. Бу холни күрган чўпон таъна қилиб, уларга дебди:

— Эҳ ишукур махлуқлар, ахир мен сизларни яхшилаб бокдим, парвариш қилдим-ку, нега мендан қочиб кетяпсизлар?

Шунда ёввойи эчкilar орқала-рига ўгирилиб, чўпонга дебдилар:

— Биз сеникига кечагина келгандик, сен бизни ўзингнинг қадрдон эчкilarингдан афзал кўриб роса сийладинг. Бундан чиқди, агар сеникига яна янги эчкilar келгудек бўлса, бизни назардан қолдириб, уларни эъзозлар экансан-да? Мана шунинг учун ҳам ўзимизни сендан эҳтиёт қилмоқдамиз.

БУЛБУЛ ВА ҚАРЧИҒАЙ

Булбул дарахт шохига қўниб олиб, ўз одати бўйича хониш киларди. Уни қорни оч бир қарчиғай кўриб қолди ва “шув” этиб учиб келиб бечора қушчани чангалига олди. Шунда куни битиб, ажали етган булбул қарчиғайга ёлвориб деди:

— Жон ака, мени еманг, ахир мен зифирдеккинаман — тишингизнинг кавагида йўқ бўлиб кетаман. Агар қорнингиз очган бўлса, яхшиси, йирикроқ қушларни тутиб енг.

Лекин қарчиғай унга эътиroz билдириб деди:

— Агар чангалимдаги ўлжани ташлаб, қорасиям кўринмаган ўл-

жани қидирадиган бўлсам, фирт аҳмок бўлган бўлардим.

БУРГУТ БИЛАН ТУЛКИ

Бургут билан тулки дўст тути-нишди ва қўшни бўлиб яшашга аҳд қилишди. Бургут азим тут дарахтнинг учиға уя курди. Тулки эса, шу дарахт тагида, буталар орасида болалади. Орадан бир қанча вакт ўтиб, кунларнинг бирида тулки овга чикди. Шунда ўз полапонларини нима билан боқиши билмай, очиқиб ўтирган бургут пастга учиб тушиб, буталар орасида ётган тулкиваччаларни чангалига илиб уясига олиб чиқди-да, уларни ўз полапонлари билан баҳам кўрди. Мана, тулки инига қайтиб келди, келди-ю,

бир қарашда не ҳол юз берганини фаҳмлади. У жуда қаттиқ қайғурди – нафақат болаларининг нобуд бўлганидан, балки қотилдан қасос ололмаслигидан ич-этини еб, изтироб чекди, зеро, ердаги ҳайвон осмондаги қушни тута олмаслигини у яхши билар эди. Нотавон ва ночор ҳайвон нима ҳам қила оларди? Фанимини фақат узоқдан туриб қарғашгагина кучи етарди унинг. Бироқ орадан кўп вақт ўтмай бургут дўстлик аҳдига хиёнат қилгани учун жазосини олди. Бир одам дала да эчки сўйиб, қурбонлик қилди; бургут буни кўриб, учеб келди-да, қурбонгоҳда лаққачўғ бўлиб ёнаётган калла-почаларни ўғирлаб уясига олиб чиқиб кетди. Худди шу пайт бирдан қаттиқ шамол туриб,

нозик шох-шаббалардан қурилган
үя бояги калла-почалар орасида-
ги чўғлардан “пов” этиб алнга
олди. Ҳали учишни ўрганмаган
темирқанот, жиш полапонлар ка-
боб бўлиб ерга тушишди; шунда
тулки югуриб келиб бургутнинг
кўзи олдида унинг полапонларини
ямламай ютиб юборди.

РИВОЯТЛАР ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. *Абдураҳмон Жомий*. Баҳористон (Шоислом Шомуҳамедов таржимаси). – Тошкент, 1997.
2. *Абдулла Қаҳҳор*. Ҳикматлар (түзувчи Асрор Самад). – Тошкент, 1991.
3. Аждодлар ўғити (Тўпловчи ва таржимон Бўрибой Аҳмедов). – Тошкент, 1991.
4. *Асқад Мухтор*. Чинор. – Тошкент, 1983.
5. *Жалолиддин Румий*. Маснавий ҳикояларига шарҳлар (нашрга тайёрловчи А.Тилавов). – Тошкент, 2011.

6. *Иброҳим Ҳаққул*. Занжирбанд шер қошида. – Тошкент, 1989.
7. *Калила ва Димна* (Суйима Фаниева таржимаси). – Тошкент, 1988.
8. Машриқзамин – ҳикмат бўстони (Тўпловчи ва таржимонлар Ҳамиджон Ҳомидий ва Махмуд Ҳасаний). – Тошкент, 1997.
9. Панчтантра ёхуд беш муқаддас китоб (Иброҳим Faфуров таржимаси). – Тошкент, 1993.
10. *Убайд Зоконий, Муҳаммад Авфий, Фахриддин Али Сафий, Абул Фарож*. Ҳикоят ва ривоятлар (Тўпловчи ва таржимон Кибриё Каҳхорова). Иккинчи нашри. – Тошкент, 1987.
11. *Фариидиддин Аттор*. Ҳикматлар ва ҳикоятлар (нашрга тайёрловчи Эрғаш Очилов). – Тошкент, 2010.
12. *Чингиз Айтматов, Мухтор Шохонов*. Чўққида қолган овчининг

оҳи-зори (Набижон Боқий ва Ёкубжон
Хўжамберди таржимаси). – Тошкент,
1998.

13. Эзоп масаллари (Қодир Мирму-
хамедов таржимаси). – Тошкент, 2010.

МУНДАРИЖА

Мажоз ва ҳақиқат.....	3
Маймун ва дурадгор	5
Очкўзликнинг жазоси.....	7
Думсиз эшак.....	8
Яхшиликка ёмонлик	9
Ходисалар занжири.....	16
Оз ва кўп.....	20
Ит ва тулки	21
Тошбақа	22
Лочин ва товук	29
Манфаат ва эҳтиёткорлик.....	31
Тўти билан қарға	32

Илоннинг касби	33
Тақлидчининг ахволи	34
Чаён	36
Дўстлик синови	36
Дўст қачон душманга айланади?	38
Ёмонга яхшилик ҳайф.....	40
Бирорга чоҳ қазисанг...	42
Бирорнинг устидан кулма	46
Зулм оқибати	48
Ипак қурти ва ўргимчак	50
Ари билан чумоли	51
Ақл ва сабр	52
Тамагирлик оқибати	53
Гадо итдан баттар	56
Баднафс тулки.....	57
Куч етмаса, ҳийла қил	57
Қуённинг ҳийласи	60
Бола шароитга қараб кўпайтирилади	64

Уч балиқ.....	65
Тошбақа билан чаён	67
Фаросатсиз ўрдак	69
Мунофиқ дўстлар.....	70
Ўрдаклар ва курбака.....	79
Маймунлар	82
Тузокқа ўзи тушди.....	84
Ёғ ва пилик.....	86
Ўргимчак ва пашша	86
Кўршапалакнинг жавоби.....	88
Чув тушган тулки	88
Душманини менсимаганнинг аҳволи	90
Бўри ва эчки.....	92
Сичқон билан қурбака.....	93
Този ва оҳу	96
Зўравоннинг ҳалокати	97
Шам ва парвона	100
Нафси ёмон бўри.....	100
Лочин ишини қилмоқчи бўлган роз	102

Одобни кимдан ўрганиш керак?	104
Шижаатли чумоли	105
Сичқон ва түя	106
Шохсиз қолган хўқиз	107
Қарға ва товус	108
Тақлидчи ғоз	110
Сўнгги пушаймон	110
Ўзига қолганда...	112
Энг яхшиси	117
Оккуш мухаббати	117
Оқибатли бўрилар	118
Инсонлар ва ҳайвонлар	120
Дўстлар иттифоки	132
Донишманднинг ҳийласи	136
Сир очилгач...	139
Ўлим нигоҳи	141
Икки хил тарбия	143
Икки бўйинли қуш	146
Кўпчилик кучли	147

Тақдир түхфаси	148
Хийлагар шағол	152
Ватан қадри	158
Ақл ва кибр	159
Нонкүр	162
Хавфли иш	164
Фаросатли түя	165
Нафс	166
Ибрат	167
Номувофиқлик	168
Паноҳ	170
Чора	171
Ҳасад	172
Түя билан эшак	172
Рамзлар тили	173
Учрашув жойи	179
Нафс ўйини	180
Синоат	181
Кимматга тушган найранг	182

Риёкор	185
Ойнинг сувдаги акси.....	188
Ўтқазиб қўйиш	189
Фалакнинг гардиши	190
Яхшилик ажри.....	190
Бўлинганни.....	191
Қисмат	192
Қайтар дунё	194
Ўзингдан чиққан балога	195
Насиба	196
Хиёнатнинг жазоси.....	197
Икки хил ҳаёт тарзи.....	199
Кўрқув иши.....	201
Ўғрини қароқчи урди	202
Тақлид касофати	203
Жанжалдан аҳиллик яхши	203
Яхшиликнинг қайтиши	205
Ножинс	206
Ҳар кимнинг ўз манфаати	207

Киш ва баҳор.....	208
Муттаҳамнинг жазоси.....	210
Ўч оламан деб	212
Ҳолини билмаганинг қисмати.....	213
Кучини ортиқча баҳолаш.....	214
Нодоннинг душмани	215
Панд	216
Қилмиш – қидирмиш	217
Ношукур бандалар	218
Сезгир.....	219
Миси чиққанлар.....	220
Чумолининг қисмати	221
Ўтмаган хийла	223
Бўри билан қўзичоқ.....	224
Кув эчки	225
Хомтама	226
Дунёнинг ишлари.....	227
Бефаҳмлар.....	229
Фаросат.....	231

Номувофиқ дўстлар.....	232
Юрганники эмас.....	233
Қаноатсизлик	234
Чивин ва буқа	235
Кўркоқлар	236
Нозик ҳийла.....	237
Овоз ва важоҳат	239
Ким айёр?	239
Очофат.....	241
Икки кемани тутган	241
Қарға билан тулки.....	242
Зоғча ва қарғалар	244
Ўғрилар ва хўроз.....	245
Дехқон ва унинг ити.....	246
Чумоли ва қўнғиз	246
Бўри билан улоқча	248
Икки ит	249
Эшак, хўроз ва шер.....	250
Пашшалар	251

Буғу ва узум токи	251
Қисматдан қочиб бўлмайди.....	252
Буғу ва шер	253
Асаларилар	255
Эман ва қамиш	256
Икки курбақа	256
Айиқнинг “панди”	258
Дехқон ва тақдир	259
Ортиқча дон	260
Дехқон ва илон	261
Саъва	262
Эҳтиёт.....	263
Ҳар ерни қилма орзу	264
Нафс балоси.....	265
Хўролар	266
Мунофик	267
Тиканли бута	269
Хийла.....	270
Тулки ва узум	271

Тулки билан маймун	271
Тулки ва шер	273
Овсар	273
Ёввойи эчкилар.....	276
Булбул ва қарчиғай	278
Бургут билан тулки	279
Ривоятлар фойдаланилган адабиётлар	282

Адабий-бадиий нашр

Хикоят ва ривоятлар олами

РАМЗЛАР СИЛСИЛАСИ

Муҳаррирлар Э. Қурбонов, И. Аҳмедов

Бадиий муҳаррир Ҳ. Қутлуқов

Техник муҳаррир Л. Хижова

Кичик муҳаррир Д. Холматова

Мусаххих С. Салоҳутдинова

Компьютерда тайёрловчи Д. Габдрахманова

Нашриёт лицензияси AI № 158.14.08.09.

Босишга 2013 йил 11 апрелда рухсат этилди.

Бичими 60x84¹/м. Офсет корози.

«Virtec Peterburg» гарнитурасида офсет усулда босилди. Шартли босма табори 4,30.

Нашр табори 4,24. Адади 2000 нусха.

Буюртма №13-215.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг
«O'zbekiston» нашриёт-матбаа ижодий уйи. 100129.

Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Телефон: (371) 244-87-55, 244-87-20

Факс: (371) 244-37-81, 244-38-10

e-mail: iptd.uzbekistan@iptd.uzbekistan.uz

www.iptd.uzbekistan.uz

P-22 Рамзлар силсиласи / тузувчи Э.Очилов. – Тошкент: O‘zbekiston, 2013. – 296 б.
– (Хикоят ва ривоятлар олами).

ISBN 978-9943-01-946-1

Мажоз – адабиётдаги энг қадимий тасвир усулларидан бири бўлиб, мажозий образлар асосида турли жанрларда кўплаб асарлар яратилган. Мажозий маъмундаги ривоятлар шулар жумласидандир. Қаҳрамонлари ҳайвонлар, қушлар, ҳашаротлар, дараҳтлар, гулу гиёҳлар, турли табиат ҳодисалари бўлган ушбу тўпламдаги ривоятларда мажоз воситасида ҳаётий ҳақиқатлар мўъжаз шакл ва таъсирчан усулда бадиий талқин қилинган.

УЎК: 821.512.133-3
КБК 84(5Ў)